

Teológia

A TARTALOMBÓL

A HIT ÚTJAI

Karácsonyi hitvallás – Útonjárók hite – Az istenkérdés mai megközelítése – „Amikor az Emberfia eljön, talál-e hitet a földön?” – Hiszünk Jézus Istenében és Isten Jézusában – „Most tükörben, homályban látunk...” – Keresők, megtérők, hívők – Szűz Mária hite – Az ifjú Engels kereszténysége – Hihetőségi rendszerek – Hitből forrasozó szentségi élet – A papi hivatás alapja

TIZÉVES A TEOLÓGIA

Cserháti József püspök – Belon Gellért – Cselényi István – Előd István – Gál Ferenc – Hegyi Béla – Kardos József – Kiss László – Koroncz László – Nyíri Tamás – Széll Margit írásai

X. évf. 1976. 4. sz.

Teológia

NEGYEDÉVI FOLYÓIRAT

X. ÉVFOLYAM, 4. SZÁM

1976. DECEMBER

Karácsonyi imádság (Szennyay András) — — — — — 194

TANULMÁNYOK

BELON GELLÉRT: Úton járók hite — — — — — 197

NYÍRI TAMÁS: Az istenkérdés mai megközelítése — — — — — 202

GÁL FERENC: „Amikor az Emberfia eljön, talál-e hitet a földön?”
(Lk 18,8) — — — — — 208

ELŐD ISTVÁN: Hiszek Jézus Istenében és Isten Jézusában — — — — — 214

SZÉLL MARGIT: „Most tükörben, homályban látunk...” (1Kor
13,12) — — — — — 219

TÁVLATOK

„A Lélek ott fú, ahol akar” (nr) — — — — — 224

EXEGÉZIS ÉS KÉRÜGMA

Homiliavázlatok Újévtől böjt 5. vasárnapjáig (Gál Ferenc) — — — — — 228

FIGYELŐ

Köszöntjük a hatvanéves Várkonyi Imrét — — — — — 232

Tíz éves a TEOLÓGIA (Cserhádi József püspök) — — — — — 232

Úton a fény felé — — — — — 235

Boldog vagy, Sion Leánya (Kiss László) — — — — — 237

Az ifjú Engels kereszténysége (Hegyi Béla) — — — — — 242

Hihetőségi rendszerek (Cselényi István) — — — — — 246

Könyvfigyelő

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI JEGYZETEK

Szentségi életünk (Koroncz László) — — — — — 251

A papi hivatás alapja (Kardos József) — — — — — 254

„Hiszek a napban, akkor is, ha nem
süt,
Hiszek a szeretetben, akkor is, ha nem
tapasztalom
Hiszek az Istenben, akkor is, ha nem
látom”

(A náci üldözés idején írták a varsói
gettó falára)

A hívő ember életútja — ébredő,
bontakozó, erősödő, kételyekkel ter-
hes út. Az a hit, melyet már a kereszt-
ségben kértünk, melyet a szentségi ke-
gyelem plántál belénk és erősít ben-
nünk — amint szent Pál mondja —
törékeny edényben őrzött érték (vö.
2Kor 4,7). Az emberélet útján sokféle
nehézségbe, korlátba ütközünk, a hit
útjai is tele vannak akadályokkal, buk-
tatókkal. Evilági, földi dolgok könnyen
elterelik figyelmünket Istenről; arról, aki
nem egy tárgy a sok közül, hanem
maga a Szeretet, és aki már „előbb
szeretett” minket. A fogható, a mérhető
és látható sokszor fontosabbnak tűnik
annál, aki „egyedül halhatatlan, aki
megközelíthetetlen fényességben lako-
zik” (1Tim 6,16).

Bizonyosan akadnak majd, akik fo-
lyóiratunk e számát érdeklődve veszik
kezükbé, akik segítséget várnak, hitük
erősítését remélik az egyes írások ol-
vasása nyomán, — és elkedvetlened-
nek. Mert nem tudják, talán nem is
akarják megérteni, hogy a hit hívő éle-
tünk egész emberiségünket igénybe ve-
szí. Nem elég csak olvasnunk, hanem
értelmünket, gondolkodó képességün-
ket is be kell kapcsolnunk, — ez pedig
fáradtságos munka. Ezen túl azonban
akaratumkat, érzelmeinket és mindenek-
előtt szeretetünket kell működtetnünk,
újra és újra felszítanunk, hogy egész
valónkkal fordulhassunk ismét a minket
szerető és a szeretetünkre vágyó Isten
felé. Csak az igazán és mélyen hívő, a
töprengésein és kétkedésein felülemel-
kedni akaró, az igazság egyre nagyobb

világosságát éhező-szomjazó ember képes lassan megérteni és magáévá tenni, hogy
Istent egész szivéből, teljes elméjéből és minden erejéből kell szeretnie (vö. Mt 22,37).
A hit — ezt nem lehet eléggé hangoztatnunk — több, mint a tudás, több, mint a katekizmus
válaszainak ismerete, mivel az ember legbensőjéből fakadó személyes döntés. Mi több: egy
életen át tartó, megisméltendő döntések sorozata után is csak a végső órában tudja mindenki
Kimondani: hiszek. — Természetesen soha nem téveszthetjük szem elől, hogy hitünk minde-
nekelőtt ajándék, kegyelem. Nem hullik azonban az ölünkbe úgy, hogy akarva, nem akarva
kényszerülünk azt elfogadni, megtartani. Egy életen át kell küzdenünk, hogy el ne veszítsük
ezt az ajándékot. — A betlehemi pásztorok semmi egyebet nem láttak, mint egy nyomorú-
ságos barlangistállót és benne egy gyermeket anyjával. Az isteni kegyelem ajándékozó
szikrája azonban lángra gyújtotta lelküket és feltárta, hogy a „jel” hétköznapióságán, a
bepólyált gyermekén túl mérhetetlen több van előttük: Hogy Megváltó született Dávid váro-
sában. Hittek a híradásnak, és a hitben fogant elhatározás nyomán érkeztek el Ahhoz, aki
fényt gyújtott szívében. A hit útja újra és újra az éjszakából, a sötétségből indul a fény felé.
Mert nyugtalan a szívünk, mert mindig több világosságra vágyik.

KARÁCSONYI IMÁDSÁG

Karácsonyi Kisdéd, akit jászolod szerénységében és kiszolgáltatottságodban is Urunknak tisztelünk és imádunk, szeretnénk remélni, hogy nem válunk ünneprontókká, ha a karácsony varázslatos csendjében arra a kiszolgáltatottságra utalunk, amely nemcsak kisdédi tehetetlenség, hanem egyben örök embersors is. Ha arra a gyermeksíráásra figyelünk, amelyben — bár még csak kezdődő disszonanciájában — már benne van minden emberi zokogás és feljajdulás.

HISSZUK és MEGVALLJUK, hogy az Isten lett benned emberré, nem csupán kisdeddé, de a teljes embersorsot vállaló, tehát a szenvedés és a halál felé is forduló emberré. HITTEL VALLJUK, hogy Benned Isten örök Igéje maga lett testté, izig-vérig emberként lépett a világtörténelembe, hogy azt magához emelje.

Veled, az izig-vérig emberrel ismertet meg egyre jobban minden karácsonyj és minden nagypéntek. Évről évre, — bár azt is tudjuk, hogy sosem lesz elég időnk a földön, hogy teljességgel elvégezzük e felismerő munkát, hogy sosem leszünk elég erősek ahhoz, hogy e feladattal megbirkózzunk. De birkózunk, mint Jákob a Jabbok folyónál, és várjuk, hogy magadhoz ölelj minket, Jézus, mint Kisdéd, magadhoz láncolj, Te, a kereszten Szenvadó.

Karácsonyi Jézus: benned a rejtőző Isten került valódi emberközelpbe. Általad szólt hozzánk emberi szavakkal, — és Terólad beszélve Istenről szólhat az ember. A betlehemi Gyermekben, a názáreti Jézusban, a vándorsorsot vállaló Vándorban Isten érkezett közénk és lett társa vándorutunknak.

Tudjuk, Kiszjézus, hogy az ember csak ködös képekben tud Istenére gondolni, csak dadogva képes órála szólni. Tudjuk azt is, hogy számunkra az erős és hatalmas Isten lenyűgöző, olykor félelmetes Úr, — de egyszersmind bizonytalan, megfoghatatlan, örök titok marad. Benned mégis egészen különleges módon, emberségében jelent meg közöttünk Istennek — talán szabad így szólnunk — nem is hatalma és ereje, hanem üdvözítő jósága és emberszeretete.

Eljöttél hozzánk, elsősorban nem azért, hogy csodákat művelj, hanem mindenekelőtt azért, hogy velünk együtt vállalj az embersorsot — a bölcsőtől a halálig.

Isten szépsége és ragyogása

Tebenned egészen különös módon jelent meg közöttünk: most a tehetetlen kisgyermek alakjában, majd a szenvedés óráinak elrettentő rútságában, ostorcsapások kék foltjaiban, véres verítékben, haláltusában. Isten szentsége Tebenned nem a megközelíthetetlenségben, hanem a bűnösökkel és bűnbánókkal való barátságban nyilatkoztatta ki magát.

Karácsonyi Jézusunk,
leborulva és dadogva, de HITTEL VALLJUK: titok ez,
nagy titok, mélységes misztérium.
De azt is tudjuk, mert magunk tapasztaltuk meg,
mert magunk éltük át kegyelmi indításaid nyomán:
aki ezt a titkot,
amely a maga megfoghatatlanságában emberileg mégis oly közel áll hozzánk,
csak kissé is átgondolja,
az kezdi felfogni, hogy az emberélet —
a jászolban fekvő gyermek tehetetlenségétől a kínok és a kereszt kiszolgáltatottságáig —
a Te szeretetedbe,
embersorsot vállaló isteni szeretetedbe van beágyazva.

Isten a szeretet, ezt tanítja szent János, —
és számunkra a szeretet Tebenned, Jézusunk,
már a karácsonyi Kisedben láthatóvá vált.
Ézt a szeretetet keresték és találták meg a hajnalóra pásztorai,
akik semmi mást nem láthattak, csak egy pólvás gyermeket.
De amire az emberi szív annyira vágyik,
amire antennája annyira érzékeny: a szeretet sugárzása —
hajnali látogatóid ezt tapasztalták meg,
s ezáltal felismertek Téged, a Megváltót.

Karácsonyi Kisedünk, megváltó Jézusunk:
te voltál és maradsz számunkra az embersorsot vállaló,
a példát adó, a szolga alakját magára vevő,
a bajainkban segítő és mellénkálló,
a megváltó Szeretet.

Jól tudjuk, hogy amit imádkozó ajakkal és szívvel dadogunk,
az embersorsunk gyarlóságából fakad.
De nem is lehet ez másképp.
Hiszen felülmúlja minden elképzelésünket,
hogy a személyes Szeretet emberalakban,
kiszolgáltatott kisgyermekben érzékké el hozzánk.
És mégis: ez a HIVŐ FELISMERÉS nem bénít meg,
ellenkezőleg: serkent, erőt és biztatást ad.
Mert ha a szeretet gondolatait gondoljuk, ha tetteit végezzük,
akkor átélhetjük, hogy valóban szeretetben fogantunk,
hogy valóban a Szeretetnek vagyunk gyermekei,
hogy Isten fiai és leányai vagyunk.
Azok, mert testvéreivé váltunk a miértünk emberré lett,
a mi üdvösségünkért önként embersorsot és halált vállaló Isten-embernek.

Karácsonyi Jézusunk:
Benned, a jászolban fekvő gyermekben,
a szerény vándortanítóban és a csodás tettek emberében,
a szenvedés kínjainak és a halál magányos tehetetlenségének dialektikájában
az embersorsot vállaló Isten,
a mi Istenünk ragyog fel számunkra.
Ember vagy, egy közülünk,
és mégis az egyetlen,
aki képes volt az élet és halál
mérhetetlen feszültségének feloldására,
Képes voltál rá,
mert már gyermekként úgy jöttél közénk,
hogy szabadon vállaltad és nem csupán elszenvetted az életet és a halált.

Te vagy az egyetlen élő a földön,
aki önként vállalkoztál arra, hogy megszülessél!
Te vagy az egyetlen az asszonyok szülöttei között,
aki nemcsak elszenvetted az életet,
hanem önként vállaltad a halált is,
mert Te tudhattad egyedül, hogy az a sötét kapu,
melyen reménykedve a remény ellenében kell átlépnünk,
a visszavonhatatlan örök élet kapuja.

Karácsonyi Gyermekek, Urunk és Üdvözítőnk!
 Te, az örök Szeretet,
 az örök otthon felől érkezél, és feléje tartva váltál útmutatóvá
 mindannyiunk számára.
 Igaz ugyan, hogy panaszos kérdésünk és örök Jóbként perlekedő szavunk
 megtestesülésed és szeretetáldozatod után sem szűnik meg,
 Karácsonyi érkezésed azonban, —
 éppen az, hogy beszélni sem képes,
 hogy olykor mosolygó, de sokkal inkább panaszkodó-síró gyermekként
 jelentél meg közöttünk, — tanít meg rá,
 hogy örömmel és alázattal vegyük ajkadról, hallgató Kisded, a tanítást:
 Nem azért jöttem, hogy mindent megmagyarázzak
 és hogy minden kételyt szétozlassak,
 hanem hogy beteljesítsek.
 Hogy megérkezésemmel és köztetek maradásommal pótoljam
 a magyarázat utáni vágyat. Amen.

Shennay András

A szent Szűznek csak egy karácsonya volt. Számunkra minden egyes nap karácsony.
 Igen, a pap szavaival mindennap mondhatjuk: „Fiam vagy, ma születelek téged!”
 (Zsid 5,5)

G. Courtois

Betlehem mai neve Bet Lahem. Huszonnégyezer lakosa van, zömében keresztények. A
 várost 1967-óta Izrael tartja katonai megszállás alatt. Amikor ott kuporgunk Krisztus
 születése helyén, a legősibb keresztény bazilikában és imádkozunk a békéért, akkor a
 völgyekben kattognak a gépfegyverek. Az az érzésem, talán soha sem hirdették meg
 Betlehem felett, hogy „Békesség a jóakarató embereknek”?!
P. Wilhelm Kesting

A keresztény népek olyan kevésbé hozták meg a békét az elnyomottaknak, hogy *Ta
 Quang Trung* vietnámi költő ezeket írja: „Csak gyűlöletet látok, — pedig Krisztus
 parancsa a szeretet volt! Pokol van körülöttünk béke helyett. Mit adtak hát a kereszt-
 tények a többi emberek számára?”

A kereszténység nem alkothat befejezett formát a történelemben. Jézus kiszabadította
 népét egy zárt rendszerből, szabaddá tette, hogy újra meg újra vállalja a hit
 kockázatát.

Alfons Rosenberg

„Hiszek Istenben, hiszek az emberben, hiszek a szellem hatalmában. Hiszem, hogy
 szent kötelességünk bátorítani magunkat és másokat, s megtartóztatni nyelvünket
 minden boldogtalan szótól Isten világa ellen, mert senkinek sincs joga panaszkodni
 arra a világmindenségre, amelyet Isten jónak teremtett és ezernyi ember jónak igyeke-
 zett megtartani. Hiszem: úgy kellene cselekednünk, hogy mindinkább közeledjünk
 ahhoz a korszakhoz, amikor senki sem él kedve szerint, míg a másik szenved.” —
 Ezek hitem cikkelyei. És még valami van, amitől mindig függ: ezt a hitet meg kell
 őrizni minden reá törő vihar ellenében, és elvé tenni a szerencsétlenség és szenved-
 és idején. Az optimizmus: összhang az ember lelke és Isten Lelke között. Isten Lelke
 azt mondja nekünk, hogy az Ő művei jók.”

Helen Keller hitvallása

TANULMÁNYOK

Belon Gellért

ÚTON JÁRÓK HITE

Vallásos keretekben élők között általános az a fölfogás, hogy az emberek hit szempontjából három csoportra oszlanak: hívőkre, hitetlenekre és a senki földjén élőkre; ez utóbbiak között az árnyalati különbségek a teljes közömbösségtől egészen a valamilyen hittel való szimpátiáig terjednek. Érdemes a *Szentírás szemléletén* — legalábbis röviden — átnézni ezt a kérdést, hogy milyen magatartást tanúsítson az Istenben hívő ember sajátmagával, a rajta kívülállóval és az ún. szimpatizánssal szemben.

A hit is vándorlás

Úgy tűnik, mintha a Biblia nem kedvezne e hármass felosztásnak. Hiszen nemcsak az őszö-vetségi szentekről olvassuk, hogy „mind hitben hunytak el... csak messziről látták és üdvözölték, elismerve, hogy vándorok és jövevények a földön” (Zsid 11,13), hanem szent Pál is tudatosítja bennünk: „nem feledkezünk meg róla, hogy míg e testben vándorként élünk, távol járunk az Úrtól. A hitben élünk, a szemlélet még nem osztályrészünk” (2Kor 5,6). A hit megtalálása is keresés és a hit keresése is már megtalálás. Pascal is ezt hallja: Nem keresnél, ha már meg nem találtál volna. Szent Anzelm, a skolasztika atyja ezt így fogalmazza axiómává: Credo ut intelligam — intelligo, ut credam! Vagyis a hit tudományos keresésre ösztönöz, és az értelem kutató vívódásai a hithez vezetnek. Ez azt jelenti, hogy a hitben nincs megállás, nincs „beérkezés”. Aki hisz, annak mindig keresnie kell az Elérhetetlent, a Kifejzhetetlent.

Jaj annak, aki megáll a hitben! Az önelégültség, a jóllakottság és megérkezetttség biztosságát és tudatát ostromozza az Úr a korabeli zsidóságban. „Csak nem vagyunk mi is vakok? — kérdezik Jézustól. — Ha vakok volnátok — felelte Jézus —, nem volna bűnötök. De azt állítjátok: Látunk. Ezért megmarad bűnötök” (Jn 9,41). Szent Pál is megvallja: „Tanúságot tesztek mellettük (a zsidók mellett), hogy van bennük buzgóság Istenért, de hiányzik a megértés” (Róm 10,2). És nem győzi hangoztatni azt a benső megnyílttságot Isten felé, „aki bennünk működő erővel mindent megtehet azon felül is, amit mi kérünk, vagy megértünk” (Ef 3,20).

A hitelenség vándorútja

De nemcsak a hívő van vándorúton, hanem a hitetlen is — a Biblia szerint — valahogy úton van. Hiszen olyan egyetemes isteni hatásoknak van kitéve, amik alól aligha vonhatja ki magát bárki is. Jézus mondja: „Megírták a próféták: Mindnyájan Isten tanítványai lesznek” (Jn 6,45). És beszél keresztjének vonzóerejéről: „En meg, ha majd fölemelnek a földről — a keresztre ti. — mindenkit magamhoz vonzok” (Jn 12,34). És olvasunk az egész világ mélyén elnyúló vágyakozásról, „az egész természet sóhajtozik és vajúdik mindmáig” (Róm 8,22), mert „a mulandóság szolgálai állapotából az Isten fiainak dicsőséges szabadságára” akar felszabadulni (uo.). Szent Pál meg is magyarázza: „Mindezt azért, hogy keressék az Isten, hogy szinte kitapogassák és megtalálják, hiszen nincs messze egyikünkől sem” (ApCsel 17,24).

Titokzatos belső vonzások és szinte kozmikus erőként ható vágyódások mozgatása alatt áll az ember (erről költünk és filozófusaink kellőképpen vallanak), amelyek nem hagyják, nem engedik a tér s idő korlátai között megnyugodni, ezért több-kevesebb erőfeszítéssel törekszik kilépni a mulandóságból és megközelíteni az Örökkévalót. Csak itt meg az a különös, hogy a mi Utunk szemléletében a „távoliak” (Ef 2,13), vagyis a pogányok, illetőleg más kultúrák, a hithez közelebb állanak vagy állottak, mint „a közeliek” vagyis a kinyilatkoztatás népe. „Ha Tiruszban és Szidonban történtek volna a csodák, amelyek nálatok (Kafarnaum és Betsaida) történtek, már régen szőrzsákban és hamuban tartottak volna

bűnbánatot" (Mt 11,21). És a jövőre nézve is kijelenti: „Sokan jönnek majd napkeletről és napnyugatról, és letelepednek Ábrahám... mellé a mennyek országában, az ország fiait pedig kivetik a külső sötétségre" (Mt 8,11).

Nagy figyelmeztetés

A Rómaiaknak írt levél foglalja markánsan össze az üdvöt munkáló Isten csodálatos gesztioit. „Izajás nyíltan mondja: Aki nem keresett, rám talált; fölismert, aki utánam nem járt. — Izraelhez azonban így szólt: Naphosszat a hitetlen és ellenszegülő nép felé tárom karomat" (Róm 10,20—21). És ez azt jelenti: aki a hit útján jár, és megáll, távolabb lehet a hit-től, mint az, aki talán még el sem indult a hit felé. Viszont a hittől távol járóban benne rejtőzhet az az erő, ami Isten ujjának érintésére mint eleven vízforrás fakadhat föl. A hívőt szívesre és a hitelennel szemben megnyitottságra kötelezi kegyelmi élete, mert minden ember valamilyen formában útban van a hit felé.

Krisztus útmutatása

Ennek tudatában kell megfigyelnünk az Urat, hogyan is viselkedik a szoros értelemben vett úton lévőekkel szemben. És nem árt leckét vennünk Jézustól ma, amikor mi vallásosak és keresztények (— legalábbis saját felfogásunk szerint —) a hitetlen vagy nagyjából kétszínű világ elé akarunk állni tanúbizonyságtételünkkel és a velünk rokonszenvezőkkel keressük azokat a tételeket és bizonyítékokat, amikkel rokonszenvüket hitünk számára megnyerhetnénk. Ugyanis a gyakorlati magatartásunk követelménye könnyebben leolvasható az Úr Jézusnak azokkal szembeni viselkedéséből, akik konkrét értelemben közelítettek a hit felé, noha — mint fentebb megfontoltuk — valamennyien úton vagyunk az Isten felé.

Jézus és a görögök

János evangélista írja le a 12. fejezetben Urunk találkozásait a görögökkel. Ezek „Fülöp-höz fordultak... és kérték: Uram, látni szeretnénk Jézust" (Jn 12,21). Ezek a görögök nyilván a bálványkultusz elfajulásától a legnagyobb görög bölcselektől az egyistenhívés felé mutató tanítása nyomán kerültek Jeruzsálembe, „hogy az ünnepen imádják az Istent" (uo. 20). És bizonyosan az elburjánzó erkölcsatlanságból kiábrándultan sodródtak a viszonylag tiszta erkölcsi felfogású zsidóság felé. Magukban hordozták a hellenista kultúra életességét, a kalokagathia-t, mely a lélekben és testben szépen kifejlődött és jóságban kiteljesült embert akarta kialakítani ebben a világban. Sikerélményekre is vágyva Jézus felé közelítenek, akit Lázár föltámasztása miatt ünnepelt a tömeg olyannyira, hogy ellenségei is kénytelenek elismerni: „Lám nem mentetek semmire. Nézzétek, mindenki követi" (uo. 19). Ebben a drámai pillanatban izgatón érdekes lesz megfigyelnünk, mit mond Jézus, miképpen nyilatkozik meg nekik, milyen szellemi távlatokat nyit meg előttük.

Mi azt váránk, hogy a János evangélium bevezetésének eszmei magasából mutat meg valamint, vagy a Kolosszeieknek írt levél kozmikus látásmódján tárja fel az isteni világot. Vagy legalább szólni fog a világ világosságáról, mint a 8. és 10. fejezetben... Vagy meghirdeti szeretet-programját a Korintiusiaknak írt első levél mindenkit elbűvölő modorában és valamilyen — Jézusra egyébként is jellemző — de mindenkit lenyűgöző (Jn 7,46) beszéddel fogja megváltói küldetését a hellének elé vázolni. De nem! Éppen fordítva történik. Szinte minden bevezetés és színpad nélkül adja elő megváltói művét az elhaló gabonaszem hasonlatában. És nehogy azt gondolják, hogy ez csupán az ő személyére vonatkozik, általános érvényűen kijelenti: „Aki szereti életét, az elveszíti, de aki gyűlöli életét ebben a világban, az megmenti az örök életre" (Jn 12,24—25). Megdöbbenve halljuk és csodálkozunk, hogy merre ezt az életbe szelmes görögöknek mondani?! Hol van itt a hozzájuk való alkalmazkodás és szellemi szintjükre való fölemelkedés?!... Igaz, Jézus az őt követőknek sohasem ígért problémátlan jövőt, — sőt, az ellenkezőjét. Programjának meghirdetésekor a hegyi beszéd végén nyíltan megmondja, hogy olyan helyzetekre kell számítani az életben, hogy „szakad a zápor, ömlik az ár, süvít a szél, és neki zúdul a háznak" (Mt 7,25). De ott legalább előrebocsátotta az Isten atyai jóságának és irgalmasságának tanítását (Mt 5,45), és hogy az Isten szeretete annyira érdeklődő irántunk, hogy „minden szál hajlatokat számon tartja" (Mt 10,30). E föl-emelő tanítások fényébe állítja bele a szenvedéssel való megváltást. De még így is botránkozást vált ki legmeghittebb embereinek lelkéből is, aminek Péter ad hangot (Mt 16,22), aki meg is kapja a „sátán" nevet érte.

Itt a görögöknél Jézus minden előzmény nélkül azzal kezdi, amitől ezek az életre szomjas lelkek legjobban irtóznak: az élet tragikumával. Arisztotelész sem tudott a szenvedéssel mit kezdeni és kijelentette: a halálban — úgy tűnik — semmi jó sincs. Jézus merete ezt mondani, nem félve attól, hogy ők is — mint a zsidók — „Kemény beszéd. Ki hallgatja?” (Jn 6,60) kiáltással elvonulnak. Ez a merészség annál méltánylandóbb, hisz a szenvedés gondolata belőle is a „megrendülés” irtózatát váltotta ki és azt az önkéntelen felkiáltást: „Atyám szabadíts meg ettől az órától” (Jn 12,27).

Egy kis kitérő

Ez nem újdonság Jézus viselkedési módjában. A kafarnaumi százados esetében ugyan késznek mutatkozott rögtön elmenni hozzá, de a szír-fóníciai nemzetségű — tehát pogány — asszony esetében bennünket még ma is megbotránkoztathat kemény bánásmódja. Erdemes elolvasni mondatról mondatra a leírást Máténál. Ilyenekre akadunk „Egy szóra sem méltatta” a pogány asszony „hangos” kérését. Már a tanítványok szíve is megesik „és kérték: Teljesítsd kérését, hisz kiabál utánunk.” Ez elől is kitérő választ ad. „Am az asszony odajött és e szavakkal borult le előtte: Uram segíts rajtam! De visszautasította: Nem helyes a gyermekektől elvenni a kenyeret s odadobni a kiskutyáknak” (Mt 15,21—28). Elképzelni is nehéz, milyen keménynek, riasztónak tudott mutatkozni Urunk ezzel a pogány asszonnyal szemben, akinek hitéről ő állapította meg, hogy nagy. Nem keresi az olcsó szimpátiákat, de kemény leckéket tud feladni azoknak, akik irtalmára várnak. — Akárcsak a görögöknek, akik a „látni szeretnék Jézust” (Jn 12,21) szándékával közeledtek feléje.

Két lényeges mozzanat

Amikor Jézus a felé megnyíló érdeklődésre a szenvedés titkának feltárásával válaszol, két körülményt még megemlít. És az az érzésünk, hogy ezeket lényegeseknek szánta.

Az egyiket így fejezi ki nyomban az elhaló gabonaszem hasonlata után: „Aki nekem szolgál, engem kövessen, s ahol én vagyok, ott lesz a szolgálóm is” (Jn 12,26). Mintha csak azt mondaná a görögök felé: A kereszt titka, a szenvedésben való megváltás csak a velem való legszorosabb kapcsolatban fogadható el. A kereszténységet sohasem igazságai vagy bölcs mondásai hitelesítik, hanem Jézus Krisztus, aki ezeket az igazságokat mondta és képviselte, életével megpecsételte. Amíg Jézustól elvonatkoztatva szemléljük a kereszténységet, addig azt életidegennek, e világot siralomvölgyének tekintő eszmerendszernek, és a nyomorúságokon olcsó vizsgáztatások légvárát építőnek foghatjuk föl. Ezt Jézus is érezte. Ki is fejezte, mikor a próféta szavát idézte a körül, „amelyet az építők elvetettek, és szegletkövé lett” (Lk 20,17). Csak úgy válik elfogadhatóvá a keresztből való tanítása, ha az evangéliumokból kibontakozó teljes emberségét megismerjük és vele benső kapcsolatba lépünk. A minden emberi tehetséget kibontó és minden emberi érzést csodálatos összhangba olvasztó Krisztus jelenti ki ezeket az „embertelennek” látszó titkokat. Kutuzov zsenialitását nem értették meg legközelebbi munkatársai sem. Atomtudósoknak vannak érthetetlennek tűnő utasításai. Jézus a megváltás művének „szaktudósa”, és addig érthetetlen lesz ő számunkra, míg Pállal el nem mondhatjuk: „Mi azonban birtokában vagyunk Krisztus gondolatainak” (1Kor 2,16).

A másik lényeges mozzanat, hogy ott a görögök előtt föltárja vívódó lelkét: „Most megrendült a lelkem. Mit is mondjak? Atyám, szabadíts meg ettől az órától!” — és mintegy magát biztatva és bátorítva hozzáteszi — De hiszen éppen ezért az óráért jöttem. Atyám dicsőítsd meg nevedet” (Jn 12,27—28). Mint ahogy a borkóstolók „megrágnák” a bort, hogy ízét megtapasztalják, így kell nekünk ezeket a szavakat megrágnunk, hogy a bennük feltárolt krisztusi emberséget megízlelhessük. Így jöhetünk csak rá, hogy a kereszt igéi nem egy világtól elrugaszkodott fantasztának a szavai, és nem is egy a saját eszmerendszerének teteleibe bódult bölcselő embertelenné merevedett kijelentései, hanem egy nagyon is emberileg értő és érző, minden realitást érzékelő és minden problémát végig kínló lélek szájából jönnek. E megrendülés között is vallotta isteni Atyjának jóságát és hatalmát, és képviselte az emberi életnek szeretetben való kiteljesülését.

Krisztus belső gazdságának megélése és vívódó lelkének megtapasztalása nélkül a kereszt mindig „botrány és oktalanság” lesz (1Kor 1,23).

Szent Pál módszere

Nagyon érdekes, hogy szent Pál a Korintusiaknak írt első levele elején milyen hangsúlyozottan írja: „Elhatároztam ugyanis, hogy nem akarok másról tudni köztetek, csak Jézus Krisztusról, a megfeszítettéről. Gyöngeségem tudatában félve és nagyon elfogódottan mentem hozzátok” (1Kor 2,2—3). Ezeknek a soroknak belső kinyajra és kihangsúlyozott szándé-

kosságára az Apostolok Cselekedetei vetnek némi világot. Hosszú gyötrelmek után érett meg Pál apostolban ez a felfogás.

Bár már a damaszuszi úton a pogányok megtérítésére küldte az Úr (ApCsel 26,17), Pál még három év múlva is Jeruzsálemben akarja hirdetni a zsidóknak az evangéliumot. És az Úr ismételt parancsával, mely őt a pogányok közé küldi, vitába száll (ApCsel 22,19). A zsidók között akar maradni. Az Úr újabb parancsa ellenére sem kezdi meg a pogány missziót, csak évek után Barnabás unszolására (ApCsel 11,25). Első útjain előbb a zsinagógákban kezdi a hithirdetést, majd a zsidók keményszívűségének megtapasztalásai után megy a pogányokhoz. A zsinagógai igehirdetésére több példa van (ApCsel 13), de a pogányok kateketizálására nincs. Csak az athéni beszéd mutatja, hogy addig milyen lehető hithirdetői rendszere. Szinte megérezzük az óra döntő voltánát átélését: találkozás a görögséggel annak szellemi fellegvárában, az Aeropágon. Izgató kérdés számunkra is, hogy mit mond, hogy kezdi, hol talál a kerekre szabott görög gondolkodásban olyan nyitottságokat, ahová behatolhat a kereszténység eszméivel.

Ma sem lehetne különbül tenni, mint ahogy Pál tette. Csodálatos bravúrral találja meg azokat a kapukat, ahol behatolhat a hellén világ eszmevilágába isteni üzeneteivel. A vallásos élet elfajult formáit között, a filozófia és a költészet kínálta lehetőségeket felhasználva mondja el beszédét. És az eredmény: csúfos kudarc, gúny és érdektelenség, és csak néhány megtérő (ApCsel 17,32).

Ezzel az élménnyel indult Korintusba, a két világ találkozási pontján lévő kereskedővárosba, ahol a hellénizmus mellett a gazdagság és az erkölcsstelenségnek raffinált formái is dívtak. Athénben legalább volt némi szellemi érdeklődés (ApCsel 17,21), de itt ezt sem remélhette. Itt még nagyobb fiaskóra számíthatott. Ezért érthetjük meg Pál „félelmét és nagy elfogódottságát”, ami olyan arányokat öltött benne, hogy az Úrnak látomásban kellett megbiztatnia: „Ne félj, hanem beszélj, és ne hallgass!” (ApCsel 18,9). Meg kell értenünk Pál félelmeit. Hiszen ha az emberi okosság diktálta alkalmazkodás Athénben csóddal végződött, mivel fog végződni az, ha „nem keresett szavakkal vagy bölcsességgel” hirdetett kereszt-teológia áll az isteni tanúságtétel középpontjában? De e félelmek között is meri vállalni ennek hirdetését abban a tudatban, hogy „Isten ‚balgasága’ bölcsőbb az emberekénél, és Istennek a ‚gyöngesége’ erősebb az embereknél” (1Kor 1,15).

Igehirdetését nem a görög szellemhez való alkalmazkodással, annak a szintjére való fölemelkedéssel kezdte, hanem a kereszttel. Ezért van az, hogy a hit összefoglalását, amit az összes hitvallások őséneke tekintenek, ugyancsak a Korintusiaknak írt első levélben így állítja össze: „Krisztus meghalt bűneinkért az Írás szerint. És eltemették. És feltámadt harmadik napon, az Írás szerint” (1Kor 15,4).

Szent Pál is odajutott tehát, mint Urunk a gabonaszemmel. Ő is azzal kezdte Korintustól kezdve. Ő is elárulta belső félelmét és aggodalmát, mint a mi Urunk. De őnála is a félelmmel megélt kereszt-hirdetés hátmögében Krisztus világitó egyénisége áll: neki „Krisztus Isten ereje és bölcsessége” (1Kor 1,24). Éppen ezért csodálatos bensőséggel kötődik az Úrhoz. És, ha meg akarjuk figyelni Pál Krisztus-misztikáját, akkor nemcsak a teremtés és a megváltás középpontját látjuk meg benne, „akiért és aki által van minden” (1Kor 8,6), és nem csupán „az Isten titka” (Kol 2,1), akiben „lakik testi formában az istenség egész teljessége” (uo. 2,9), hanem számára Krisztus egyszerűen a „valóság” (Kol 2,7); még közelebbről „Krisztus a mi életünk” (Kol 3,4), sőt „számomra az élet Krisztus” (Fil 1,21), akiről azt vallja: „magához ragadott engem” (Kol 3,12). Olyan kép él benne, hogy — mint megvallja — „Uramnak, Jézus Krisztusnak fönséges ismeretéhez mérten mindent hátránynak tartok... sőt szemétnek tekintettem, csakhogy hozzá tartozhassam” (Fil 3,8). Egész élete jellemzésére mondhatja: „Krisztussal engem is keresztre feszítettek. Élek, de már nem én élek, hanem Krisztus él énbenem” (Gal 2,20).

Nem járt el tehát Pál sem más módon a hit felé közeledőkkel szemben, mint Jézus a görögökkel szemben kívánt: a kereszt titkát csak a Vele való nagy szellemi egységben és emberi megrendülésben lehet és kell képviselni. Csak Krisztussal lehet elfogadni!

És ma?

Az egyház ma sem tehet mást, mint amit alapítója ajánlott és tett. Nagyon mély Krisztus-közösség birtokában megrendült és félelmekkel teli lélekkel kell hirdetnie és képviselnie a keresztnben való megváltás titkát a fejlődésben kitaruló világ színe előtt.

a) Egyre jobban világossá válik előttünk, hogy a hit problémája manapság nem a gondolkodás és az értelem felől közelíthető meg, hanem egyedül és kizárólag Krisztusban lehet azt feloldani. A hit problémája ma Krisztus-probléma. Csak ha le tudjuk írni, amit Weöres

Sándor leírt: Számomra csak egy ember létezik: Jézus. Vagy ha tudatára ébredünk annak, amit Vas István így fogalmazott meg: Jézus élete a legnagyobb dolog, ami az emberiséggel történt, — lépünk a hit útjára.

Ha valakiben sikerül olyan Krisztus-élményt kialakítani, hogy ez a teljesen kiegyensúlyozott, mélyértelmű, emberszerető és emberszolgálató, minden ízében és szavában normális ember abban a kettőben sem tévedhet, hogy ő Isten Fia, és hogy a halála üdvözítő halál, — akkor a kereső rátalált az Istenre. „Aki engem látott, látta az Atyát is” (Jn 14,9).

b) Ez a megtalált Krisztus nem veheti el azt a megrendülést és azt a félelmet sem az egyházból, sem az egyes keresztényből, amit Krisztus maga is, Pál is megélt a kereszt titkának hirdetésében. Azzal, hogy a megvetett és elvetett kő szegletkövé lesz, nem olthatja ki az építők megvetését. A botránkozó és a balgaság bélyegét ránküjtögetők bírálatait nem hallgattatja el a hívők hódolata. A farkasok közé báránként küldött egyház és egyes keresztény sohasem mentesülhet a bárány reszkető félelmétől (Mt 10,16). A kereszténység sohasem mentesülhet az idők viharaitól, hiszen csak egy köntössel küldte őt Ura a világba (uo. 10). Nem kímélhető meg a történelem országútjának sebeket hasító és tövisként szűrő köveitől, hiszen saru nélkül küldték erre az útra. Bár az egyház sokszor próbálta magát fölvértezni ezek ellen, de ilyenkor mindig embertelenné vált.

c) Nemcsak hirdetni kell az egyháznak a kereszt titkát, de minden korban meg is kell élnie a gabonaszem elhalásának és megsokszorozódásának folyamatát is a hit felé úton lévő világ előtt. Általában a szenvedéseket csak az üldözések időire szokták alkalmazni, pedig Jézus ezeket egyházának egzisztenciális jellemzőivé tette. Urunk az idők végéig elvállalta a tiszta búzát vető gazda szegyenkezését a földjén megtűrt és fölburjándzó konkolyon az azt kiirtani akaró szolgálói előtt is, meg a járókelők előtt is (Mt 13,29). Egyházával kapcsolatban elvállalta a halász ügytelenségét is, aki nemcsak jó, de rossz halakat is megtűr hálójában (uo. 47). Igaz, hogy szeretné, ha hegyen épült város és tartóra tett gyertya (Mt 5,14) lenne híveinek sokasága, de sokakban csak „rejtett kincs” marad (Mt 13,44) sokáig, amiről csak „a sötétben és fülbe súgva” (Lk 12,3) mernek beszélni. Kik? Próféták és nagy szellemek? De hiszen ezekben a formákban kiteljesülő emberi alakzatokról ő mondott le, amikor „a legkisebbet a mennyek országában” nagyobbak mondta Keresztelő Jánosnál, noha „asszonyok szülöttei között nem született nagyobb” nála (Mt 11,11). És örvendezvén örvendezett, „kitörő örömmel dicsőítette Istent a Szentlélekben,” hogy „elrejtett ezeket a bölcsék és okosak elől, és kinyilatkoztatad a kicsinyeknek” (Lk 10,21). Többször is figyelmeztetett, hogy nem a „próféta és igaz” formátumok hordozzák rejtett képmását, hanem az evilág kategóriái szerint „legkisebbek” (Mt 10,41—42), akik a „sátán rostáján” táncoló dobálszemekként dobálódnak.

Ilyen hasonlatai voltak az egyházzal. És merte vállalni a ma is prófétákra éhes és „igaz” emberekre vágyó korban a konkolyos búzátábla szegyenét és a „kicsik”-nek kicsinyességét, akik hatalmi vitákban, kenyérgondoktól megszállottan, félelmekkel és álmoságokkal telten „kitartottak megpróbáltatásaiban” (Lk 22,28). Ez a szegyenkezése és ez az „erőtlenése a mi Urunknak nem más, mit a keresztig el kellett szenvednie, csak más kiadásban. És ahogy akkor nem restelt az Őt kereső világ elé állni, úgy ma sem restell mai egyházának és mai híveinek gyöngeségében a hitet kereső világ elé állni. És arra bátorít szavával, hogy „vállaljuk gyalázatát” (Zsid 13,13).

Newmant anglikán korában a szellem üstököseként ünnepezték. Óriási áldozatot hozott az egyházbá való megtéréséért. És ott egyszerre belekerült a kisszerűségekbe, legközvetlenebb társainak folytonos gyanakodásába és intrikáiba, az egyházi bürokrácia kínosnál kínosabb gesztióiba, sőt egy belső leállás is belépett nála, mit önéletrajzában „cancrum quemdam spiritualem”-nek nevezett. Az általa alapított dublini katolikus egyetem rektorságához megígért, a legilletékesebb helyekről tényként megerősített, és éppen ezért a katolikus értelmiség körében világszerte örömet kiváltott püspöki kinevezése valamilyen hátsó okok miatt elmaradt. Éveken keresztül kapta szellemi nagyságoktól vagy közösségektől a mellkereszteket és gyűrűket, és a kinevezés csak késett. E körülmény egyre inkább megosztotta az angol katolikusok, a katolicizmussal szimpatizáló anglikánok, de az európai szellemi világ táborát is Róma mellett vagy ellen. De amit Newman kortársa, Döllinger professzor nem tudott megtenni, megtette ő: várt, tűrt, csendesített, kitartott a valóban és érthetetlenül „gyöngeséget” mutató egyházban. „Már korábban — írja naplójában — mielőtt Néri szent Fülöpöt ismertem, „nesciri” (ismeretlenségben maradni) kívántam. Kegyelmed által hadd tanuljak meg „sperni” (félreismertnek, megvetettnek lenni — „spernere me sperni) (megvetni a megvetetést — Néri szent Fülöp mondása)”. Tudatában volt a sokféle emberi gyöngeségbe rejtett Krisztus titkának!

A hit nagy titok. A hit felé való elindulás, sőt már előbb a magunk szűk korlátainak, elégtelenségének érzése és az abból való kilépés nagy kegyelem. Az egyházat, mint Isten megváltó titkainak hordozóját sokféleképpen lehet bemutatni. Jézus is sokféleképpen hirdette meg az Isten országát. De mint példájából láttuk: a kereszt titkával kezdte.

Jézus legkítűnőbb értelmezőjének, Asszisi szent Ferencnek Virágoskertje örízte meg tanítását „a tökéletes vigasságról”. Leó testvérral beszélgetve halad a fagyos télben és az ámuló fráter, de még ámulóbb világ előtt is előbb elsorolja, miben nincs a tökéletes vigasság. „Ha a kisebb atyafiak (barátok) az egész földön nagyszerű példáit adnák az éltszentségnek... Ha vakokat és bénákat gyógyítanának... sőt négy napos halottakat föltámasztanának... Ha az összes tudományokban és írásokban jártasak lennének úgy, hogy jövendőlni tudnának és kinyilatkoztathatnák nemcsak az eljövendőket, hanem még a lelkiismeret legrejtettebb titkait is... Ha az angyalok nyelvén beszélhének s tudnák a csillagok járását... Ha úgy tudnának prédikálni, hogy az összes hitetleneket Krisztus vallására térítenék, — még ebben sem állna a tökéletes vigasság.” És mikor Leó testvér kérdi: „Miben áll hát a tökéletes vigasság, szent Ferenc feleli: Ha majd átzáva, a hidegtől vacogva, sárosan és éhesen elérjük a kolostort, zörgetünk az ajtón s a kapus, mérgesen ránkrivall: Kik vagytok? s mi azt mondjuk: Ketten atyádfiai közül, ő pedig így válaszol: Hazudtok; ti gaz naplopók vagytok, akik csaljátok a világot... takarodjatok — s nem nyit ajtót, hanem ott hagy ácsorogni estig a hóban, és vízben, éhesen és fázva... Sőt ha tovább zörgetünk s ő fölháborodva kijön s mint toladókat szidalmakkal illet... újabb zörgetésünkre fűtykessel kijön, megragad bennünket csuklyánknál fogva, behemperget a hóba s botjával hatalmas ütések mér ránk: ha mindez békével és vidáman túrjuk el az áldott Jézus szenvedéseire gondolva, óh ird Frate Leone és jegyezd föl, hogy ebben van a tökéletes vigasság. És most halld a végét: A Szentlélek összes kegyelmei és ajándékai között... a legfőbb, ha valaki önmagán győzedelmeskedik s a Krisztus szeretetéért minden bajt, igazságtalanságot és gyalázatot készséggel elvisel.” (Kaposy: Fioretti 23.)

A kereszt titkát könnyebb kifejezni, mint megélni. Szent vallásunk sohasem hagyott kétséget aziránt, hogy a kereszt titka középponti problémája. Hiszen teleszórja templomait, díszruháit, könyveit és határait kereszttekkel, de a holt anyagon nem fáj a kereszt fájdalma. És ha még a testi, fizikai fájdalmakban fel is találunk tekintetünkkel a keresztre, a keresztől elválaszthatatlan gyalázat, szégyenítés, elhagyottság, elmagányosodás és hihetetlen gyöngeség és erőtlenség ritkán azonosít bennünket az ugyanezeket hordozó Krisztussal. Pedig szent Pál is figyelmeztet: „Testünkben folyton-folyvást viseljük Jézus szenvedését” (2Kor 4,11). Ide tartoznak az „alvó szolgák” mellett becspézsézt és felnövekedő konkoly okozta fülleedség az egyház keretében (Mk 13,29), a kulcsárok között így okozkodók: „Uram csak soká tér vissza, — és elkezd verni a többi szolgát és szolgálót, eszik-iszik meg részegkedik” (Lk 13,45), és az ilyenek okozta kiábrándulások és botrányok.

Az egyház sohasem áll rosszabbul, mint a Golgotán. És Jézus mert ilyen formában kiállni a világ elé megváltást hirdetni. A miről sem tudó római századost valami mégis szíven ütötte, és vallomást tett Jézus mellett. A latorban sem hunyt ki a megtámadt fény, noha az isteni Világosság kialudt, és rá is kegyetlen halál várt a lábszárcsontok megtörésében.

Az egyháznak lelkeket megragadó örök értartalékai mindig a névtelen szenvedő emberek és egyházi közösségek semmibe veszni látszó áldozataival nyernek utánpótlást. És a keresztnek ebben az egyetemesen értelmezett erejében vonzódnak — sokszor egészen érthetetlenül és megmagyarázhatatlanul — a hit felé úton lévőek Krisztushoz.

Nem tehetünk ma sem jobbat: mutassuk meg Krisztus teljességét, érezzük át Krisztus félelmét és megrendülését, amikor a megváltás titkáról szóban és tettben tanúságot teszünk.

Nyíri Tamás

AZ ISTENKÉRDÉS MAI MEGKÖZELÍTÉSE

A kabala, a zsidók misztikus tudománya meglehetősen fantasztikus legendát hagyományozott át az utókorra. A XIII. században keletkezett elbeszélés szerint Jeremia, Sira nevű fiával együtt, három évig tanulmányozta a fölöttébb rejtélyes *Sepher Jecira*, azaz „Keletkezések könyvét”. Három év múltán a héber ábécé betűit különféleképpen csoportosítva meglették a helyes kombinációt: embert alkottak, úgy, amint egykor Jahveh szavának

erejével létrehozta a világot. A mesterséges ember homlokára ez volt írva: *Jahveh Elohim emeth*, ami azt jelenti, hogy az „Úr Isten hűséges”. Az újonnan alkotott ember azonban a kezében lévő késsel kitörölte az „*emeth*” szó első betűjét. Ekkor már csak ez volt olvasható: *Jahveh Elohim meth*, azaz az „Úr Isten meghalt”. Ekkor Jeremia megszagatta ruháit és megkérdezte tulajdon teremtményét: „Miért törölted ki az *emeth* első betűjét?” Az új ember így válaszolt: „Elmondok nektek egy példabeszédet. Volt egyszer egy építész, ő építette az emberek házaít és városait. Senkinek sem árulta el mestersége titkát, míg nem két csavaros eszű embernek sikerült kifürkésnie azt. Miután elsajátították az építész tudományát, többé nem hízlegtek, hanem hátat fordítottak neki, és a maguk útján kezdtek járni. Ők is építésszek lettek — azaz a különbséggel, hogy amiért a régi építész egy tallért kért, azt Ők hat garasért vállalták el. Amikor az emberek észrevették ezt, felhagytak a régi mester tiszteletével. Tanítványaihoz fordultak, őket keresték fel, velük építették házaikat. »Igy teremtett titeket Isten saját képére és hasonlatosságára« — jelentette ki az emberi beavatkozással alkotott ember. Most azonban, hogy már ti is tudtok embert készíteni, azt fogjátok mondani: Az egész világon nincs más Isten e kettőn kívül”.¹

Inséges idők

A maga nemében egyedülálló történet már több mint hétszáz évvel ezelőtt jelezte azt, ami korunkban következett be. Amint *Martin Heidegger* mondja, a világot elhagyták az istenek.² „Inséges idők” élünk, melyre „Isten hiánya”³ jellemző. A huszadik század végén élő „*homo faber*” ugyanúgy beszél és érez, mint a mesterségesen előállított ember. A legendabeli Jeremia és Sira kivételes helyzete a mai ember világméretű, megszokott szituációja lett. Isten távolléte, „hiánya”, „halála” korunk egyik legmélyebb tapasztalata, amely alól senki sem vonhatja ki magát.

1. AZ ALAPKÉRDÉS. Napjainkban a régítől merően eltérő módon jelentkezik az istenkérdés, más alakot ölt, új problémát vet föl, amelyre nincs válasz a hagyományos teológiai és filozófiai tankönyvekben. Beszélhetünk-e még egyáltalán Istenről? Tehetünk-e Róla értelmes kijelentést? Van-e létjogosultsága magának a problémának — kárdi *Emerich Coreth*.⁴ Ezzel azt akarja mondani, hogy az istenkérdés ma alapjában értelmezési, hermeneutikai gond — és nem teodiceai, mint annak előtte. A megoldandó feladat teljesen új, talán ijesztő vagy nyugtalanító, de nem térhetünk ki előle. Nem az istenérvekről folyik a vita, nem arról van szó — mint a múltban —, hogy van-e bizonyítékunk Isten léte mellett vagy ellen. Nem az foglalkoztatja az embereket, hogy ezzel vagy azzal a következtetéssel érvelhetünk-e meggyőzőbben Isten létezéséről, hogy van-e megcáfolhatatlan, kézzelfogható bizonyíték a kezünkben. Nem az argumentum, hanem a fogalom esik döntő súllyal a latba. Minden azon múlik, hogy mi az értelme, mi a jelentése annak a szónak, hogy Isten.

Amikor beszélünk egymással, a nyelv közvetíti a megértést. Meg kell állapodnunk abban, hogy mit értünk a szavakon és milyen értelemben használjuk őket. Ha valakinek meg akarunk magyarázni valamit, akkor először megegyezünk a szavak használatában, megállapodunk arra nézve, amivel foglalkozni akarunk. Mindez föltételezi a megértés közös horizontját. Ez azt jelenti, hogy valamennyi szó, amit használunk nagyobb értelemi összefüggésbe tartozik bele, s ettől nyeri értelmét. Fogalmainknak csak meghatározottan értelmezett és kifejtett értelemi összefüggésben van jelentésük. A más összefüggésekben használt fogalomnak ezektől függően különböző értelme, legalábbis jelentésbeli árnyalata, más értelmezési hangsúlyja van. Például évtizedekig másként értelmezték az okság fogalmát az atomfizikusok és megint másként a filozófusok. *Heisenberg* azt mondta, hogy a kvantummechanika megdöntötte az okság elvét, de nem valami abszolút véletlenre gondolt, hanem csupán a mikrovilág statisztikus törvényszerűségeire, s a spinozai-kanti determinizmus megszűnésére. Megtörténhet az is, hogy más oldalról nézve egyszerűen értelmét veszti az, aminek a korábbi összefüggésben volt értelme: például a pénz megváltozott funkciója következtében értelmetlenné vált a kamattilalom. Így merül fel a kérdés, hogy megváltozott megértésvilágunkban tudunk-e még értelmesen beszélni Istenről, vagy értelmét veszítette ez a szó is, mint oly sok más a történelem folyamán?

A régebbi századok vitái közös megértésvilágban folytak, nagyjából mindenki tudta, hogy mire kell gondolnia, amikor kimondta az Isten szót, nagyjában-egészében ugyanazt értette azon mindenki — akár tagadta, akár állította. A viták és összekülönbözések közös háttere a keresztény hit volt, annak társadalmi magától értetődősége, s filozófiai-teológiai kifejtése. A világot, az embert, a valóságot a kereszténység értelmezte, s az általa kialakított közös világfelfogás tette lehetővé mind a vitát, mind a megértést. Eleve tudta mindenki, hogy mit jelent az Isten szó. A keresztény hit Istenére gondoltak, s ha a legutolsó századokban már tiltakoztak is ellene, egyértelműen a kereszténység istenfogalma ellen emelték föl szavukat.

Amikor *Friedrich Nietzsche* kijelenti: „Isten halott, Isten meghalt és mi öltük meg”,⁵ úgy gondolja, hogy a kereszténység Istenét rekeszti ki az emberek életéből. Az Isten mellett és ellen szóló érvek, bizonyítások, viták közös alapra támaszkodtak: még érvényben volt — legalábbis azt vélték — a megértés közös horizontja, amelyben mindenki tudta, hogy mit értsen Istenen.

2. A MEGÉRTÉSVILÁG FOLBOMLÁSA. Ez a közös megértésvilág apránként bomlott föl. A különböző formájú és indíttatású ateizmusok megjelenése is jelzi az istenfogalom eltorzulását. Az Istenről kialakult gondolati forma eltorzításai és félreértései nem az ateisták gonosz vagy önkényes találmányai, hanem a hívők túlontúltaiv és ideologizált kifejezés- és elképzelésmódjainak természetes következményei. Alig hihető, hogy a megfélemlen hirdetett és élt istenhit ateizmust váltana ki. Az ateizmus csaknem mindig az ideológiai beszűkültség, a hittel való visszaélés, a maradiság ellenhatásaként jelentkezik. A 2. Vatikáni zsinat szerint: „Az ateizmus ugyanis egészében véve nem elsődleges és eredeti (quid originarium) jelenség, hanem több különböző okból származik. Ezek közé kell sorolnunk a vallások ellenhatásaként megnyilvánuló bírálatot (reactio critica), melyet nem egy országban kiváltképpen a keresztény vallás vált ki” (Gaudium et spes, 19).

A XVII. századtól kezdve napjainkig isten elutasításának egyik formája a tudományra való hivatkozás. A tagadás rugója főként az a nézet, mely szerint Isten egy létező a többi létező között, egyik ok a sok egyéb ok közül, aki közvetlenül működik a világban. Ebben a felfogásban Isten „hézagpótló” vagy „póthipotézis” ott, ahol természetes okokkal nem magyarázható meg a világ, helyesebben valamely evilági jelenség. Ilyen hipotézispótlék volt Isten *Linné* számára (tot sunt species quot in initio creavit infinitum ens) vagy a newtoni fizikában: Isten biztosítja az égi mechanika szabályos működését a perturbációk ellenében is. A tudományos kutatást nem segíti elő, hanem egyenesen hátráltatja Isten ilyenformán történő bevonása a világmagyarázatba, és nem is igazolható, mert a tudományos empiria soha nem bukkanhat rá arra, amit a hit Istennek nevez. Ha viszont a tudomány fejlődése következtében feleslegessé válik a „hézagpótló”, akkor sokan úgy gondolják, hogy a tudomány megcáfolta az istenhitet — mintha az istenhit természettudományos elmélet lenne, s Isten valaha is ilyen kutatás tárgya lehetne. Isten egészen mást jelent, még akkor is, ha a természettudomány kiváló művelői közül többen úgy vélik, hogy Istenre közvetlenül rátalálnak a természetben. Valóban sokan nem tudnak kitérni *Kant* alapelménye elől: „Lelkemet két dolog tölti el annál újabb és növekvőbb tisztelettel és csodálattal, minél többször és tartósabban foglalkozik vele gondolkodásom: a csillagos ég fölöttem, és az erkölcsi törvény bennem”.⁶ Ennek az élménynek a megfogalmazása, értelmezése és magyarázata azonban már nem természettudomány, hanem filozófia vagy teológia akkor is, ha történetesen természettudós teszi.

Az ateizmus másik gyökere az emberi méltóság védelme a félreismert isteni tekintély ellen. *Feuerbach* és *Marx*, *Nietzsche* és *Freud* az ember és szabadsága nevében tiltakozik Isten ellen, aki megkötözi és elnyomja, szolgaságba taszítja, jogaitól megfosztja az embert. Szerintük Isten a legnagyobb akadálya annak, hogy az ember kibontakoztathassa saját erőit és képességeit, és ezért kell ellene lázadnia és harcolnia minden becsületes embernek. Ennek az Istennek, akit tagadnak, vajmi kevés köze van azonban az evangélium Istenéhez, aki fenntartás nélkül az ember mellé áll, akinek legfőbb akarata az ember java és boldogsága. *Henri de Lubac* az ateista humanizmus drámájáról írt könyvében⁷ több mint harminc esztendeje felhívta a figyelmet erre a tragikus félreértésre, melyért mindenekelett maguk a keresztény hívők felelősek. „A hívőknek nem kis része van az ilyen eredetű ateizmus létrejöttében, amennyiben... a keresztény hit félreérthető bemutatásával... inkább elfedik, mintsem feltárják az Isten és a vallás igazi arculatát” — állapítja meg a 2. Vatikáni zsinat (Gaudium et spes, 19).

A harmadik félreértés — amely végeredményben magába zárja a két előbbit — a transzcendencia és az immanencia viszonyának teljes félreismerése. Egyre erősödik napjainkban a tiltakozás az istenhit ellen a világ nevében. Mind többen utasítják el azt az Isten, aki — térbelileg elképzeltlen — valahol a „világ felett” vagy a „világon kívül” él, a világot pedig elértékteleníti távollétével: megszünteti jelentőségét, megfosztja valódi, saját értelmétől. Isten nem vetélytársa a világnak. De ha a világot lábbal kell taposnia a hívőnek, akkor a világban nem találja meg élete értelmét, és ha nincs tapasztalata az értelmes életről, akkor azt sem tudja elfogadni, hogy az örök élet értelmes dolog. A transzcendencia nem szakítható el az immanenciától. A keresztény transzcendencia-fogalom nem azonos sem valami mitikus másvilág képzetével (a harmadik éggel), sem a platonói ideák egével.

Ezek az utalások elsősorban arra kívánnak rámutatni, hogy az ateizmus különféle képpen eltorzult istenképeket egymástól különböző indíttatásokból tagad, és különféle pozitív célkitűzések kapcsolódnak hozzá. De kiviláglik belőlük az is, hogy miként bomlik fel az európai emberiség egységes szellemi horizontja az utolsó háromszáz esztendőben. Az addigi egységes, és a kereszténység által kialakított megértésvilág menthetetlenül elpusztult. Még az is

kérdéses, hogy ugyanazt értjük-e mindannyian az Isten szón, sőt mi több, hogy egyáltalán tudunk-e ésszerűen beszélni Istenről. Ezzel kapcsolatban merül fel a harmadik szempont: milyen istenfogalmuk van a kereszténység hivatott hirdetőinek? Megnyilatkozásukat elemezve nem egy ízben úgy látszik, mintha erősen megkérdőjelezhető lenne a mögöttük álló istenkép.⁸ Alaposan el kellene gondolkodnunk azon, hogy milyen hatása van e jelenségnek a *de Lubac* által említett tragikus félreértésre.

3. A SZEKULARIZÁLT VILÁG. Ezek a gondok azért oly nyomasztóak, mert döntően megváltozott az emberiség általános helyzete a világban. A mai ember mítoszatlanított, profán, szekularizált korban él. A világot saját törvényei és erővonalai határozzák meg, az emberek mindinkább felismerik ezeket, tudományuk és technikájuk révén az egész világra kiterjesztik hatalmukat. Az ember uralma alatt álló, manipulálható és átalakítható világban nem látható és nem tapasztalható meg közvetlenül Isten, mivel a természet eseményei és az emberi sors fordulatai legfeljebb közvetetten utalnak Rá. Régebben Isten nélkül nem volt érthető a világ és az ember, ma pedig egyre több és egyre hézagtalanebb természetes magyarázattal rendelkezünk. Ebbe a világba nem avatkozik bele Isten, nem lesz a közvetlen emberi tapasztalás tárgya. Istentől eltávolodott, elidegenedett, isten-telen korban élünk. Isten nemigen jut szóhoz a világ eseményeiben. Úgy látszik nincs is Rá szükség ahhoz, hogy emberként éljünk a világban. Nem gondolunk Rá, nem érdeklődünk Felőle.

Ha viszont Isten — bármiként is értelmezzük, akár helyesen, akár rosszul fogjuk fel — ilyen messzire került a mindennapok emberétől, ha idegenné vált neki, ha tapasztalat- és megértésvilágában nem „fordul elő”, talán nincs is abban Számára hely, akkor csakugyan meg kell kérdeznünk magunktól, hogy van-e még értelmes jelentése ennek a szónak? Nem azért vesztette-e el jelentését, mert már nagyon régtől fogva rosszul tettük fel a kérdést, mert kérdésfeltevésünk módja eleve hibás, a semmire irányul és ezért értelem nélküli.

Végtelen éjszaka borul a világra — mondja *Martin Heidegger*. Akkor csillan föl a remény első sugara, amikor „ezt az áldatlan állapotot mint áldatlanságot éljük át”.⁹ Ha Isten hiányát áldatlanságként fogjuk fel, akkor az eljövendő boldogabb idők előhírnöke lehet e sötétség. De „a gondolkodás területén” még hallgatnunk kell Istenről.¹⁰ Inkább arra kell várnunk, hogy Ő maga tárulkozzék fel, hogy újból megközelítse az embert, s ísmét az emberi tapasztalás tárgya legyen. Mindenekelőtt azt kell „gondosan meggondolnunk és megmondanunk, hogy mit jelentsen az Isten szó”.¹¹ Meg kell nyílnunk Isten előtt és várnunk kell jöttét, mert csak így tárulhat föl az Isten szó értelme. Mindez túlmutat a filozófián, túl a fogalmi-bizonyító gondolkodáson, és a legmélyebb emberi élmény az értelem és az értelmesség megtapasztalására utal. Ha meg akarjuk érteni az Isten szó jelentését, akkor az értelmességre, a létezés értelméről szerzett tapasztalatokra kell ügyelnünk.

Az értelmesség alapja

1. A MEGÉRTÉS HORIZONTJA. A mai világot a változás jellemzi. Ennek következtében megváltozik az ember viszonya a világgal; másként él benne, másképpen értelmezi. Van-e „hely” Isten számára ebben a megváltozott világban, új tapasztalat- és megértéshorizontunkban? Lehet-e még a megváltozott körülmények közepette jelentése annak, amit régebben Istenen értettünk?

De nem elhibázott-e az így feltett kérdés? A kérdés akkor rossz, ha eleve kizárja a válasz lehetőségét. Istent nem gondolhatjuk el létezőként a létezők, dologként a dolgok között és még akkor is tévedünk, ha a főbb létezőként (*summum ens*) kísérelnénk meg felfogni és így mintegy saját szolgálatunkba állítani. Ha azt kérdezzük, hogy van-e értelme az Isten szónak a többi általunk használt szó között, azaz hogy megértésvilágunkban van-e helye többi szavunk és értelmi tartalmunk között, akkor eleve föltételezzük, hogy az Isten szónak csak megértésvilágunk összefüggésében lehet értelme, csak itt helyezhető el. Ez pedig azt jelenti, hogy Istent mint egyik tartalmat képzeljük el megértésünk és beszédünk többi tartalma között, tehát megíscsak dologként a dolgok között, akit ugyanúgy megérthetünk, mint tapasztalatvilágunk összes többi tartalmát, akiről ugyanúgy beszélhetünk, mint a többi dologról. Ez a rosszul feltett kérdés nem vezethet eredményre, és mivel nem haladja meg az antikus differenciát, hamis istenképre támaszkodik.

Akkor gondolkozunk helyesen Istenről, akkor kezdjük érteni a szó jelentését, ha elfogadjuk, hogy lényegesen más t jelent, mint valamennyi többi értelmi tartalmunk. Az Isten szónak csak egészen másként lehet értelme, mint valamennyi többi szavunknak. Ez a szó az emberi létezés teljes értelmének a kérdésére igért választ jelenti, az éppen ezért végérvényesen meg nem ragadható, fogalmilag hiánytalanul ki nem fejthető, következőképpen kimeríthetetlen választ. Az Isten szó a létezés értelmének í g é r e t é t jelenti, létünk értelmességének föltétlen alapját, amely fölülmúl, hordoz és átjár minden mást. Vagyis nem azt

jelenti, hogy annak is van értelme, ha Istenre gondolunk vagy szóban megnevezzük, hanem, hogy kizárólag azért van értelme minden egyének, amit értelmesen elgondolunk vagy ki-mondunk, mert az értelmesség legmélyebb alapja, Isten teszi lehetővé az értelmes kérdést és az értelmes választ. Ha egyáltalán van értelme bárminek is, amit mondunk, akkor elsőd-legesen és minden egyebet felülmúló módon annak, amit az Isten szó jelent. De mit jelent? Az értelmesség lehetőségének végső föltételét? Mit akar ez mondani?

A megértés konkrét horizontjában élünk mindannyian. Az értelmi összefüggések egészében, amely lehetővé teszi az egyes tartalmak megragadását. Természetesen megérthetünk egy e s szavakat, dolgokat vagy eseményeket is, de teljesen „elszigetelt” megértés nem lehetséges. A szavak jelentését meghatározott összefüggés alkotja meg, akár a mindennapok életében, akár a tudomány világában. A közvetlen gyakorlati vagy elméleti összefüggés önmagán túlrá, arra az értelmi egészre utal, amit v i l á g n a k nevezünk: a történelmileg közvetített és nyel-veleg kifejtett tapasztalat- és megértésvilágra, a teljes horizontra, amelyben élünk és meg-értünk. Ez az értelmi összefüggés azonban csak azáltal értelmes egész, hogy egyes tartalmait közös látásmód egyesíti, hogy ezek valami közös, értelmet nyújtó alapra vonatkoznak, hogy közös értelmi középpontjuk van; egy olyan alapvető értelmi szempont, amely lehetővé teszi az egyes tartalmak egységes egészévé történő rendezését, azaz megértését. Ettől az alaptól kapják meg teljes értelmességüket, ez teszi lehetővé, hogy elrendezzük őket és megértsük életünk egészében. Csak létünk végső, értelmet adó alapjára való t e k i n t e t t e l alakulhat ki életünk és gondolkodásunk teljes horizontja.

2. ISTENHIT ÉS ÉRTELMESSÉG. Hogy kézzelfoghatóbban fejezzük ki mondanivalónkat: bi-zonyosan vannak ma is emberek — mégpedig nagyon sokan —, akik mélységes, valódi istenhittől élnek. Talán nem annyira „magától értetődő”, nem annyira természetes a hitük, mint a régebbi idők embereié. Nekik maguknak kell hitüket megszerezniük, meg kell érte-küzdeniök, újból és újból megvédeniök, de ebben a hitben életük végső, mindent hordozó és megtámasztó értelmét találják meg; Istenben megpillantják a létezés értelmességének végső alapját. Aki valóban hisz Istenben — ebből az eleven kapcsolatból él, ebben értelmet lel —, annak nem kérdéses, hogy az Isten sz ó n a k van-e jelentése, számára nem proble-matikus, hogy lehet-e ésszerűen beszélni Istenről. Erre a kérdésre eleve megadta a feleletet saját értelmi tapasztalata, az élet értelmességét biztosító végső és döntő értelmesség átélé-se. Nem cáfolhatja meg tapasztalatát sem a nyelvfilozófia, sem a valláskritika, mivel élte értelmét és az értelmesség beteljesülését találta meg Istenben, s tudja, hogy van é r t e l m e Istenre gondolnia, és Róla beszélnie. Ha egyáltalán létezik az, amit értelmességnek mon-dunk, ha van valaminek is értelme, akkor Istennek van igazán. Ő az értelmesség forrása és alapja, aki értelmesség teszi létezésünket a világban.

Nagyon sokan találják meg életük értelmét az istenhittben. Ez a hit a valóság új szemléletét tárja föl, olyan értelmi horizontot nyit meg, amelyben új fényben ragyog és új értelmet kap az összes többi értelmi tartalom. Mivel a vallásos hit az egész embert érinti és az abszolút értelmesség alapján értelmezi, a régigt felváltó megértés-horizontot tár föl, amely magában foglalja egész világunkat és eddig nem ismert értelmi háttérrel szolgál. Másként és újsze-rűen lesz értelmes minden, ha Istenre vonatkozik és Réa való tekintettel értékeljük. Az igazi és valódi istenhittől a megszokottól eltérő megértésvilág alakul ki, amelyben a végső érte-lmesség alapján értünk meg, ennek révén értelmesen élünk át és észlelünk mindent.

3. VALLÁSOS TAPASZTALAT? Ha fennáll az értelmesség ilyenféle átélése, akkor kérdés, hogy azonos-e ez a szigorú értelemben vett vallásos tapasztalattal, azaz a különleges vallási gondolkodási formák, képzelet- és cselekvésmódok szűkebb területéhez tartozik-e?¹² Az Isten nélküli világban élő embernek nem szükségképpen idegen, távoli és főként megvalósíthatatlan élmény-e ez? Hogyan közelítheti meg Isten a nem vallásosan értelmezett világban élő ember, aki többé nem a kifejezetten vallásos élménnyel interpre-tálja magát és világát? Ha a vallás peremjelenség a mai társadalomban, ha a hívők „kognitív kisebbséget” alkotnak, akkor nem szűnt-e meg eleve az Istenről való értelmes beszéd lehetősége a tömegek számára?

A szekularizációs tétele néhány éves uralma után újból *Durkheimre* hivatkoznak a szocioló-gusok, és nagyon sokan azt állítják, hogy semmiféle társadalom sem nélkülözheti a valóság természetére és céljára vonatkozó fundamentális emberi kérdésekre adott válaszrendszert. Minden társadalomban van valamilyen értelem- és jelképvilág, amely értelmezi, elrendezi, igazolja az ember világát és életét, nemcsak napos oldalát, hanem árnyoldalait is. Azt mond-ják ezek a szociológusok, hogy mindenhol, ahol tagadják Isten, vagy ahol Istennek nincs jelentősége az emberi életvitelben, másvalamit fogadnak el abszolútumként. A lét más terü-lete, immanens értékvilága foglalja el a transzcendens valóság helyét, s ez válik az érték és az értelmesség abszolút alapjává és meghatározójává. Eluralkodik az ontikus különbség: az anyag, az élet, az ember, a haladás, a nemzet, esetleg valami egyéni cél, mint például a hatalom, a vagyon, a siker vagy az élvezet lesz a világ és az ember értelmezésének

abszolút alapja. Ha nem áll fönn ez, vagyis ha nincs az embernek sem Istene, sem bálványja, sem másféle értelemvilága, akkor egzisztenciális vákuumba kerül, légüres térben él, melyben össze nem illő darabokra esik szét az élet értelmessége. A részek önmagukban talán értelmesek, az egész minta azonban nem vehető ki. Ezek a megfontolások és jelenségek arra vallanak, hogy az ember legbenseje az abszolútumra irányul, hogy az ember lényege éppen az értelmesség abszolút alapjára való ráutaltság, hogy az értelmesség elfogadása nélkül nem tud emberként élni és gondolkodni — bár ez az abszolútum korántsem értelmezhető csak vallásosan.

Az abszolútumra való vonatkozás sem szorítkozik a jellegzetesen vallásos tapasztalásmódra, az emberrel adott a priori szükségszerűségéből eredően megnyilvánul valamennyi emberi viselkedésben, az emberi önlétrehozás összes dimenziójában. Önmegvalósításunk mindig a lét és az érték abszolút horizontjában megy végbe. Így például valamennyi kérdésünkben és válaszunkban átéljük az igaz feltétlen voltát: annak a föltétlenségét, ami van, s mivel van, föltétlen igénnyel lép fel, abszolút elismerést követel. „Ami van, az van.” Ugyancsak felfedezhetjük akarásunkban és cselekvésünkben a jó föltétlen voltát: annak a föltétlenségét, aminek lennie kell, mert abszolút érvénnyel lép elének a lelkiismeretben. Az emberi találkozásokban a személyes létezés föltétlenségét éljük át: a személy nem viszonylagosítható, nem kezelhető dologként, nem használható eszközként, nem vonatkozatható más, töle idegen célokra. A személy páratlanúsága, önállósága, önértékűsége abszolút érték, és föltétlen tiszteletet követel. „Cselekedj úgy, hogy az emberséget mind magadban, mind mindenki más személyben mindenkor mint célt, sosem mint pusztán eszközt használjad” — mondja Kant.¹³ E néhány utalásból is kiviláglik, hogy az ember mindig és kikerülhetetlenül az abszolútummal szemközt valósítja meg életét. Bár nem kifejezetten és megfogalmazottan, de mindent, amit átélünk, amit tapasztalunk, ami történik velünk, egy végső vagy abszolút értelmi összefüggésben valósítunk és értünk meg: az emberi önmegvalósulás különböző módozataiban feltáruló abszolút horizontban.

Létünk értelme

A megelőzőkből ered létezésünk abszolút és legvégső értelmének, az értelem alapjának a kérdése. Ha valóban az értelmesség alapját keressük, akkor azt, ami értelmet ad mindennek, nem találjuk meg tapasztalati világunk korlátos létezőiben és eseményeiben; nem lehetjük meg az élet abszolút középpontjának kinevezett immanens értékvilágban, mert egyetlenegy kategoriális érték sem nyújthat mindent átfogó értelmet. Az értelmesség végső alapja csakis olyan lehet, ami túlszárnyalja az emberi tapasztalás valamennyi elkülönült, egyes tartalmát. Mivel pedig a személyes lét értelmét is meg kell alapoznia, szükségképpen személyesen is kell lennie. Életünk értelmének alapja abszolút személy kell hogy legyen, akivel mindenben találkozunk, aki mindenben át szólít minket. Ha tehát életünk végső értelmi alapjára gondolunk, akkor mindig föltételezzük azt, akit az Isten szóval nevezünk és jelölünk meg, bár tudatában vagyunk annak, hogy igazi mivoltában soha fel nem foghatjuk.

Nyilvánvaló, hogy az, ami minden értelmesség föltétele, aminek a horizontjában értelmet kapnak tapasztalataink, nem lehet maga is egy tartalom a többi között. Mivel az értelem legvégső alapja, Neki nem lehet olyan körülírható, definiálható „értelme”, mint az összes többi emberi szó. Alapjában másnak kell lennie, különböznie kell minden egyéb-től, nem állhat egyenrangúan a többi tartalom mellett, nem érthető meg úgy, mint azok, hanem mindet meg kell előznie, felül kell múlnia és el kell zárkóznia az elől, hogy mi megértsük: az, ami minden egyebet megértet és megmagyaráz, magától értetődik, tehát nem lehet érthető senki más, rajta kívüli számára.

Ha viszont minden értelem és értelmesség végső alapja, akkor teljesen „értelmetlen” sem lehet, azaz nem olyan, akit egyáltalán nem tudunk értelmesen elgondolni és megnevezni, akit semmiképpen sem tudunk értelmes szóval kimondani. Tehát elsődlegesen és egészen emberi módon értelmesnek kell lennie, olyannak, amire való tekintettel jön létre megértésünk; ami értelmet kölcsönöz mindennek, amit megért az ember. Mivel az értelmesség végső vonatkozási rendszere Ő maga, nem helyezkedhet el ezen az értelmi rendszeren belül, amelyben mindent megértünk. Soha nem tekinthető tárgynak a többi tárgy között, értelmi tartalomnak a többi értelmi tartalom között, hanem olyan értelmi alapnak, amely mindig visszahúzódik, mielőtt megragadhatnánk, elrejtőzik, mielőtt megfoghatnánk. Nincs rá jobb szó, minthogy abszolút titok, vagyis az, amit az analogia entis tanítása mondani akar.

A jelen korban mélységesen komolyan kell vennünk az analógia entis mondani-valóját, hogy Isten, az abszolút transzcendens értelmi alap abszolút transzcendenciaként

végtelenül felülmúlja, feltöri és maga mögött hagyja tapasztalati világunkat. Isten egészen más, ez azonban nem azt jelenti, hogy valamiféle térbeli értelemben „világfeletti”, „világon kívüli”, „másvilági”. Éppen ellenkezőleg. Az előbbi kifejezések ugyanis egyáltalán nem haladják meg a világot, nem az igazi transzcendenciaira vallanak. A valódi transzcendencia szavainkat és gondolkodásunkat is felülmúlja, és éppen ezért azt is jelenti, hogy Isten a világ kellős közepén, a világ legbensőjében, a világ eseményeinek a legmélyén is jelen van, kifejti működését és hatását, tudomást szerezhetünk róla egzisztenciánk megvalósítása közben. Ha tehát azt mondjuk, hogy létünk és mivoltunk az értelmesség abszolút alapjára van utalva, akkor ez nem azt jelenti, hogy a távoli másvilágba, hanem önnön valónk, lényünk legbensője irányában kell átlépnünk magunkon és világunkon: nem térben kell meghaladnunk magunkat, hanem azt kell túlszárnyalnunk, ami a legnagyobb bennünk. Ilyenformán a saját személyén — értelmességén és szeretetén — felül-emelkedő személy találja meg az értelmesség és a szeretet mélyén azt az értelmi alapot, amely egyúttal abszolút titokként haladja meg őt. Mivel az ember leginkább a személyes kapcsolatokban nő önmaga fölé, aligha kereshetjük Istent máshol, mint ezeknek a kapcsolatoknak a mélyén. Az embertársi szeretet, elkötelezettség és tisztelet az a föltétlen valóság, amit a mai ember fel tud fogni, meg tud érteni, amit megértésvilágában abszolútumként, a föltétlenül transzcendens Isten immanenciájaként bír értelmezni és megragadni.

A transzcendencia — feltéve, hogy jól értjük — transzcendencia az immanenciában. Mivel Isten egészen más, azért teheti meg, hogy egészen másként létezik és működik mint a dolgok, ezért lehet egészen transzcendens módon immanens bennünk mint legbenső létalapjuk és értelmi középpontjuk. Erre az isteni immanenciára támaszkodnak a dolgok, az hordozza őket, az juttatja őket léthez és értelmességhez mint mindent felülmúló és átölelő, átfogó valóság. Arra a kérdésre, hogy „vajon Isten jelen van-e minden dologban?” így válaszol *Aquinói szent Tamás*: „szükségszerű, hogy Isten bent legyen minden dologban, mégpedig a legbensőségesebb módon” (S.Th.I. q.8. a.1), „mivel a lét az, ami a legbensőségesebben és a legmélyebben van bent mindenben” (uo.). A transzcendencia és az immanencia között nem fordított, hanem egyenes arány van, nincsenek ellentétben, hiszen az egyik csak a másikban és a másik által lehetséges, az egyik a másik lehetőségének a föltétele. Csak úgy tudjuk elgondolni Isten jelenlétét a világban (márpedig a mai ember enélkül Isten létét sem igen tudja elgondolni), ha egyúttal minden világot fölmúlónak gondoljuk el, s csak úgy tudjuk elgondolni transzcendenciáját, ha egyben immanenciájára is gondolunk. „Non coereri a maximo, contineri tamen a minimo divinum est” — olvasható *Loyolai szent Ignác* sírfeliratán. Valóban: Istent a legnagyobb sem korlátozza, de a legcsekélyebb is magába foglalja. Transzcendenciája immanens transzcendencia, immanenciája transzcendens immanencia. Csak ebben a kettős-egységben közelíthető meg a legvégső föltétlen, létünknek és létünk értelmességének alapja és föltétele, akit gyarló nyelvünk tehetetlen szavával Istennek nevezünk.

Jegyzetek: 1. Idézi *W. Kern: K. Rahner: Ist Gott noch gefragt? Zur Funktionslosigkeit des Gottesglaubens*, Düsseldorf 1973. 9—10. o. — 2. *M. Heidegger: Holzwege*, Frankfurt 1963. 70.o. — 3. *M. Heidegger: Holzwege*, 248.o. — 4. *E. Coreth: Stimmen der Zeit* 93(1968) 361—372.o. A továbbiakban tételes hivatkozások nélkül is főként erre az írásra támaszkodom. — 5. *F. Nietzsche: Fröhliche Wissenschaft* III. § 125. — 6. *I. Kant: Kritik der praktischen Vernunft*, 288. o. — 7. *H. de Lubac: The Drama of Atheist Humanism*, Cleveland 1963. 3—7. o. — 8. Vö.: *Bernard Häring: Méréleg* 12(1967) 100.o. — 9. *M. Heidegger: Holzwege*, 294.o. — 10. *M. Heidegger: Identität und Differenz*, Pfullingen 1976. 45.o. — 11. *M. Heidegger: Platons Lehre von der Wahrheit*, Bern, 1975. 102.o. — 12. Vö.: *A. Vergote: Religionspsychologie*, Olten 1970. 35—97.o. — 13. *I. Kant: Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*, 429.o.

Gál Ferenc

„AMIKOR AZ EMBERFIA ELJÖN, TALÁL-E HITET A FÖLDÖN?” (LK 18,8)

A gondolkodás ma sokkal inkább a jövőre van beállítva, mint azelőtt bármikor. A tudomány azért magyarázza a természetet, hogy meghódítsa, felhasználja és az ember szolgálatába állítsa. Viszont a szaporodás olyan mérvet öltött, hogy a túlnépesedés kérdéssé teszi, jut-e mindenkinek kenyér, és követeli az energiaforrásokkal való ésszerű gazdálkodást.

A tudás annyiban is veszedelmes kincs lett, hogy hihetetlen pusztító eszközöket tud előállítani. A jövő tehát függ a természeti adottságoktól és az ember józanságától. A gazdasági és társadalmi rendszerek ilyen értelemben igyekeznek befolyásolni a jelent és előkészíteni a jövőt. Nyilvánvaló az is, hogy az emberi érdeklődés köre egyes korokban szűkebb vagy tágabb, elméletibb vagy gyakorlatibb. Ma sok területen érezzük, hogy a régi formák és struktúrák nem bírják ki az idők követelményeit, azért módosítani kell őket vagy újjakkal helyettesíteni.

A szellemtörténeti változás az egyház életét is befolyásolja. Tanúi vagyunk a reform és az elégedetlenség küzdelmének. A természettudományos érdeklődés, a szekularizáció és az élet minél gazdagabb berendezése veszélyeztetni látszik a hitbéli magatartást, az „örök javak”, a „mennyei kincsek” gyűjtésének kötelezettségét. A szekularizált szellem a mítosz világába utalja az olyan kijelentéseket, amelyek az egyháznak isteni jóállást, a fennmaradás ígérését akarják biztosítani. A gyakorlati embernek az az álláspontja, hogy egy szervezet vagy közösség akkor nézhet bizalommal a jövőbe, ha szociológiai és lélektani sikon elég hajlékony, ha tud alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez, és ha tud olyat nyújtani, amit más irányzatok nem adnak, vagy legalábbis nem akkora intenzitással. A kétezeréves egyháznak van múltja, de éppen múltja és tekintélyi struktúrája miatt sok benne a megmerevedett forma, az elavult kijelentés, az idejétmúlt stílus, azért helyellköznel kínosan éli meg a korforduló krízisét. A reformhoz és a krízishez az is hozzátartozik, hogy sokat beszélnek és írnak a „jövő egyházáról”. A teológusok érdekes módon nem az egyház jövőjéről beszélnek, hanem a jövő egyházáról. Emlékeznek ugyanis Krisztus kijelentésére, hogy az egyház a világ végéig az Isten országának kovásza marad, ezt a szerepét azonban kifejezheti gyümölcsözően és kevésbé gyümölcsözően. A hatékonyság érdekében a jövő egyházának revízió alá kell venni sok változathatatatlannak gondolt berendezkedést. A jövő nemzedékek lelkében csak az ilyen dinamikus egyházi élet kelthet visszhangot.

Az ilyen törekvések mind érthetők és helyénvalók. Krisztus emberekre építette egyházát, sőt az emberek hitbéli meggyőződésére, az ember azonban esendő és változókéony. Ma komoly teológiai munkák mutatnak rá arra, hogy az egységes kinyilatkoztatás értelmezése mennyire függ a történeti helyzetektől. (W. Kasper: Glaube im Wandel der Geschichte, 1973). A változás és a fejlődés lehetőségét maga Krisztus feltételezte. Nemcsak akkor, amikor magból kibontakozó fához hasonlította, hanem egyszerűen azzal, hogy nem alkotott írott alapszabályt. Azt akarta, hogy az egyház őbelőle és megváltói misztériumból értelmezze magát, mert ő lesz az üdvösség minden kor embere számára. Az alapvető értelmezést elvégezte az apostoli egyház a Szentlélek kegyelmi segítségével, s ezt a zsinórmértéket rántk hagyományozta az újszövetségi Szentírásban. A történelem viszont arról tanúsodik, hogy az apostoli egyház is csak mag volt, amely még tovább fejlődött és bontakozott. A fejlődés nem volt mentes a zökkenőktől, annál kevésbé, mert az egyház belső mivoltához tartozik az összeegyeztethetetlenek látszó kettőssége. Érintkezik benne az isteni erő és az emberi gyengeség, együtt nő benne a búza és a konkoly, megtalálható benne a hősies erény és a sajnálatos botrány. Az egyház a hívők közössége, tehát ott van jelen, ahol a tagok elfogadják az apostolok által hirdetett evangéliumot. A hit megelőzi az egyház szervezettségét is. A tekintélyt, a jogrendet, a törvényt, a megszentelés eszközeit csak azok fogadják el, akik már hisznek, azaz meglátják, hogy mindezek a kinyilatkoztatásban gyökereznek.

Az egyház jövője, illetőleg a jövő egyházának élete tehát mindenképpen a *hittől függ*. A nehézségek és a kérdések is ide vezethetők vissza, illetve ide kell őket visszavezetni. A hit „hallásból fakad”, tehát kell lenni hitelképes igehirdetésnek, tanúskodásnak. Ha ez az emberi igyekezet alkalmatlannak vagy elégtelennek bizonyul, akkor a hit továbbadása hiányos. Ezért az egyháznak mindig meg kell kérdeznie befelé, hogy módszerei megfelelnek-e a kor igényének, illetőleg meg tudnak-e birkózni az ember természetéből fakadó nehézségekkel. Másrészt azonban tudjuk, hogy a hit kegyelmi adomány és megvilágosítás is. Isten maga tesz képessé, hogy elfogadjam azt a szellemi megoldást életem számára, amelyet az Ő közeledése ígér. A hitben az ember elkötelezi magát a transzcendens világ javainak. A hit „a remélt dolgok valósága, meggyőződés arról, amit még nem szemlélünk” (Zsid 11,1). Ezt a magunk fölél való emelkedést, ezt a felfoghatatlan személyre való támaszkodást, csak az Istenből kiáradó vonzóerő adhatja meg. Csak ő nyújthatja azt a világgosságot, amellyel meglátom az összefüggést legmélyebb szellemi vágyam és az isteni ígérlet, az üdvösség között. A kinyilatkoztatásból tudjuk, hogy erre az összefüggésre Krisztus feltámadása mutatott rá, de azt is tudjuk, hogy Isten az adományait ingyen és bőkezűen osztogatja. Honnan van mégis az, hogy olyan nehéz hinni, annyi kínos kérdés merül fel az egyéni hittel kapcsolatban és akárhányszor a hívőnek is olyan nehéz meghozni a konkrét döntést? A hit útját maga Krisztus is keskeny útnak nevezte, amelyhez szűk kapu vezet és

amelyet kevesen találnak meg (Mt 7,13). Nem fognak a keresztyenyek belefáradni a titok állandó elemzésébe? Nem jöhet el olyan kor, amikor az ember egészen gyakorlati és józan lesz, s inkább két kezével megragadja a földi boldogság verebét, mint hogy várokozzék egy elmosódó örök élet tűzokja után? A látszat az, hogy Isten olyan nehezen adja azt a világosságot, amely egyedül ébreszt rá a közte és az ember között fennálló igazi kapcsolatra. Ha a hit képesít arra, hogy elfogadjuk Isten uralmát, miért nem adja bőségesebben? Miért engedi, hogy az emberiség látszólag az ellene való lázadás állapotában, vagy legalábbis a nemtörődés légkörében éljen? Miért tűri el, hogy őt lássák gyengébb félnek a történelemben, és miért nem ragadja ki a tévedésből azokat, akik szeretnék megtalálni a teljes igazságot?

Ezek a kérdések rávilágítanak a hit mivoltára is. Azért kellett felvetnünk őket, hogy lássuk, *milyen hit az, amelyet az Emberfia találni akar*. De a kínos kérdések felvetése közben is gondolnunk kell egy misztériumra, amely éppen a hit ajándék-jellegével kapcsolatos. Ha ajándék, akkor Isten bárhol, bármikor és bárkinek adhatja, tehát a hit jövőjét semmiképpen sem lehet az emberi haladás törvényeivel meghatározni. A szél ott fúj, ahol akar, s ha az Emberfia azt jött keresni, ami elveszett, akkor biztos, hogy nem unja meg a keresést, és nem is következhet be olyan elfordulás, amely Istent kiábrándítaná az emberiségből. Egy ilyen kérdést tehát kimondottan csak *teológiai módszerrel*, azaz a kinyilatkoztatás elemzésével vizsgálhatunk.

A hit terjedése

Tartalmilag a keresztyeny hit középpontja az a tétel, hogy Jézus Krisztusban elérkezett az Isten országa. Az egyház ezt hirdeti, és az embert ennek a természetfeletti országnak a javaiban részesíti. Isten országa ott van, ahol a hívő elismeri maga fölött Isten uralmát, atyai irgalmát, a Krisztusban kapott megváltást és teljesíti a szeretet parancsát. Az evangélium hirdetését Jézus feltámadása és a Szentlélekkel kapcsolatos pünkösdi élmény indította el. A hívők hitvallást tettek arról, hogy Jézus „vétkeinkért halált szenvedett és megigazulásunkért feltámadt” (Róm 4,25). Ennek a Krisztusnak az eljövetele zárja le majd a földi történetet, s az általa megtartott ítélet szerez érvényt az erkölcsi rendnek.

Az apostolok célja tehát az volt, hogy az Isten uralma kifejeződjék az emberek hitében és engedelmességében, illetőleg hogy az üdvösség örömhírének minél több emberrel közöljék. Tudatában voltak annak, hogy ez az üdvösség már létezik, mégpedig úgy, mint Isten irgalmának ajándéka. Az embernek csak el kell fogadnia, illetőleg alkalmasnak kell mutatkoznia a befogadására. Az apostolok célja tehát semmiképpen sem az volt, hogy a tanítás közbejöttével saját uralmukat kiépítsék. „Mi nem magunkat hirdetjük, hanem Krisztus Jézust, az Urat, magunkat csak úgy, mint a ti szolgáitokat Jézus kedvéért” (2Kor 4,5). Ebből önként adódott, hogy csak az az igehirdetés volt hatékony, ahol a hírnököket „Krisztus szeretete sürgette”. Ahol önzés vagy hatalmi vágy lépett közbe, ott nem alakulhatott ki igazi evangéliumi élet. Korunkban az emberi szabadság kategóriái már annyira tisztázódtak, hogy nehéz volna a vallásháború elvét alkalmazni: a politikai terület uralma határozza meg a vallási életet.

A regényírók és a szociológusok ugyan félnek attól, hogy a jövőben a hatalom birtokosai lélektani és technikai eszközökkel „átprogramozhatják” az emberek gondolatvilágát, de ez a félelem nem megalapozott. Minden találmányt fel lehet használni jóra és rosszra, támadásra és védekezésre, azért az egyensúly minden helyi hullámmás ellenére megmaradhat. Az egyházban is vannak kiemelt szempontok. Egyes korok vallási színezetét más és más meglátás határozta meg. A középkorban jelentkezett az a nézet, hogy az egyházi, állami és társadalmi berendezkedés együttesen tükrözze Isten országának rendjét, s ezzel biztosítsa a hit fennmaradását. Ma tisztában vagyunk azzal, hogy ilyen berendezkedés nincs. Nem is lehet olyan földi állapotot elképzelni, amely kizárólag és teljesen elénk vetítené Isten országát. Ez az ország kegyelmi kovász, amelyet a látható egyház hirdet és valósít, de maradék nélkül nem fejez ki. Minden kor vallásos embere a maga adottságai között éli meg és adja tovább. Az egyházban a lelkiismereti szabadság, a szolgálat és a megnyerés gondolata ma túlsúlyba jutott minden imponáló és triumfáló hagyománnyal szemben. A változás mélyén azt kell meglátni, hogy bizunk a kegyelem erejében és az emberi természet teremtett jellegében. Az élet célja és végleges megoldása csak a lét teljességében, az isteni életben való részesedés lehet. Ez a transzcendens igény minden földi telítettség ellenére jelentkezik valamilyen formában. Ma a történeti fejlődés olyan helyzetet teremtett, hogy a keresztyeny név újra tudatos hívőt kezd jelenteni, nem pedig beleszületést egy hagyományos közösségbe.

Az apostolok a jövőbe vetett bizalommal kezdték meg az evangélium hirdetését. Erejük

abból táplálkozott, hogy a hitben megélt és megtapasztalt igazságot hirdetnek, s Jézus, az Úr küldi őket. De *milyen konkrét kép* lebegett előttük a kereszténység jövőjét illetően? Ők a zsidó vallási környezetből jöttek, de nem vették át annak elképzeléseit, amelyeket főleg az úgynevezett apokrif iratokból ismerünk. Ezek szerint a Messiás a mózesi törvény uralmát biztosítja a pogányok felett is, és Isten országa valamilyen örökké tartó földi boldogság lesz. Az apostolok igehirdetésében az evangélium csak eszköz arra, hogy az emberek a hit és a szeretet követelményeitől áthatva készüljenek Krisztus második eljövételére. Amikor eljön, a holtak feltámadnak, az élők magukra öltik az örök állapotot, az igazak otthonra találnak az Atya házában, a kárhözottak mindent elveszítenek. Krisztus közeli eljövételének várása beleillett az ő világképükbe. A térről és az időről olyan elképzelésük volt, amilyen az akkori embernek lehetett. Földrajzilag a világ a Római birodalom volt, a maga hellenista kultúrájával és a határain lakó barbár törzsekkel. Ezt a világot néhány évtized alatt be lehetett járni, s így nagyjából mindenki tudomást szerezhetett az evangéliumról. Világképükből hiányzott a fejlődés jelensége. Amikor az életforma évszázadokon át alig változott, akkor senki sem tudhatta, hogy milyen technikai és kulturális lehetőségek állanak az ember előtt, s hogy ezek a lehetőségek adva voltak a teremtéssel.

Az apostolok azonban ebben a szűk világképben sem gondolták, hogy a kereszténység teljesen áthatja az emberiséget. Jézus nem akkor jön el, amikor már mindenki az Ő tanítványa lesz, és meghódol előtte. Az egyéni állásfoglalás különbözősége megmarad, ezért ha ketten alusznak egy ágyban, az egyiket fölveszik, a másikat otthagyják, ha két asszony örül a malomban, hasonló sorsra jutnak (Lk 17,34). Ebben az összefüggésben olvassuk Jézus megjegyzését, hogy amikor az Emberfia eljön, talál-e hitet a földön (Lk 18,8). Ha lesz kit fölvenni, akkor bizonyára talál, de az összkép mégsem fogja az általános hitet tükrözni. A Noéira és kortársaira, illetve Lótra és Szodomára való hivatkozás még komorabbá teszi a képet. A hívők ott kis csoportot alkottak a hitetlenek közösségében.

A szentirási összefüggés

A kijelentés minden bizonnyal magától Krisztustól származik, s nem úgy kell olvasni, mint az apostoli egyház interpretációját. Ha az apostolok Jézust Isten Fiának, Megváltónak nevezték, akit az Atya véglegesen felmagasztalt, akkor őt nem mutatták volna be olyan képből, amely művének csődjét ábrázolja. De Jézus szavaiban meglátták az üdvrend misztériumát, azért hivatkoztak rá, s nem tévesztették össze a földi egyházat az üdvösség állapotával.

Az apostolok vállalták a küldetést és azon voltak, hogy Jézus minél több hitet találjon, amikor eljön. A megtérteket pedig arra buzdították, hogy tartsanak ki a jóban, mert csak így állhatnak feddhetetlenül az Úr elé. Semmi jel nem árulja el, hogy az apostolok saját működésüket reménytelennek tartották volna, mint ahogy Jézus működése sem volt eredménytelen, bár külsőleg csőddel végződött. Meg voltak győződve, hogy a hit terjedése az Atya gondviselésének a műve. Az Atya pedig a jövődölésekhez híven megdicsőíti a Fiút azzal, hogy mindent „számolyul helyez lába alá” (Zsolt 110,2), s az ő fősége alatt végül is „összefoglal mindent, ami a mennyben és a földön van” (Ef 1,10). Lukács az Apostolok Cselekedeteiben ismételtlen említi, hogy Pál beszédeire csak azok hittek, akiket „Isten meghívott”, vagy akiknek a „szívét megérintette”. Jézus már előbb felvilágosította övéit, hogy az ítéleten együtt lesznek a jók és a rosszak. A királyi lakomáról és a tíz leányról szóló példabeszéd is jelzi, hogy a megtérés és a készenlét nem lesz általános. Néha az a benyomásunk, mintha csak kis csoport megtérésére számítottak volna, ahogy ezt a Noé és Lót családjának említése mutatja. Az elzárkózó szektás lelkület mégis távol állt az apostoli egyháztól. Ők tudják, hogy Krisztus öröksége az egész világ, s ha a zsidó nép nagy része vissza is utasította az evangéliumot, egyszer majd ők is áldottnak mondják azt, aki az Úr nevében jön (Mt 23,39; Róm 11,26).

Ezeknek előrebocsátásával kell értelmezni a címben szereplő kijelentést. Az összefüggés a következő: A farizeusok megkérdézik, hogy mikor jön el az Isten országa. Ők természetesen saját nézetük szerint teszik fel a kérdést: Mikor nyilatkoztatja ki magát a Messiás, aki szabadulást hoz Izraelnek, s milyen jelek igazolják érkezését? Jézus az ország szellemi természetére hivatkozik. Az Isten országa nem látványossággal jön el, az bennetek van, vagy úgy is lehet a szöveget fordítani, hogy köztetek van. Már megvalósul azokban, akik hisznek és teljesítik Isten akaratát. Utána Jézus beszél az Emberfia eljövételéről. Az eljövétel kifejezés nem mindig egyértelmű. Mt 16,26-ban például azt olvassuk, hogy „az itt állók közül egyesek nem halnak meg, amíg meg nem látják az Emberfiát, amint eljön országában”. Itt az eljövétel nyilvánvalóan a feltámadást és az evangélium hirdetését jelenti, amely országának látható terjesztése. A jelen esetben (Lk 18,8) azonban az ösz-

szefüggés inkább a végső eljövételre, illetve kifejlésre utal, tehát nem magyarozhatjuk úgy, hogy az evangélium hirdetése a korabeli zsidók között kevés visszhangra talált. A végső teofániát mindenki látja, mint ahogy a villámlás betölti az egész látóhatárt. A vég mégis váratlanul éri az embereket, s az egyiket fölveszik, a másikat otthagyják. Mivel a vég ilyen bizonytalan, az imádságba nem szabad belefáradni. Ha a kitartó kérés az igazságtalan bírót is cselekvésre készteti, akkor Isten sem várakoztatja meg övéit, hanem igazságot szolgáltat. Lukács az Istennek ezzel az irgalmasságával állítja szembe az emberek gondatlanságát és hitelenségét. Azt már nehéz volna megmondani, hogy a szembeállítás magától Jézustól származik-e, vagy a két különböző helyzetben tett kijelentést Lukács kapcsolta össze. De az eldöntés nem is fontos, mert az a sugalmazott szöveg, amely előttünk áll, s ebben van az egyház számára adott kinyilatkoztatás. A szónoki kérdés alakzata szerint sem azt mondja, hogy az Emberfia egyáltalán nem talál hitet, hanem inkább felhívja a figyelmet a hit helyzetére és megnyilvánulási formájára. Az összkép nem olyan lesz, mint amilyent az ember várna. Az Isten országa az irgalom ajándéka, s ennek az irgalomnak a megnyilatkozására mindig szükség lesz. Az ember helyzete, a vallásos emberé is, mindig olyan lesz, hogy állandóan kérnie kell Istentől a segítséget, az irgalmat és az üdvösséget. De nincs meg mindenkiben az a kitartás, amelyet Isten atyai jósága megérdemelne. A hit nem azokban fog megmaradni, akik gyakorlati megfontolásból az erősebb és a többet ígérni látszó földi tényezőkhöz kapcsolódnak, hanem azokban, akik a lélek örök vágyaira keresnek feleletet és azt Istentől kérik. Az Isten országának hirdetője nem lesz és nem is lehet a legerősebb földi hatalom, mert akkor a hit motívuma nem Isten irgalma maradna, hanem a földi érdek. Isten országának tanúi nem azok, akik magától értetődöttséggel beilleszkednek egy történeti helyzetbe, hanem azok, akik úgy vállalják a történeti helyzetet, mint Isten akaratát és küzdőteret az üdvösség kiérdemlésére.

Teológiai kérdések

Az apostoli igehirdetés Isten transzcendenciájáról a legvégső állítást mondta ki azzal, hogy ő „nagyszerű erejét Krisztus feltámasztásával és megdicsőítésével mutatta meg” (Ef 1,20). Vagyis olyan tettekkel, amelyeket csak a hitben fogunk fel, s amelyek már az élet végső megoldását tükrözik. Isten tehát nem földi távlatokban akar versenytársa lenni az embernek, s nem is akadályozza meg szabadságának használatában. Erre kell gondolnunk, amikor eszünkbe jutnak ilyen kérdések: Miért hagyja Isten, hogy olyan sok legyen az előítélet, a félreértés és a tévedés olyan dolgokban, amelyek az élet célját érintik? Miért olyan gyenge a kereszténység történelmi tanúságtétele? Miért nem követi a hit terjedése például azt az egyetemes fejlődést, amelyet a technika világában látunk? A feleletet csak a végső cél, az örök élet szempontjai szerint adhatjuk meg.

Különbséget kell tennünk az egyetemes üdvönd és a keresztény küldetés között. Isten mindenkit egyetemesen meghív és segít az üdvösségre, az egyháznak viszont éppen erről az egyetemes üdvösségről kell tanúskodni. Az üdvösség erői tehát szélesebb körűek, mint a tapasztalható hité. A kegyelmi segítség ott is kiárad, ahol az egyház tanúságtétele még hiányzik, vagy ahol erőtlen. Isten a kinyilatkoztatással nem akarta megváltoztatni a természetet, amelyet alkotott. Ugyanakkor az üdvösség titkát fenntartotta magának. Jézus határozottan elzárkózott az elől, hogy az üdvözültek számára bármilyen felvilágosítást is adjon (Lk 13,23), hanem inkább állandó készenlétre és bizalomra hangolt. Ezért például az okos és a balga lányokról szóló példabeszédből nem lehet azt a következtetést levonni, hogy az emberiség fele üdvözül. Más a helyzet a tanúságtételt hordozó egyházban. Itt Jézus bátorítja a „kisdéd nyáját”, hogy ne veszítse el bátorságát, mert rájuk különös örökség vár (Lk 12,32). A többi hasonlat is utal valamilyen számbeli kisebbségre. A kovász kevesebb, mint a tészta, mégis az hatja át a nagyobb tömeget. A só is kis mennyiség az ételhez viszonyítva, és a világító test is kisebb, mint a betöltendő tér. Ezekben a képekben meg kell látni az isteni szándékot, hogy a tudatos hit mindig kifelé is néz, másoknak is mutatja az üdvösség útját.

Amikor Isten ezt az utat választotta, egyszerűen követte a természet rendjét. A mindennapi életben is kevés a szakember, a vezető és irányító. A nagy tömeg rájuk hagyatkozik, az ő útmutatásukat követi. A hírközlés eszközeit milliók használják, de hány embernek van különleges ismerete a gépek működéséről vagy az elektromágneses hullámok természetéről? Egymásrautaltságunk olyan, hogy mindenütt hely marad a bizalomra, az igazsággosságra és a szeretetre. Az üdvösség rendjében éppen így egymásra vagyunk utalva. Az üdvörténetben két fogalom lép előnk, amely megvilágítja kérdésünket: a *maradék* és a *helyettesítés*, illetve a képviselő.

A „maradék”, Izrael maradéka az Ószövetségben sok helyen teológiai kifejezés lett.

Izajás és Szofonías a „sear” szót használják, Jeremiás, Ezekiel és Amosz inkább a „seerit”-et. A jövőt, az ígéretet a maradék hordozza és menti át a következő nemzedékek számára. A pusztai vándorlásból csak egy maradék jut el az ígéret földjére, a babiloni fogságból is csak egy töredék tér vissza. Illés biztatást kap, hogy az általános hitehagyás közepette Isten meghagy magának hétezer férfiút, akik nem hajtanak térdet a bálvány előtt. Sőt már a vízözön történetében megtalálható a maradék, mint motívum (Ter 7,23). A kifejezés tehát régibb, mint a prófétai írások. Amosz (5,15) már ostorozza azokat, akik Istennek a maradék iránti elkötelezettségében túlságosan bízhatnak. Máskor a maradék fenyegető fogalomná válik, mint Iz 10,20-ban. A maradék tehát az a csoport, amely hordozza az ígéreteket, illetőleg azok közössége, akik Isten irgalmából túlélnek a megsemmisítő ítéletet (Haag, *Biblexikon*, 1473). Zakariás (13,8) arról beszél, hogy ennek a maradéknak is meg kell tisztulnia. Tökéletességét akkor éri el, ha egész szívéből visszatér az Úrhoz, és amikor Isten eltörli a bűneit (Jer 50,20). A későbbi zsidó apokrif iratok és a qumráni emlékek ilyen irányban színezik ki a jövőt.

Pál apostol is átveszi a szóhasználatot, amikor arról ír, hogy a zsidók elfordulásával Isten ígéretei nem hiúsultak meg. A maradék elfogadta az evangéliumot, és az elfordulás különben is csak időleges; egyszer majd az egész nép megtér (Róm 11,25). A történelem igazolja, hogy az üdvtörténet dialektikája folytatódik az egyházban is. Az apostolok ideje óta a szervezett egyház jelen van, de valójában elmosódnak a határai. A külső, látható közösség nagysága változik: hol nekilendül, hol összezsugorodik. A megújulás együttjár az újjászületés fájdalmaival.

Már az Ószövetségben élt a gondolat, hogy a maradék az egész népet képviseli: ők a jogos örökösök. A kis csoport az egész közösség, sőt az egész emberiség javára hordozza a tanítást, a kegyelmi berendezkedést és az ember választását is. Ezért a szövetség állandó maradt. Jézus Krisztusban a képviselet elérte a teljességet. Neki mint Fiúnak teljes meghatalmazása volt az Atyától, hogy mindnyájunk közvetítője legyen, Ő az elsősülött minden teremtmény közül, ő a második Adam. A hatás és a felsülés dinamikája az ő életében is lejátszódik. A nagypéntek azt a benyomást kelti, hogy semmi sem marad meg művéből. Egyenesen az a látszat, hogy Isten üdvözítő műve mond csődöt. Isten győzelme nem az emberi kategóriák vonalán jelentkezett, hanem megtestesült abban a szeretetben, amelyet Jézus a szenvedésében is mutatott az Atya iránt és az emberek iránt. Az egész világ nevében a szeretet teljességét adta az Atyának, és az Atya nevében ugyanezt a teljességet adta a világnak. Ezért ha emberileg vesztesnek látszott is, halála nem elbukás volt, hanem a teljes önatadásnak, a szeretet megnyilatkozásának végső és felülmúlhatatlan aktusa. Ő maga is maradék lett, de már célhoz ért, s már nem egy megújult állapotot, hanem magát az üdvösséget adja azoknak, akik hozzá tartoznak. A Szentlélek kiárasztásával magához láncolta az egyházat, s azóta az egyház a megdicsőült főt képviseli a történelemben (Schillebeeckx, *Concilium* 12, 1976, 192). A tőle kapott tanítást és kegyelmi rendet adja tovább, és egyben az emberiségnek az Isten előtti engedelmisségét is kifejezi. Az áldozat vállalásában ki kell egészítenie, ami híja van Krisztus szenvedésének (Kol 1,23). Ez a szétágazó szerep csak úgy tölthető be, ha a hívők közössége egészen benne áll a történelemben és osztozik a történelmi intézmények sorsában.

A történelmi fordulók minden intézményt próbára tesznek, mert új meglátásokat, kezdeményezést, bátorságot, józanságot és rugalmasságot követelnek. Ezt a lendületet nem tudja mindenki követni. A fáradtság, a lazaság mutatkozhat az igehirdetésben és a mindennapi egyházi életben. Az apostoli egyház a Jelenések könyvében vázolta fel a jövőbe vetett hitét, s azt hagyta ránk, hogy az egyház élete nem diadalmenet. Böven van része küzdelemben, s a küzdelmek közepette kell tanúságot tenni küldetéséről. Az ellenséges erők olyan következetességgel jelentkeznek, mintha előre meg lennének írva az élet könyvében, s olyan felsőbbrendűséggel, mintha az isteni harag csészéit öntenék a földre. Az emberiség olyan képet mutat, mintha mindig hajlandó lenne Istennel kenyértörésre vinni a dolgot. A döntés csak az idők végén következik be, s a győzelmet nem a hívők nagy száma csikarja ki, hanem az Isten Igéje, a Hűség és az Igaz, akinek a szájából éles kard tör elő (Jel 19,15). A kép arra utal, hogy Isten szavának teremtő erejével éri el célját, nem fizikai eszközökkel. Hasonló kifejezést találunk a 2Tesz 2,8-ban is: Szája lehelletével győzi le a gonoszt.

Amikor szent Ágoston megírta az Isten államáról szóló történetológiai munkáját, erősen a Jelenések könyvére támaszkodott. Ma jobban látjuk, hogy a Jelenések könyvének teológiai magja a keresztfeszített és feltámadt Krisztus. A nagypéntek nem volt az üdvtörténet csődje, hanem kiszélesítése és elmélyítése. Jézus Krisztus a szenvedésében és a kereszthalálában olyan erényeket és értékeket vetített bele az üdvtörténetbe, amelyek biztosították az igazság végső győzelmét. Ha a megváltás misztériuma az egyház életében folytatódik, akkor az egyház sem lehet mentes a krízisektől, a reménytelennek látszó helyzetektől és

gyengeségének átélésétől. Nagy elhatározások, új kezdeményezések itt kezdődnek, de ezek adják a felhívást a magabizálásra is. A sötétség és a sikertelenség órája lelkiismeretvizsgálatra készítet, meghozza a bűnbánat hangulatát és főleg imádságra indít. A földi egyház ezt a bensőséges lelkületet csak ilyen küzdelmek árán őrizheti meg. De mivel az egyház nem öncél, hanem mindig az egész emberiség számára hordozza a kegyelmet, azért a Krisztus szenvedésében és elhagyatottságában való részesedés egyúttal az áldozatnak és a kegyelemnek is az órája. Isten irgalma, amely Krisztus kereszthalálában realizálódott, soha nem fogyhat el, és nem is lehet kisebb. A külső hullámmások az egyház kegyelmi értékét nem érintik. Ha valahol beáll a lanyhulás, más helyen mindig több az ima, a buzgóság, a szeretet és az áldozatkészség. A kiegyenlítődést maga a Fő, Krisztus eszközli a Szentlélek által.

Tulajdonképpen az egyes hívő a saját életében is megéli az üdvtörténet dialektikáját. Legtöbbször saját magáról sem állíthatja, hogy van elég hite, hanem legfőljebb azt, hogy akar hinni és szeretné, ha a hite erősebb lenne. Itt értjük meg, hogy Lukács evangélista miért kapcsolta össze az igazságot kereső özvegyről szóló példabeszédet a hitnek ezzel a látszólagos elégtelenségével. A földi élet hívőkben és nemhívőkben egyaránt a teljes igazság keresése marad. A bizonytalan óráktól nem szabad megijednünk. Ha kitaróan tudunk keresni és imádkozni, akkor a Krisztussal való találkozás annak a megélése lesz, hogy a megváltás éppen a küzdelmet, az akarást és a bizakodást tette meg nagyátevésünk eszközeké.

Előd István

HISZEK JÉZUS ISTENÉBEN ÉS ISTEN JÉZUSÁBAN

Jézus Istene Pascal élményében

Blaise Pascalnak (1623—1662), a híres matematikusnak és bölcseletnek két „megtérési élménye” volt. Az első 23 éves korában, amikor közelebbi ismeretségbe került két orvossal, akik lelkes hívei voltak a janzenizmusnak, és őt is janzenistává tették. A janzenizmus — mint ismeretes — eltúlozta Isten fölségét és a predestinációt — az előre elrendelés tanát —, valamint az ember gyengeségét, tehetetlenségét, kegyelemre való ráutaltságát. Pascal ettől kezdve állandóan érezte az Istennek való elkötelezettség szükségességét, de azt is, hogy ehhez Istennek kell megtennie az első lépést, Isten azonban hallgatásba burkolózik. — Nyolc évvel később végetér számára Isten hallgatása (silence de Dieu). 1654. nov. 23-án este felragyog az isteni kegyelem „tűzének” fénye, és meghozza a bizonyosságot, az örömet és a békét egy újfajta felismerésre: nem a bölcselet és tudósok Istene, hanem Ábrahám, Izsák, Jákob Istene, Jézus Krisztus Istene a mi Istenünk.¹

Pascalnak ezt a második élményét megörökítő kis írásáról (Memorial) sokat értekeztek és különféle szempontok szerint elemezgették. Általában igazat adnak Pascalnak abban, hogy az ő korában élt bölcselet „deista” Isten-fogalma nem a kinyilatkoztatás Istene, sőt a kinyilatkoztatásra hivatkozó janzenista tudósok Istene sem felel meg a Jézus által megélt és meghirdetett Istennek. Hiba volna azonban Pascal egyéni konkrét problémájából általános érvényű következtetést levonni, Karl Barth tételének igazolását: csak a hit vezethet el Istenhez, az értelem és a teológia tehetetlenül vergődik az Isten-probléma előtt. Annyit azonban igazol a Pascal-élmény, hogy a hit Istene jóval több, mint a filozófiával elérhető Isten, főleg abból a szempontból több, amit még századunk első felében a jézusi kinyilatkoztatásra épülő hittudomány sem hangsúlyozott elég határozottsággal: megszólalni kész, dialógust kereső Isten. Nemcsak a ma Isten-tanának, hanem vallási életünknek központjába is ilyen Isten-képet kell állítanunk; Jézus Istenét.

Isten és Jézus a mai fiatalok élménykeresésében

Annál idősebb ez az Isten-kép, mert Istennek élményszerű keresése ma ismét problémává vált, főleg a fiatalság számára.

A hatvanas évek közepén Nyugaton, főleg Amerikában, gombamódra kezdtek szaporodni a Jézus-mozgalmak, amelyek általában egymástól függetlenül keletkeztek, és volt idő, amikor százezrek csatlakoztak hozzájuk. Teológiai nézeteik, továbbá lelkiségük megnyilvánulása

nulásai, valamint indító okaik tekintetében sokban különböznek egymástól, de van egy közös vonásuk: *Isten élményszerű megtapasztalásának keresése* a Biblia, de főleg Jézus szavai és egyénisége közvetítésével. Sokan nemcsak elfogadják, hanem érzelmi átéltséggel egyénileg is magukévá teszik Jézus értünk vállalt halálát és feltámadását. Ezen igazságok elfogadásával a bánat és a vezeklés gyakorlatait is vállalják, hogy elkerüljék a sokszor túlzott színekkel ecsetelt poklot, és eljussanak a mennyországba, amelynek előizét a misztikus elragadtatásra emlékeztető, de néha nagyon is vitatható formában² próbálják már itt a földön megtapasztalni. Aránylag kis részük marad meg egyházi (főleg baptista) keretben, és leginkább még a sokban rájuk emlékeztető pünkösdisták vállálnak kapcsolatot a katolikus egyházzal. Ezek a mozgalmak azonban Jézust gyakran szembeállítják a janzenista formában elképzelt Istennel.

Ugyanakkor sok pozitív értékkel rendelkeznek és részünkről is megszívlelendő kritikát gyakorolnak.³ Velük ellentétben, napjainkban az első század „antinomistáira” emlékeztető csoportosulásokkal is találkozunk. Ezek szintén Jézusra hivatkoznak, és megváltói szeretetében bizakodnak, továbbá valódinak ítélt istenélményeikből a kiválasztottság biztonságát merítik és ezért túlzott magukat bizonyos erkölcsi normák kötelezettségén, mintha ilyeneket Isten követelne, az Ószövetség Istene, nem pedig a lélek szabadságát hirdető és közvetítő Jézus.

Más mozgalmak nem akarnak tudni a megváltásról. Jézus szerepét annyira leegyszerűsítik, hogy benne csak a humanizmus profétáját, vagy az emberi meggyőződéséért kereszt-halált vállaló vértanút, esetleg az emberi szabadságjogokért kontestáló politikai hőst látják és látatják. Ilyenek Jézus mellett jelentéktelennek, sőt fölösleges feltételezésnek minősítik Istent, akit „a metafizika Istenének” vagy „a hellénista filozófia Istenének” szeretnek mondani. Mit is mondhat egy mindenható, mindentudó, örök, változatlan, szenvedésmentes és állandó boldogságnak örvendő Isten olyanok számára, akik nemcsak maguk akarják kezükbe venni a történelem irányítását, de komoly felelősséget is érznek az emberiség jövő sorsának alakulásáért? Ezért van az, hogy — mint egy francia vallásszociológiai felmérés eredményei mutatják — egyre többen lesznek a fiatalok közt, akik igent mondanak Jézusra, és nemet Istenre és az egyházra.⁴ Mintha náluk is, az előbbieknél is Freud jóslata kezdene beteljesedni: ha Jézus kerül a vallásosság középpontjába, ki fogja szorítani helyéből az Istent.⁵

Okok és tennivalók

Messze vezetne azoknak az okoknak a feltárása, amelyek folytán az ilyen jelenségek kialakulhattak. Az amerikaiaknál kétségtelenül szerepe volt a különféle szekták egyoldalúságainak. A katolikus franciáknál más a helyzet. Itt ilyen kérdések is felvetődnek: nincs-e igazuk azoknak a vádaknak, amelyek szerint Isten atyaiságát és gondviselését olykor annyira eltúlozzák, hogy Jézusnak inkább csak a passzív erényei jutnak előtérbe? Ezért viszont akik az aktív erényeit hangsúlyozzák, feleslegesnek, sőt akadálynak érzik Isten atyai gondviselését. Nem emeltük-e ki, — kérdezhetjük továbbá — Jézus istenségét annyira, hogy az rovására ment emberségének? Ugyanezt eredményezheti az első kereszténység nagy élményének, a feltámadt és megdicsőült, az Atyával a világ kormányzását megosztó és Lelke útján működő Küriosznak egyoldalú dicsőítése is. Sőt, napjaink kozmikus Krisztusképe is kétféle irányban hathat: meghamisíthatja az anyagvilág felemelésére és megszervezésére irányuló eredeti teilhardi felfogást, és egy újabb absztrakt Krisztus-elképzelést hozhat létre. Utalhatunk végül arra a lélektani tényezőre is, hogy az embereknek Isten- és Jézus-képet alapvetően befolyásolják azok az akár tudatos, akár már a tudat alá süllyedt érzelmi élmények, amelyekben szüleivel kapcsolatban volt része életének első 5—6 évében.⁶

Sem időnk, sem helyünk nincs arra, hogy mindezekkel a kérdésekkel sorba szembenézzünk. Meg kell elégednünk azzal az általános megállapítással, hogy teológiánknak is, hit-hirdetésünknek is, sőt egyéni imaéletünknek is állandóan számolnia kell a félreérthetőségekkel, és szintelenül törekednie kell az Istenkép és Krisztuskép harmonizálására.

Ebben a törekvésünkben nagy segítségünkre van az új teológiának két alapelve. Az első alapelv arra figyelmeztet, hogy a kinyilatkoztatás „pro nobis”, értünk történt. Nem arról beszélt Isten elsősorban, hogy milyen Ő önmagában, hanem hogy irányunkban milyen; a hittitkok sem elsősorban arra valók, hogy az igazságokat a maguk „ontológiai” mivoltában tükrözzék, hanem hogy számunkra, javunkra, üdvösségünk érdekében beszéljenek Istenről.⁷ A másik alapelv a dogmatikai Isten-tant akarja helyesbíteni. Nem mintha téves volna, amit eddig „de Deo uno” címen tanultunk és tanítottunk. Hanem arról van szó, hogy ez nem teljes Isten-képet mutat, ezért a „de Deo trino” fejezet mondanivalóit is hozzá kell vennünk. De még így sem alkotunk helyes fogalmat Istenről, amíg a két fejezet összehangolt képét az előbbi elv értelmében nem állítottuk be az „üdvörténeti” keretbe.

Ennek a két elvnek szellemében vázolunk fel elmélkedésszerűen néhány gondolatot arról, hogy Jézus Isten-képe és Isten Jézus-képe hogyan találkozik egymással az elméleti teológiában.

Isten mint értéktelenség és ajándékozó szeretet

A filozófia különféle utakon jut el Istenhez, és ezeket az utakat is több szempont szerint csoportosíthatjuk. Egyik csoportba tartozik a külvilág lényeiének és történéseinek esetleges-ségéből (kontingenciájából) való kiindulás az abszolút Létező felé.⁸ Az utak másik csoportja bizonyos emberi szükségletek, értékek és magatartások transzcendáló jellegéből indul ki és jut el az értéktelenségig.⁹ Egy harmadik csoport a transzcendentális módszert alkalmazva szellemi magatartásformáink (pl. kérdés, csodálkozás, a lét tudata stb.) elemzése során jut el arra az eredményre, hogy az ember eleve föltételezi olyan Abszolútum létezését, akiről nem nehéz kimutatni, hogy azonos azzal, akit a vallás a profánnal szemben „szent”-nek tart és Istennek nevez.¹⁰

Elmélkedésem során a legkönnyebben népszerűsíthető módozatot választom, tehát Isten úgy élem meg, mint értéktelenséget. Amit az ember igazi értéknek érez, amire magasabbrendű törekvései irányulnak, amit akár az igazság, a jóság, a szépség, a szentség, cikár más neveken szoktunk megnevezni, Isten mindannak legtökéletesebb megvalósulása. Ami igazság, szépség, jóság, szentség bárhol is található, mind Őt tükrözi, mint a reggeli harmatcsepp a felkelő nap fényét, — mondja egy régi hasonlat. És amennyivel tökéletesebb a nap a harmatcseppnél, és a nap fénye a harmatcsepp csillogásánál, nem annyival, hanem milliószor nagyobb, tisztább, teljesebb az Ő igazsága, jósága, szépsége, szentsége és egyéb „erényei”, „tökéletességei” a földön találhatóknál, sőt elképzelhetőknél. Ez az *első gondolatom*, amikor így imádkozom: *hiszek egy Istenben*.

De a régi hitvallások tovább vezetnek, mert mindenható Atyának mondják Isten. Ez a kifejezés arra figyelmeztet, hogy végtelen tökéletességeit nem önmaga számára birtokolja, hanem az átadásnak, az ajándékozásnak lelkiületével; mintegy a Másik felé nyújtott kezében tartja, a Másik, a Fiú pedig az elfogadásnak örömeiben és a szeretett lény hálás viszonzószereletével fogadja. Olyan ajándékozás és megajándékozottság ez, amely öröktől fogva így van, és örökké így lesz. *Hiszek az Ajándékozásban, és a Megajándékozottságban*. Hiszek abban, Aki minden odaadást (embereknek, céloknak, feladatoknak, eszményeknek való önátadást) kezdeményez és magáénak érez, és hiszek abban, Aki a szeretet elfogadását és a hálás viszonzószereletet kezdeményezi és megszenteli! Az emberek — többen mint gondolnók — szüntelenül szomjúhozzák és igen sokan keresik az igazságot, jóságot és egyéb értékeket. Megtalálhatják? Van egyáltalán abszolút érték? És ha van, fellelhető valahol? Vagy talán minden önbecsapás, vagy az egyéni és társadalmi érdekek mindenkor függvénye? Hiszem, hogy van érték, és hiszem, hogy megtalálható, *hiszek az értékekért folytatott küzdelmünk célbatalálásában is*. Azért hiszek a küzdelemben, mert Isten-hitem az abszolút értéknek egyrészt valódiságát mutatja, másrészt azt a lényegi tulajdonságát is, hogy nem tud és nem akar magában maradni, hanem adja magát, kisugározza lényét, és visszasugárzást igényel, „dialógust” keres.

Ezt a dialógust a szeretet teszi érthetővé. Az önzetlen ajándékozás indító oka egyedül a szeretet lehet. És minden szeretetből fakadó ajándékozásban önmagából is ad valamit az ember, de még az ajándékot hálásan fogadó viszonzószereletbe is beleadunk valamit önmagunkból. Istennél mindez számunkra elképzelhetetlen méretekben és intenzitásban képes megvalósulni. Itt az ajándék megszemélyesíti az ajándékozót, képes magábafogadni annak lényegét, és a hálás viszonzószereletbe is beleadhatja az elfogadó önmagát, a kapott ajándékot, kettőjük közös lényegét. A Szentháromság teológiája arról beszél, hogy a Szeretet személyként birtokolja az isteni természetet. *Isten minden egyes „tulajdonságát” át-fogja, átjárja, átizzítja az ajándékozó szeretet és a hálás viszonzószereletet*. Nem lehet Isten végtelenségére, örökkévalóságára, igazságosságára, bölcsességére vagy bármilyen más tulajdonságára gondolnunk anélkül, hogy hozzá ne gondolnánk ezt a szeretetet.

Jézusban lakik az istenség egész teljessége

A Szentháromság életét nem képzelhetjük pusztán a Szentháromságon belüli megajándékozásnak, megajándékozottságnak, szeretetnek és boldogságnak. Hiszen a legrégebbi hitvallások — így a vasárnapi szentmisékben imádkozni szokott Niceai-Konstantinápolyi Hitvallás — a Názáreti Jézusról mondják, hogy Isten az Istenből, világosság a világosságból, való-ságos Isten a való-ságos Istenből, és hogy az Atyával egylényegű. Ugyanarról az Úr Jézusról,

akiról azt is állítják, hogy értünk, a mi üdvösségünk érdekében emberré lett. Isten tehát az emberek számára is ajándékozó, önátadásunkkal megajándékozott és a kölcsönös szeretet boldogságát velünk is megosztani igénylő „üdvörténeti” hármasság. Jézus élete mindenki másnál összehasonlíthatatlanul nagyobb erővel hordozza az önmagát ajándékozó szeretet teljességét. A názáreti Jézusban hiányzik az emberi hüposztaszisz (személy), és ennek szerepét a második isteni Személy tölti be, — mondja a kalcedoni dogma. Lelkiéletének központjában tehát az ajándékba kapott értékekkel való teljes azonosulás, a viszonzásul történő teljes önátadás és a kölcsönös szeretet áll.

Ha viszont, mint láttuk, Isten minden tulajdonságát átjárja a maga értékeit mással megosztani akaró szeretet és az ajándékban végtelen boldogságot találó viszonzó szeretet, akkor ez Krisztus lelkét is betölti. *Hiszem, hogy azok az értékek, amelyek érvényesüléséért az emberek legjobbjai fáradoznak, nemcsak az Atyának, de Jézusnak isteni Szívében is feltalálhatók, és az ő lelkében nem a rideg világtörvény (sztoikusok, Spinoza), a kötelesség (Kant), vagy sorsszerűség (a görög moira), hanem utolérhetetlen örömet és szeretetet kiváltó értékformák élnek.* És mivel az atyai akarat az értékek megosztására, a teremtményekben való megsokszorozására és azok megszerettetésére irányul, ezt a kifelé irányuló teremtető akaratot is egészen magáénak vallja Jézus. Ez az azonosulás különbözteti meg őt legjobban Isten többi küldötteitől. A próféták és egyéb isteni küldöttek kívülről kapták az isteni értékek megsokszorozásának és megszerettetésének feladatát. Jézusban belülről, egyénisége legmélyéről fakad ez. *Hiszem, hogy Jézus a teljesen másoknak és másokért élő „proexisztens” Jézus, és hiszem, hogy ő minden másért való életnek mintaképe és legfőbb segítője!*

Jézus embersége és emberisége

A régiek ezt mondták: bonum et diffusivum sui, vagyis a jóság természetéből következnek, hogy más valakire irányul, hogy ad magából; a szeretet akkor jó igazán, ha nem kapni, hanem adni, nem örülni, hanem megörvendeztetni akar. Ha Isten leglényegesebb ezt a jóságot, ezt a szeretetet valljuk (1Jn 4,8 skk.) és ha Jézus istenemberi Szívében ezt úgy látjuk megvalósulni, mint aki egész éltével az *emberi szívek mélyén rejtőző értékességet* akarja szolgálni, akkor ennek megértésével két szakadékot hidalunk át. Elsősorban azt, amit az igazság diadaláért és az emberiség boldogulásáért fáradozó mai ember pusztán passzív erényeknek tart Jézus engedelmségében. Sőt áthidalunk azt a szakadékot is, amit a lelkesedő fiatalság érez Jézus kontesztálójának alakja és az Isten merevnek elképzelt elvontsága között. Elmékedéseinknek, imaéletünknek és hithirdetésünknek erősíteniök kell ezeket a hidadakat. Például megvilágítani azt, hogy a megváltást nemcsak a krisztusi alázat és engedelmség oldaláról, és nemcsak az Istennel való kibékülés és az örök élet megszerzése lehetőségének oldaláról kell szemlélnünk és szemléltetnünk. A megváltásból fakadó bűnbocsánat a bűn által lekötött erők felszabadítását is jelenti, és a bűnbocsánatban visszanyert isten-gyermekség azoknak az „értékeknek” szövegére erősíti újabb elkötelezettségünket, amely értékek az emberek világi életét is az igazság, szeretet, béke és boldogság honává akarják tenni. És a krisztusi feltámadásban elnyert megdicsőüléshez az is hozzátartozik, hogy *eszkatológiai reményeink isteni megpecsételést nyertek. Hiszünk az „abszolút jövő” megvalósulásában és hitünk nemcsak bizalom, hanem valamiféle tudás is: „Tudom kinek hittem, és biztos vagyok...”* — mondhatjuk szent Pállal (2Tim 1,12).

Marad azonban még egy szakadék, amelynek áthidalása még nehezebb: Ha *ui. Jézusban* az istenség egész teljessége lakozik, *marad-e akkor hely az emberség teljessége számára?* Elvileg már az első század a valódi emberség mellett szállt síkra a dokétákkal szemben, akik Jézus látszat-testét hirdették. (vö. 1Jn 1,1—3) Az ötödik században a Kalcedoni zsinat megvédte Jézus emberi természetének épségét, és jó száz évre rá a III. Konstantinápolyi zsinat külön leszögezte, hogy Jézusnak nem egy, hanem két akarat van, egy isteni és egy emberi akarat. Fennáll azonban az igény, hogy még jobban kidolgozzuk ezt a kérdést. Elsősorban azért, mert ezeket az iskola-skolasztikus filozófia nyelvezetében megfogalmazott dogmákat a mai ember nehezen érti meg. Számára mást jelent a személy, a természet, az akarat, a szabadság és egyéb itt szereplő kifejezések, mint a régieknek. Krisztus emberi személyének hiánya továbbá azt a látszatot keltheti manapság, mintha Jézus mentes lett volna a legemberibb küzdelmekről, az értékekért folytatott harcától, mintha emberi akaratát csak az isteni akarat által beleprogramozott tervek gépies végrehajtója lenne.

Hogy ez a látszat téves, mert szemben áll a kinyilatkoztatással, az tény, és hogy milyen mai fogalmazás a legalkalmasabb a kinyilatkoztatás tolmácsolására, azon a mai krisztológia képviselői fáradoznak. Így K. Rahner, P. Schoonenberg, E. Schillebeeckx, W. Kasper, H. Küng.¹¹ A gyakorlat számára elégséges három alapelvet szem előtt tartanunk.

— Elsősorban arra kell gondolnunk, hogy Isten és ember együttműködését nem szabad két teremtett ok együttműködésének modellje szerint képzelnünk. *Istennek* a teremtményekkel való együttműködése „teremtő jellegű”, ami azt jelenti, hogy azok okiságát és önállóságát nem pótolja, hanem felerősíti, azaz olyan hatások kifejtésére teszi alkalmassá őket, amelyekre önmaguktól nem volnának képesek. Amikor tehát a második isteni Személy Jézus emberi természetét, — amelybe a skolasztika az értelem és szabadakarat használatát is beleértette —, birtokába vette, az utóbbinak adottságait, képességeit, öntudatát, szabadságát, felelősségtudatát nem hogy elnyomta volna, hanem az embertől kitelhető legmagasabbrendű teljesítményekre tette alkalmassá.¹²

— Második alapelvnek kínálkozik a *szabadságnak központi szerepe Jézus életében*. A mai szabadság-fogalom lényeges eleme, hogy nemcsak valami kötöttségtől, kényszertől való felszabadultságot, mentességet jelent, hanem alkalmasságot egy értékes tette, vagy alkotás teljesben önkéntes megvalósítására. A szabadság a végrehajtott módjában is érvényesül, ez az amit ma spontaneitásnak, kreativitásnak mondanak. Jellemzője még, hogy az igazi szabadság sohasem saját érvényesülését keresi vagy védelmezi, hanem másokat igyekszik szabaddá tenni.

Biztos, hogy Jézus útja nem volt mentes a kísértésektől és megpróbáltatásoktól. Erre bőséges példákat olvassunk az evangéliumokból. De arra is, amit a Zsidóknak írt levél úgy fogalmaz, hogy azért van résztvevő és megértő szíve gyengeségeink iránt, mert tapasztalatból ismerte az emberi gyengeségeket, a bűnt kivéve (Zsid 4,15). Ha a szabadságot az említett módon fogalmazom, akkor a bűntől való mentesség nincs ellenére a szabadságnak. Jézus olyan ember volt, akinek erősen meg kellett küzdenie az erényekért, és küzdelmei mindig az ő győzelmével végződtek. Talán éppen ezen keresztül érte el azt a felszabadult lelkiületet, amelyről újabban többen is úgy írnak, mint legjellemzőbb és legideálisabb emberi tulajdonságáról.¹³ A felhozható érvek közül legyen elég csak arra hivatkozni, hogy kortársai is, az utókor is a legellentétebb magatartási formákkal vádolták, mert nem vették észre, hogy küldetése biztos tudatában szuverén ura nemcsak a szombatnak, hanem egyéb előírásoknak, szokásoknak, démonoktól, betegségtől, haláltól és hasonlóktól való emberi félelmeknek és kétségeknak. Isten országának állapotát is ennek az isteni küldetés-tudatból fakadó szabad lelkiületnek eljöttében, elsajátíthatóságában látja (Lk 10,18—20). Ezt a felfogást bontja ki zseniális követője és hírnöke, szent Pál a saját szabadságértelmezésében, illetve magatartásában (vö. 1Kor 6,12; 10,23—26; Fil 4,11—13). Ez a szabadság teszi lehetővé azt, hogy Jézus teljesen Isten érdekeit és ugyanakkor egészen az ember érdekeit képviselje, hogy teljes azonosságban legyen Istennel és ugyanakkor tökéletes szolidaritást tanúsítson az emberekkel szemben is.

— Harmadik elvként fogadjuk meg E. Schillebeeckx tanácsát. Azt írja, hogy ne egy apriori formában megfogalmazott személyiségfogalomból kiindulva beszéljünk arról, hogy volt-e Jézusnak emberi személyisége vagy nem. Biztos, hogy teljes értékű emberi személyiségben mutatkozott előtűnk. De hogy mit értsünk az emberi személyiségen nála, azt életéből, halálából, feltámadásából kell kiolvasnunk. Sőt ennél is tovább mehetünk: igazi emberségének és emberi magatartásának tényei azt is megmutatják, hogy mit kell értenünk valódi emberségen, igazi emberi személyiségen. Ne az emberségről előre megalkotott fogalmunk legyen az, amelynek alapján Jézust megítéljük, hanem az ő embersége legyen a mértéke és ideálja annak, amit számunkra az emberségnek és az emberi személyiségnek jelentenie kell.¹⁴

* * *

Hogy a kinyilatkoztatás Istene Jézus személyétől és Jézus személye a kinyilatkoztatás Istentől eltekintve elképzelhetetlen, azt a fenti elmélkedés a dogmatika eredményeiből kiindulva próbálta bemutatni. Ezt a felülről, Istenből kiinduló utat jól kiegészíti a biblia-kutatók másik, az ember-Jézusból kiinduló és felfelé vezető útja. Ez Jézus emberi magatartásában látatja meg azt a határtalan emberszeretetet, amelyet maga Jézus az Atya akaratát teljesítésének, Isten irántunk való szeretete megnyilvánulásának mond.¹⁵

Jegyzetek: 1. A. Béguin: Blaise Pascal. Rowolth-sorozat, 3.kiad. 1965. 111.o. — 2. N. Scholl: Was gilt noch als religiöse Erfahrung? In: Diakonia 1972/6; vö. H. Vorgrimmler—K.Rahner—R. v. Gucht: Bilanz der Theologie in 20. Jahrhundert. 1.köt. Freiburg 1969. 209.skk.o.; E. Benz: Kábitószerek és érzékfeletti tapasztalás. In: Méréleg 1974/2. — 3. G. Adler: Die Jesus-people und die Kirchen. In: Concilium 1974/3. — 4. Chr. Duquoc: Ja zu Jesus-Nein zu Gott und zur Kirche. In: Concilium 1974/3. — 5. Uo. — 6. A. Vergote: Psychologie religieuse. 12.kiad. Bruxelles 1966, 155—212.o. — 7. Koncz L.: A kinyilatkoztatás teológiájának megújulása századunkban. In: Teológiai évkönyv, Bp. 1975. — 8. J. Ratzinger: Die Frage nach Gott. „Quaest.disp.” 58.köt. Freiburg 1972. — 9. W. Pannenberg: Gottesgedanke und

menschliche Freiheit. Göttingen 1972; H. Zahrnt: Gott kann nicht sterben. München 1970. — 10. F. Rotter: Was sagt uns die Philosophie über Gott? Aschaffenburg 1968. 102–108.o. — 11. W. Kasper: Jézus a viták tükrében. In: MÉRLEG 1971/3; Sz. F.: Újabb krisztológiai írások. In: MÉRLEG 1975/1. — 12. K. Rahner: Die Christologie innerhalb einer evolutiven Weltanschauung. In: K. Rahner: Beiträge zur Christologie. Leipzig 1974, 121. skk.o. — 13. R. Pesch: Jesus ein freier Mann. In: Concilium 1974/3; F. Malmberg: Über den Gottmenschen. „Quaest.disp.“ 9.köt. Freiburg 1960. — 14. E. Schillebeeckx: Jesus. 3.kiad. Freiburg 1975. 532.o. — 15. R. Schnackenburg: Der Mensch Jesus und die Frage nach Gott. In: Jesus Anfrage an uns. Innsbruck 1971, 9–52.o.; J. Ratzinger: Einführung in das Christentum, 9.kiad. München 1968, 153–197.o.; J. Jeremias: Die Botschaft Jesu vom Vater. 1968.

Széll Margit

„MOST TÜKORBEN, HOMÁLYBAN LÁTUNK . . .” (1KOR 13,12)

„Majd részletesebben is elmesélem azt a hosszú agóniát, ami elvezetett a hithez. Voltam beteg és öngyilkosjelölt —, és azután létem egy pillanat alatt újjáteremtődött . . . Egy váratlan pillanatban villámcsapás ért, fényzuhatag-, és valami láthatatlan térben és időben, végnélküli imádásba kezdtem . . . Amit leírtam igaz, nem hazudtam, csak szeretnék még pontosabb, még hidegebb lenni. A 'villám' szó talán lírai, amit vissza kellene vonni? Nem külsőleg láttam a villámot . . . de megvilágosodtam, hittem, Isten levette rólam a mérhetetlen nyomást. Három év után is azt mondom, hogy látomásom igaz, kizár minden feltételezést, — visszaemlékezem, hogy mennyire nyugodt lettem. Attól a naptól nincsenek izgató terveim, hogy azt tegyem, ami nekem tetszik és mégis minden meg magától, mert h i s z e k !” — Ezt írja Maurice Clavel, napjaink megtérője, aki éppen olyan jártas a lélektanban, mint a lélek útvesztőiben. (Ce que je crois, Paris, 1975. 12–13)

A következőkben megpróbálkozunk néhány gyakorlati gondolatot adni a lelki átélések két tényezőjéről: a *hitről és a kételkedésről*. Igyekszünk megközelíteni az *igazság és a valóság* értelmét, amint azt belső életünkben és személyes gondolkodásunkban feltárjuk. A hitet nem mint isteni titkot akarjuk antropomorfizálni, hanem inkább a lélekre gyakorolt hatásai-
ban közelítjük meg.

Tapasztalás és bizonyosság

A Szentírásban a hit háromféle megközelítésével találkozunk. A Zsidóknak írt levél 11. fejezete meghatározza a hitet és a legszebb ószövetségi példákkal világítja meg. „A hit reményeink szilárd alapja és a *láthatatlan* dolgok igazolása. Ez adott bizonyosságot őseinknek.” (11,1–2) A hit először is a *láthatatlan bizonyosságát* jelenti, egyéni ráhagyatkozást Istenre és a beléhelyezett bizalmat. Másodszor a hit az ember felől tekintve a *kitartó, megbízható hűséget* (batah) fejezi ki. És végül a megismerhető „hittartalom” (fides, quae creditur) jelenti mindazt a gazdagságot, amit Istenről és dolgairól lelkünkbe fogadhatunk. — Amikor a hitet értelmezzük, a hangsúlyt rendszerint a „láthatatlanra”, azaz a nem-érzékeltőre helyezzük. A bizonyosság értelmét viszont gyakran elhanyagoljuk. A hit dolgai láthatatlannak, de nem kevésbé, sőt teljesebben bizonyosak lehetnek, mint azok az adatok, felfogott tények, amikre érzékeinkkel támaszkodunk. Az egyes érzések csalódhatnak, egész énünk tapasztalati tanúsága már kevésbé, mert ott az egyes képességek kiigazítják egymást. A „*tapasztalás*” itt a teljes embert megragadó átélést jelenti, amelyben szinte áttetszővé válik transzcendens Titok befogadására. Az ember sohasem keresheti úgy az Istent, hogy minden kötelességét otthagya „az Ő kimondhatatlanul édes szeretetét izlelje és élvezze”, — mert ezzel a durva rátöréssel mintegy elriasztja őt, sajátmagát pedig megtévesztő lelki önzésbe kergetheti. Azt azonban lelkiismeretben mindannyian világosan megérezzük, miként kellene az anyagi és szellemi érdekektől, élvezeti és szerzési törekvésektől annyira megtisztítani személyiségünket, hogy előkészítsük a talajt „a mindennapi életbe integrált hit” (K. Rahner) befogadására. — Értelmi belátásunk igényének törekeny tojásheja alatt ugyanis már csirájában ott rejtőzik az isteni élet lehetősége, amely csak arra vár, hogy külső hatásokban is melegítsük, megvilágosítsuk, óva védelmezzük. Amint a Teremtéstörténet is szemlélteti: Isten Lelke, —mint kicsinyeit költő madár — „lebegett” a teremtés (és azóta minden lélek!) felett, hogy kitért szárnya melegével életre keltse fiókait. Az idők kezdetétől felénk

áradó gondolkodás erősurát azonban az isteni hullámhosszra érzékenyebb ember jobban „veszi”; így válaszolva megáradul a hit kölcsönös párbeszéde — vagy csillapíthatatlan perlekedése (miként Adynál) — az Életadó és az életrekelte között.

A hit megtapasztalásának, mint „sensus fidei”-nek ma oly gyakori érzéketlenségét gyakran arra hárítják, hogy a hitet családi „örökségként” hagyták az utódokra, akik azt a tekintély és a fegyelem hatására sokszor kritika és átélés nélkül vették át, ezért „az élet döntő pillanataiban nem volt már több jelentősége egy ósdi címernél” — mondja a hitre képtelen Samuel Beckett.

A hit előkészítésének „rendes” útja mégis csak olyan, mint a vetőmagé. Az apa és anya áhítata, vonzó élete, az egyház fokozatosan megismert szertartásai, a Szentírás szavai ültetik el a gyermek szívébe, ahonnan mint csirázó palánta már önjerejéből tör elő a fény felé. Alig akad felnőtt, aki nem emlékezne vissza olyan korai élményekre, amelyek először névtelenül elegyedtek a hétköznapi szokások közé, egyszer csak erőre kaptak és rendkívüli jelentőségűvé váltak. Julien Green többször visszatér korai élményére: „Ma éjjel nem tudtam aludni, ezért végiggondoltam egész életemet, az ismételt kegyelmeket, hívásokat. Először ötvenes koromban megéltém, szívemmel megéreztem azt a csodálatos pillanatot, amely értelmet adott életemnek. A Passy-utcában mentem, amikor valami mérhetetlen jelenlét érzése szállott meg, Isten kinyilvánította végtelen szeretetét, és én ebben elmerültem... Ma is megindít, ma is ebből élek...” (részlet Naplójából).

A hit bizonyosságának különféle mélységei szoros összefüggésben vannak a megrendülésekkel, a szenvedés és öröm élményeivel. Bár a hívő jól tudja, hogy az evilági élet az istenkeresés időszaka, ahol Krisztus módján hitben kell szolgálnia Istenet az emberekben, — mégis örök vágya, hogy Isten boldogságát elővételezve is megízlelhesse. Mennyivel inkább vágya ez annak, aki hitetlenségben és kétségekben gyötrődve akar bizonyosságot szerezni arról, akire annyira szüksége lenne: „Batyum: a legsúlyosabb Nincsen... / S álmod az Isten. / Vele szeretnék találkozni / S csak ennyit szólni Isten, Isten” (Ady: Álmod az Isten). — Isten azonban nem várát túlsóká magára. A mindig-keresőnek egyszer váratlanul mégis megérkezik: „Mikor a lelkem roskadozva vittem, csendesen és váratlanul átöltet az Isten / ... És megvakultak hiú szemeim, / Meghalt ifjúságom / De őt a fényest, nagyszerűt / Mindörökké látom.” (Ady: Az Úr érkezése) — Szent Pál azt vallja, hogy amikor a mennyei fénytől földre zuhant, szemtől szembe találkozott a názáreti Jézussal (ApCsel 22,8). Ezután bármilyen támadás és ellenvetés is érte a pogányok és a zsidók részéről, Pál bizonyossága megingathatatlan maradt. Belső tapasztalásának kétségbevonása számára annyit jelentett volna, mintha önmaga szellemi épségét és tudatosságát vonná kétségbe.

Anthony Bloom, a hit megtapasztalhatóságának neves mestere a Szentírásban olvasható hitélményeket dolgozta fel (A „Lumen vitae” 1970. nov. 26. tartott vitájából). — Amikor Nikodémus éjszaka felkeresi Jézust, hogy „hitproblémáit megtárgyalja”, az Úr egyéni, és mindmáig a legjobb módszer alkalmazza. A köznapi tapasztalásból érzékelteti az isteni valóságot: „A szél ott fúj, ahol akar. Hallod zúgását, de nem tudod, honnan jön és hová megy. Így van vele mindenki, aki Lélekből született” (Jn 3,8). A lélek szó jelentése a latinban, görögben és héberben (spiritus, pneuma, ruah) egybeesik a „szélfuvallattal”, ami a nappali rekkenő hőség után megérinti az embereket. Jézus talán így is mondhatta: Érzed ezt a hűvös szellőt, ami felüdit? Máris mélyebben lélegzel és tisztábban gondolkodsz. És bár ezt a „bőrödön” tapasztalod, mégsem tudsz semmit a szellő létezéséről és keletkezéséről. Ilyen a Lélek hatása is, — megérint a hitben, azután továtúnik. — Az Isten hitbéli ajándéka és a mi érzékeny felfogó képességünk között van az a „találkozási pont”, ahol megszületik a bizonyosság, a villanó felismerés, amint Illés próféta éli meg: Isten nem a viharban, nem a földrengésben, hanem az enyhe szellő fuvallatában jelenik meg (vö. Kir 19,9—14). Számos feljegyzett hitbizonyosság mélységes egyéni tapasztalásról tanúskodik. De bármilyen is legyen ennek a pillanatnyi élménynek a nyilvánvalósága, nem biztosíthatja a hit állandóságát. Egyiptomi szent Makariosz leírta, hogy amikor Isten jelenléte elragadta, egész létével, szívével, testével, lelkével tapasztalta Őt. A létjelenség boldog fogsága minden emberi képességét felfüggesztette. — Más misztikusok is leírják, hogy az istenegyesülés állapotában nem tudják szétválasztani Isten működését, a Vele való találkozást és saját részvételüket. De amint apálykor a tenger, az Isten is visszahúzódik a lélektől, és azt, mint törékeny csónakot a zátónyon rekeszti; az ember szíve ugyan még tele van az átélt eseménnyel, de a találkozás bizonyossága már csak emlékezős. Isten ismét láthatatlanná vált, az ember egyedül maradt. Ha azonban jól használja fel a tapasztalás kegyelmét, fokozatosan kialakul mélységes hite. Ez a hit lassan új színben tünteti fel a világ értékeit, de gyakran nagy árat kíván tartós biztosítása.

„A hit betörésének nagy váltásádjája van A Végtelen tüze a végesben, — ahogy Kierkegaard nevezi — nagy szenvedést okoz. Akkor érezzük, hogy teremtésünk, illetve újjáteremtésünk árát felemelték. Mi, akik a végesnek és végtelennek vagyunk keverékei, vagy az

egyiktől szenvedünk, vagy a másiktól. Az ellentmondás égető és villámcsapásszerű, és nem oldódik fel. Csak minőségi ugrás van, ami pillanatszerű. A hit pillanata az idő örökkévalósága... A hitben, — amint Ábrahám áldozatánál látjuk —, az ember mindig feláldoz valamit. Mivel azonban ő remény ellenében remélt is, ezért visszakapta gyermekét" (M. Clavel i. m. 79.).

A kételkedés értéke

Ma a kételkedést a lélek bensejében lejátszódó eseményekből próbáljuk megérteni. A kételkedést semmiképpen sem állíthatjuk farizeusi módon mások hite megítélése mércéjének, mivel mindannyiunknak sajátos vagy időszakos lelkiállapota lehet. „Ha Isten igéjének metszőkése elválasztja a szellemi lelket, így jelzi hogy szellemünk földhöz kötött... És a hívőnek e kettős egységben kell élnie, ezért kételkedik. A hit nem zárja ki a kételkedést, hanem inkább magábafojtja azt” (Clavel, i. m. 21).

Vannak, akik nehezen tudják megérteni, sőt meg is *botránkoznak* azon, hogyan mondhat ilyet valaki: „Hiszek hitetlenül Istenben”? (Ady) — Az ilyen vagy-vagy, egysíkú gondolkodás kialakításában nagy részük volt a századeleji lelki íróknak is. Kezembem Keresztes szent János „Aranymondásai”, önkényes válogatás. Minden sora ragyogó hit, elragadott élet, kiegyensúlyozott lélek szava. — De hogy milyen kétségek gyötörték, mit küszködött, kételkedett, amikor az igazságtalan kínzásokra negatívan is reagált... erről a válogatásban semmi. Ugyanezt tették kis Terézszel is. Eltussolták kétségeit, hitproblémáit, retusálták arcvonásait. De ez lett sorsa még XII. Piusznak, sőt XXIII. János pápának is. Pedig a hitet kereső, azt erősíteni akaró ember látni, olvasni akarja: kínlódtak-e a szentek is, miként Krisztus az Olajfák hegyén? És ha kínlódtak, ha elsötétült minden, mégis végül hogyan oldották meg helyzetüket? Mivel ez nem olvasható, azért kialakul egy különös nézet bennünk a „tökéletes hívőről”, a misztikus örömben úszó szentekről, — és aki nem ilyen, az kívül áll körünkön, ne-hogy megrontson minket. A szkeptikusok pedig elfordulnak az ilyen szentektől a régi mondást ismételve, hogy „a szenteket inkább csodálni, mint követni kell”. Hogy is lehetne követni az ilyen tőlünk „idegen élőlényt”?

Talán nem árt, ha ez a fajta „botránkozó keresztény” e helyen egy súlyos kétségekkel küszködő (külföldi) pap írását olvassa: „Testvérem, aki ugyanazt hiszed, mint én, bocsánatot kérek tőled azért a szenvedésért, amit neked okoztam. Bocsánatot kérek nagyképű kijelentéseimért... Én, testvérem, gyakran becsaptalak téged, amikor biztos hitemről beszéltem neked. Kétségek között és homályban élek éppen úgy, mint te. Gyötörődve viaskodom a hitért és gyakran fantomot ragadok meg, amikor azt hiszem, hogy már Isten ragadta meg... Igehirdetésemben jól odamondogattam és biztos kézzel akartam megoldani erkölcsi problémáidat. Pedig én is csak egy kereső, gyenge, riadt gyermek vagyok, aki viaskodik a hit titkával. Nem hiszek, csak próbálok hinni. Nem szeretek, csak próbálok szeretni. A te testvéred vagyok vagy legalább is az szeretnék lenni, ha nekem megbocsátasz. Megbocsátod-e, hogy a hit gögijének falát állítottam fel, amely elválassza szíveinket...?” — Gondolom, hogy ezen vallomás után megigazulva tette le íróját a tollat.

A kétely gyakori felmerülésének alkati, lélektani, idegrendszeri és környezeti okai is lehetnek. Magával hozhatja egy megrázkódtatás, de igen sok függ az illető intelligenciafokától, vagy esetleg sokoldalú, de nem eléggé alapos ismeretétől és végül, de nem utolsósorban, a hittől idegen életmódjától. Az ilyen ember Isten létét, igazságosságát, gondviselő védelmét teszi kérdésessé. Magatartása pánikos, cinikus, közömbös, vagy olykor indokolatlanul is negatív érzelmekkel telített, esetleg támadó jellegű lesz.

Ha valaki *kiegyensúlyozottan kételkedik*, azaz indokoltan hiányosnak érzi hitét, annak segítségére szolgálhat, ha modelleket vesz a tudós módszeres kételkedésért. A tudós először komplex, áttekinthetetlen közegbe kerül, ami félelmet, bizonytalanságot kelthet benne. Mégis megkapaszkodik egy közelálló ponton és innen indul igazsága kibontására, mert hisz abban, hogy az ő világa valóságos és felfedezhető. Előbb csak néhány szempontot választ ki, amit megpróbál rendezni. Az első megfigyelései összefüggéstelennek mutatkoznak, de hosszabb keresés után, egyszercsak hirtelenül — de nem felkészületlenül — feltűnik előtte egy új elem, egy váratlan nézőpont és az eddig szétesőknek tűnő tények szinte maguktól összeállnak, értelmes szerkezetbe rendeződnek. Ezt a *felvilanást* nevezik *belátásnak*, — az isteni dolgok oldaláról *kegyelemnek*. Am nagyon felületes lenne az a tudós, aki ezt az új látásmódot már véglegesnek fogadná el. Megkérdőjelezi eredményeit, kikéri a szakértők véleményét, mert jól tudja, felismerése, saját gondolkodásformája is befolyásolhatja. Ezért átvizsgálja az ellentétes felfogásokat is. Ez az egyedüli út, amellyel elfogulatlanvá teheti nézőpontját, és nyitott lehetőséget teremt a mindig újabb befogadására. Tudatában van annak is, hogy mindig csak megközelíteni tudja a valóság igazát, ezért teret enged má-

soknak is. Minél jobban gazdagodik, annál inkább érzi, hogy a teljességet nem érheti el. Rádöbben arra is, hogy nem a saját belátásával formálja az igazságot, hanem neki kell módszerével alkalmazkodni a végtelenül gazdag és rendezett valósághoz, amelynek törvényeit csak fokozatokban és részleteiben közelítheti meg. Ám minden felkutatott rész alapos megfigyelése elárulja az egészet, mint a kimerített kanál víz az egész tengert. A hit és a tudomány területén egyaránt *nélkülözhetetlen ez az átfogó látásmód.*

A hitbeli kétségek feldolgozásánál szembetűnő, hogy az ember nehézségét nem módszere hibáiban keresi, — ami a tudományos kutatásnál nyilvánvaló, — hanem elhamarkodva kutatása tárgyát vonja kétségbe: Talán a Létteljesség, az Isten nem is létezik? Nem veszi észre, hogy gyakran éppen ez a kétség a szerencséje, amely az eddigi szegényes, előítéletekkel terhelt hitét megingatja, hogy helyébe újat, teljesebbet próbáljon kiépíteni. — Nem veszi észre, mert úgy érzi, hogy a kétely sós tengervize fojtogatja, amikor az óceán újra meg újra szájába ömlik. Ugyanúgy kételkedik a hívő is, mint a hitetlen a maga hitetlenségében, mert mindig ott áll az a fenyegető kérdés: Hátha mégis a hit az igazi valóság? Amint Josef Ratzinger írja (A keresztény hit, OMC Wien, 1976. 19.): „Senki sem tudja Istent és az Ő országát kézzelfoghatóan odaállítani a másik elé, még a hívő saját maga elé sem. Bármennyire igazolva érzi magát, a hit kételye megmarad, a »talán mégis igaz« kényelmetlensége. A »talán« kikerülhetetlen kísértés, amelytől egyik sem menekülhet, mert minden visszautasításban tapasztalnia kell a hit visszautasíthatatlanságát is. Mind a hívő, mind a hitetlen, mindegyik a maga módján részesedik a hitben és a kételyben, ha csak nem zárkóznak el tudatosan önmaguk elől és a valóság elől. Ez az emberi sors alapja: csak a hit és a kétely, a biztonság és a kísértés végnélküli ellenkezésében található meg létét.” — Talán éppen a kétely lehet az igazi emberi párbeszéd közös pontja, amely mindenkit megakadályoz abban, hogy saját magába zárkózzék.

Igazság és látás

Istenről való gondolatainkat megnehezíti, hogy az igazságról is keveset tudunk. A világ, a lét számunkra az a valóság, amennyit felfogunk belőle, amennyiben érdekelték vagyunk benne. Ezt a valóságot, benne az embert és alkotóját, az Istent teljes gazdagságában soha nem tárhatjuk fel. Számunkra az az igazság, amit befogadunk, és ismereteink által belső és külső világunkból kifejezünk. Az igazság tehát függ a valóságtól, mint annak szellemi képe, de függ felfogó, megkülönböztető és kifejező képességünktől is. Ezért ilyen változó-kony és törekeny a valóságnak és énünket összekötő palló. Ebből az is érthető, bárhogy is megragad engem Isten valóságának akár eksztatikus élménye is, amint a tapasztalásból kiszakadok, nem tudom kritikailag igazolni, csak magatartásommal tanúsíthatom, hogy más fényben látom a világot és erejével képes vagyok új életet kezdeni. Atéléseim közlése külön feladatot jelent. Képekkel és szimbólumokkal próbálok meggyőzővé és kifejezővé tenni. Használnom kell környezetemnek, koromnak, kultúrámnak a nyelvezetét és a szótárát is, hogy személyes átélésemet éppenúgy, mint a kinyilatkoztatás hitanyagát érthetővé tegyem.

A keresztény hit szerint az *Igazság* és a *Valóság* a történelem folyamán egyszer abszolút teljességgel egybeesett Jézus Krisztus személyében: „Én vagyok az Igazság!” Ő mindannyiunk számára tapasztalatilag hozzáférhetővé tette Isten jelenlétét közöttünk. Krisztus igazsága nem „valami”, hanem Valakivé tökéletesül, aki a megegyezés, a Lét és a Tudat között, istenemberségében a teljes akarati elfogadás: az Ige és az Amen. Azért minden más személy és dolog, amit ismerni szeretnénk, Krisztusra emlékeztet, mint a szeretet „ki-mondhatatlan Jelére”. (Ez a „chiffre” értelme Jaspersnél!)

Keresésünk eredményeként olyan igazságra vágyódunk, amely állandó és hiteles képe lenne a valóságnak. Az ilyen „statikus igazság”-nál a nézőpont rögzített és éppen ezért megteveszthet bennünket. Nézzünk meg egy újságfotót, ahol egy neves ember kimondja a döntő szót, ami talán legjellemzőbb életére, — és a fotóriporter pillanatképe karikatúrát csinálhat belőle. Hasonló módon járhatunk a „fix” igazságokkal, amelyeknek nézőpontját másoknak is „kötelezővé” tesszük. Számukra a mi szempontunk karikatúrának tűnhet, mert nem ismernek benne a valóságra. Ez a sors érheti hitünk igazságait is, ha megkövesedett formában, korszerűtlenül, alkalmatlan keretben tárjuk a keresők elé. — Megkérdezték egy hitoktatásra járó gyermektől: Mit jelent a Szentháromság? A gyerek erre felrajzolt egy egyenlő oldalú háromszöget: Három csúcs, három oldal, ez az Isten! — válaszolta. Ez a gyermek ismerte a mértant, de még nem sokat értett a szimbolikához. Viszont számtalanszor érezte már életében a szeretet fontosságát. Mennyivel többet jelentett volna neki, ha a gyermeki élet szeretet-tapasztalásából kiindulva beszéltek volna neki az Isten szeretetének boldogságáról, amiben ő is részesülhet.

Ha viszont az igazságot egy kissé „lazára engedjük”, egy kis kilengést adunk neki, máris

dinamikusan, fejlődésében láthatjuk, és egészen új dolgokra bukkanunk. Szemléltetésül Bloom példáját, Géricault „Epsom-i lóverseny” képét idézzük. A galoppozó lovak mozgását olyan sodró erővel érzékelteti, hogy még a nézőt is lihegésre készíti. Ha valaki ezután lóversenyről készült fotókat nézeget, rádöbben, hogy ilyen mozgás nincs is, sőt éppen ellenkező a ló anatómiai felépítésével, — mégis élethű élményt nyerünk a kép nyomán. — A keresztények élete, találekony szeretete eleven élményt nyújthat a hit sokoldalú meg tapasztalásáról. Az ősegházak kölcsönös élő és kiáradó szeretete annyira nyilvánvalóvá tette az Isten szeretetét, hogy a kívülállók így mutattak rájuk: Nézzétek, mennyire szeretik egymást!

Ajándék? ... mit kezdjek vele?

Amikor hitünk megalapozásához ennyiféle kérdést érintünk, végül még az a téves képzeletünk támadhat, hogy saját erőnkől is kivevhetjük magunkból a hitet. Akik már érett korban találkoztak Istennel — a megtérők és az újra megtérők — nem tudják eleget hangoztatni, hogy az emberi kereséssel nem arányos, meg sem közelíthető a „megtalálás” ajándéka. — Maurice Clavel hitében érlelődő éveiben (1965. „megvilágosodástól” — 1968-ig) nem győzi hangoztatni környezetének sokszor ismételt kérdését:

„Honnan van az, hogy senki sem keresheti magától az Istent? Csak Isten kereshet minket. És az is, aki keresi Öt, neki köszönheti keresése serkentését... Mi Istent csak Istene keresztül vagyunk képesek megismerni. Isten személyesen szólt hozzánk, kinyilatkoztatta önmagát (és ezt a kinyilatkoztatást megismétli minden személyes találkozásban...). Ő keltette fel bennünk az érzéseket és a problémákat, másként nem juthatunk el megismerésére. — És Önök, ha hisznek, ismerik a továbbiakat: ez a kegyelem... az a kegyelem, ami nem is »külön« ajándék. Senki sem kap többet vagy kevesebbet, mint a többiek, mint-hogy külön senki sem kap semmit. — Mit ad akkor az Isten nekünk, mi az, amit felajánl önkéntes elfogadásunkra? — Öt, *Sajátmagát! Én most látom őt és elvakít engem!*” (i. m. 21.)

Azonban azt is jól tudjuk, hogy mi képesek vagyunk minden ajándékot elrontani, elveszíteni. Innen ered a szentek aggodása, akik talán jobban tudják, hogy a hittel milyen kincset hordoznak lelkük törekeny edényében. Ezért félve-remegve munkálják lelkük üdvét Isten jelenlétében, hiszen tudják, hogy Isten maga ébreszti bennük a szándékot és a végrehajtást. (vö. Fil 2,13). Sokat elemezték már, próbálták temperamentumból, környezeti adottságból levezetni, hogy egyesek miként tudják pislákoló hitüket egy életen át megőrizni, mint Marcel Légaut. Mások eleve visszahúzódnak az istenkereséstől, mint François Jakob, a biológus és „csak nekik való szerény” kérdésekkel foglalkoznak; közben azonban kitűnik, hogy „szerénységük” mögött, a végtelen bizonyosságának mérhetetlen vágya húzódik. — Kérdéses az is, mi történik azok lelkében, akik számos lelki élmény után ismételtlen hitük elvesztéséről beszélnek? — Ha betekintünk életükbe, észrevehetjük, hogy a hitélményeket követően mélyre süllyednek az élvezetekben, fegyelmezetlenek vágyaikban, önző akarnoksággal kisajátítják társaikat stb. Ilyenkor úgy tűnik, hogy a hit ebbe a feszültségbe szakad bele. Maga az ember nem tudja elviselni egyszerre a Végtelent és az öncélul élvezett végest.

Egy nagyon közeli barátom élményéből értettem meg mindezt: „Kórházi kivizsgálásom eredménye még néhány évet engedő súlyos betegség megállapítása volt. Mint biológusnak, az orvosom tárgyi lelkesedéssel mutatta vércépet, ami fokozatosan balra tolódott a gyors rosszabbodás jeleként... Magam pályakezdemésem elején voltam, az élet titkainak szántam magamat. Ugyanakkor a még ki nem értett természettudományos ismereteim hitemet kívülről is döngették... A kórházban szentségi ellátásban részesültem. Egyik átgýtrődött éjszaka végén álomba merültem. Egyszer csak kifejezetten hallottam ezeket a szavakat: „Ne félj, én az Élet királya vagyok!” — Teljesen megnyugodtam, nem akartam kinyitni szememet, mert valami belső fényt éreztem. Egy idő múlva mégis azt gondoltam, biztos az atya jött be ilyen korán és az suttogott a fülemben. Felugrottam. Homályos hajnal volt, a betegársam mélyen aludt, senki a közelben. — Biztonságos vigaszom tartós volt. Nem arra gondoltam, hogy meggyógyulok, hanem hogy ez a jelenlévő Király majd ilyen belső nyugalommal vezet át az igazi Életbe... Az orvosok biztatásain mosolyogtam, sokáig jártam kezelésekre. Évek után kiderült, hogy a diagnózis téves volt... Azóta már többször voltam komoly halálveszélyben és akkor ez az igazság tisztán visszhangzott bennem... Van azonban, amikor elhomályosul, és illúziókat tartom az egész, de ez mindig akkor van, ha túlságosan belemélyedek az életbe. Ha nagyon aggódom, ha erőszakosan akarok, vagy önző, féltő szeretettel ragaszkodom valakihez. Úgy érzem, hogy igazságom fényes és tiszta, — és azt is pontosan tudom, hogy mikor és mivel ködösítem, homályosítom el magam előtt. — Úgy gondolom, a hit és annak bizonyossága ingyen ajándék, — és mégis életem legsúlyosabb felelőssége: megőrizni. Így igaz: a kettő együtt!”

TÁVLATOK

„A LÉLEK OTT FÜ, AHOL AKAR”

„Amit a tudatlanság és az emberiség hiánya szétrombolt a világban, azt csak a hit teheti jóvá. És ehhez mindenesetre egészen nagy hitre van szükség” — írja Marcel Légaut, korunk hívó bölcse (Glaube, der mich trägt, 1974. 21).

Ma fáradságos előkészítéssel, számos módszerrel próbálják — főleg a jólétében és a szexben elmerült nyugati világban — kialakítani azt a finomabb lelki érzékenységet, amely képessé teszi az embert az érzéki élvezeteken túli valóságra, az igazságosságra, a felelősségérzet vállalására, az áldozat, az önzetlen szeretet, a szépség értékelésére és a belső élet kialakítására. Itt csak utalunk a Taizé-i, a Dombes-i, a feketeerdőbeli elmélkedési „szigetekre”, ahol a zen-meditációnak, az átélési képességnek és az élményvilágnak számos gyakorlatával alapozzák meg a belső tapasztalás fogékonyságát.

Előkészíthetjük ugyan a hit számára a „jó földet”, de „a Lélek ott fü, ahol akar”. Sokszor éppen a zordon sziklákon, tövisek között vagy messze elkerült pocsolyákban nyílik ki a hit ismeretlen szépségű virága. Leírhatjuk ugyan a hit útjának folyamatos szakaszait, olykor mégis villámként vág be, vagy az élet mélységéből tör fel váratlanul. A hit „ébred”, „elhomályosul”, vagy „öntudatvesztés” módján el is tűnhet. Ezért szinte lehetetlen „hit-szabályokat” közölni, inkább napjaink tanúit szólaltatjuk meg hitük tapasztalásáról.

MARCEL LÉGAUT elhagyta a „társadalomban elfoglalt helyét” — a Rennes-i egyetem matematika professzora volt —, hogy új életet kezdjen a „társadalom peremén”. Egy paraszttanyát vásárolt a Lyon-menti hegyekben, birkákat legeltetett és közben szellemi munkáját is folytatta „megközelítette az igazibb emberséget és a mélyebb hitet”. Vállalkozásának kettsége mindig több nehézséget jelentett, míg véglegesen a paraszti életet választotta. De a paraszti és az értelmiségi élet harmóniáját sohasem tudta megvalósítani. Elmagányosodik, ránehezedik a testi fáradság és a lelki küzdelem. És mégis, a látszólagos kudarcban töretlenül bontakozik ki erős hite.

Légaut hitének útja a lassan érlelődő fejlődés példaképe. Önmagáról írja: Bizonyos, hogy az értelmiségi ember nem lenne az, amivé vált, — ha a mély levertségében nem tart ki hűséggel és nem viselte volna ezt a terhet a mindennapi hit erejével. — Sokan úgy vélik, hogy „volt” hitük, mivel a vallásos gyakorlatokat örökségként átvették, de azután elvesztik... Jézus azonban ma is olyan embereket keres, akik belső indítások alapján hisznek, és behatolnak élete titkaiba. Az ilyen hívők lelkében megismétlődnek Jézus életének fejlődő szakaszai. A nyers, törekény, tökéletlen emberi anyagból, — amely ugyanakkor „Istenre fogékony” —, a hit kiformálja a „tanítványt”. Kétezer évvel halála után Jézus folytonosan formálja újabb tanúit. Ez az emberekhez való eljövételének mindig megújuló örök karácsonya. — A növekedő hit palántájának első tápláléka a visszaemlékezés az édesanyára, édesapára, egy-egy megindító eseményre. Az ilyen visszatekintés mindig megerősíthet. Különösen az első szentáldozásra való emlékezés, amikor talán legerősebb a gyermek fogékonysága a vallási dolgok befogadására. Később egy könyv, egy véletlen találkozás felfedi az új, immár elmélyültebb megértés boldogságát. Ilyen élmény az élet döntő óráiban megújul és erőt kölcsönöz. De hitünk mégis csak akkor lesz személyes léletté, ha közvetlen és kifejezett felszólítássá válik. — Az életbe induló ember még nyitott a jövőre, de azután jönnek az első kételyek, amikor az összeütközések még csak a bőrt érintik, de már beleborzong az egész teste. Az ilyen korszakban csak Jézus keresztje tud erősítést nyújtani. Isten azonban a hűség mindig keskenyebb ösvényére hív minket, mindig nehezebben járhatókra, mert a korral és a kötöttségekkel a cselekvés lehetőségei beszűkülnek. Az embernek követnie kell minden kanyart, hogy el ne tévedjen, és minden hidat fel kell égetnie maga mögött. A korábbi választásainak súlyát is nehezebben viseli el. A kezdeti lelkesedés lehül, és lassan eljut egy tudatos, kezdetben kínos, majd békés megadásig. Amit egykor örömmel választott, azt ezentúl tudatos hittel kell elviselnie. Életét megnehezítik a végzetes hibák jóvá nem tehető következményei, amiket Isten előtt súlyosan megsírat. A külső és belső események, az életkor elnehezülése beszűkíti életterét, már a közelállókkel is alig tudja megértetni gondo-

latait. Csak a Mesterrel találkozhat ritka, kegyelemteljes percekben. A terméketlenség és a magány kudarcának átélésében érik igazán nemessé hite: *Uram, te tanítványodat észrevétlenül rávezetted arra, hogy egyszerű életet éljen.*

* * *

MAURICE CLAVEL, a neves színházi és újságíró a „tervek, sikerek, örömök, kárpótlások és a dicsőségvágy” nyugtalan, szorongó hajszolója volt. Egy ragyogó napsütéses délelőtt érte a „villámcsapás”. „Váratlanul felemelkedtem, majd a dívány lábához estem... csak éjszakát, láttam’ és csendet, hallottam’, — de ez a kettős állapot úgy különbözött a szokásostól, mint a végtelen a végestől... Felismertem, hogy boldog vagyok. Tudtam azt is, hogy mennyei Atyám sújtott le rám. Belemélyedtem ebbe a csendbe. Tudatomat mindvégig megtartottam és végnélküli imába kezdtem... Ezt tettem és hittem... Ez az állapot körülbelül húsz óra után elmúlt, azonban mindmáig megmaradt bennem egy láthatatlan szakadás, egy sajátos távolságvétel a világtól, ami azonban soha nem feszélyezte az életemet, hanem inkább felszabadította.” (Ce que je crois, Paris, 1975. — vö. Új Ember 1976. 42.)

Clavel a *hirtelen megtérők türelmetlenségével* mindent át akart formálni életében. Eleinte a gondolkodás és a filozófia helyébe is a számára annyira jelenlevő kegyelmet és hitet akarja helyezni. „Visszavonom azt a lehetőséget, hogy van kifejezetten keresztény gondolkodás, filozófia... Nem szükséges újra átélni a pascali „tűz éjszakáját”, hogy felfogjuk: Ábrahám, Izsák és Jákob Istenének semmi köze a filozófusok Istenéhez. Isten azért nyilatkoztatta ki magát az embernek, mert az Ő igazi valósága az értelem számára megismerhetetlen. Isten előbb létünket akarja megváltoztatni, és ezzel megváltozik gondolkodásunk is. — Egy előadásban, ahol nem hívők is jelen voltak, azt mondta: „Mi vagyok én hitem nélkül? Csak egy szkeptikus vagyok! Amikor gondolkodni kezdek, ateista vagyok. Még szeretem a filozófiát, ezt nem tudom eltitkolni. És száraz, barátságtalan vagyok. Nincs másom, csak a hitem, ami nem kevésbé száraz, mint én — de ez az ára annak, hogy tisztán éljen bennem. *De nem én rendelkezem a hitemmel, a hit birtokol engem.* Én nem azt hiszem, hogy Isten létezik, hanem csak azt hiszem, hogy hiszek Őbenne. Nem, uraim, nem én birtokolom az igazságot, az Igazság birtokol és fogva tart. Én harcolok és keresem a kiutat. Sokáig ellenálltam az igazságnak és visszautasítottam. Csak az erőszaknak, az utolsó asszónak engedtem. Mit mondhatok hát ma egy hitetlennek, akit megértek, — mi mást, mint azt, hogy szeretem. *Szeresetek ti is és figyeljetek, Ő betölti az ürességet!*” Úgy látszik, hogy én előkészítője voltam néhány megtérésnek. — Ezek az emberek a tanúim, hogy sohasem szóltam nekik Istenről. Szerettem őket, amennyire tudtam. Fogtam a kezüket. Nem elegyedtem vitába velük, nehogy megirtózzanak az akadálytól.

Clavel megrázó élménye (1965) után sok szenvedés és gyötörődés útján 1968-ban lett teljessé megértése. „Isten mindenekelőtt nemcsak egy ‚kaland’ az életünkben. Ő az, aki megérkezik, ezt tudom. Hivatkozom itt megtérésemre, mivel azóta tudom felfogni, hogy Isten ragad meg és keres engem? Ez nem olyan tapasztalás, ami kritika alá vehető. Ő keresett és én sokáig nem találkoztam vele. Én azok közül való vagyok, akik hittek, de nem láttak. Sőt, most azt is be kell vallanom hogy egész életem célja: keresni. Nem Istent, hiszen Ő eljött hozzám, hanem az egyházat, hogy megismerjem és kiengeszteljem... hogy megmutassam, egyedül a hit képes garantálni az emberek számára azt, amit nem biztosít sem a filozófia, sem a tudományok, — az egzisztencia útját.” (i. m. 209)

Clavel úgy látja, hogy a hit a kinyilatkoztatás és a kegyelem által válhat tapasztalássá, mert önmagát nem tudja megalapozni. „Egyszer nagy világosság támadt bennem... A kinyilatkoztatás nélkül a hitnek nincs valóság-alapja. Az emberben viszont a kinyilatkoztatás hitté válik. De mi által születik meg bennünk? — Fény nélkül a hit ereje meghal. Ezért arra van szükség, hogy minden a Fénnyel kezdődjék...” — És itt Clavel arra a kapott kinyilatkoztató fénységre utal, amely elindította hitét. — Igen, — írja — ez az, ami elkerülte figyelmemet, hogy Isten szeret minket... ez az Üzenet visszaverődik a kinyilatkoztatott igazságokban és dogmákban. A mi létformánk pedig az, hogy megsokszorozza az Igazságot és sok igazságra bontsa történeti életünkben... Az ember semmi lényegest sem mondhat el önjeléről magáról vagy az Istenről, mert Isten már mindent elmondott önmagáról és az emberről, amikor megalkotta. A válasz tehát megelőzte a kérdést... Mert nem a hit volt előbb és azután a kinyilatkoztatás. Előbb kell az Isten ajándékozó kinyilatkoztatása, majd az egyéni mélységes megtapasztalás. A hit olyan, mint egy telitalálat, amely a lelkünk mélyén jelenik meg. Mintha egy ujj érintené a sebeket. Mintha valaki döntően szólna a szívhez. Mi ez a szív, ha nem a bennünk lakozó Isten?

* * *

Vannak, akiknek életében a megtérés egyszerűbben, közvetlenebbül történik. Utána már nem a problémázgatások, hanem a konkrét tettek szakasza kezdődik. JACQUES LOEW dominikánus atya hitetlen családban nevelődött, mint ügyvéd tért meg. A Marseille-i dokk-

munkások és Brazília nyomorgói között jól megtanulta, mit jelent egy falat kenyér, milyen jött a kenyér megosztása. Ugyanezt a kincset jelenti a léleknek az Úr jelenléte közöttünk. VI. Pál pápa és házanépe számára az 1970-ben tartott vatikáni lelkigyakorlaton mondta a következőket:

„Mondom Önöknek, hogy még hitetlen koromban Valsainte-ben jártam. Megkérdeztem a kartauziaktól, befogadnak-e néhány napi tájékozódásra. Igazán vágytam megtudni, van-e Isten vagy nincs. Ami valósággal sarokba szorított, az az *eukarisztia titka* volt, amelyről persze addig fogalmam sem volt. És ha ma itt vagyok Önök között, annak ez az oka. A vendégekkel foglalkozó atya kedvesen fogadott... Megmutatta nekem a kápolnát: „Ha tetszik, látogassa” — mondta. Eljártam a kápolnába anélkül, hogy bármit értemem vagy tudtam volna róla. Ha istentisztelet kezdődött, térdre ereszkedtem, mert azt gondoltam, hogy ez a megfelelő magatartás. De ezeknek a kartauzi istentiszteleteknek se vége, se hossza, belefáradtam a térdelelésbe és leültem. Akkor épp úrfelmutatás volt. Mindenki letérdelt. Én éppen az ellenkezőjét tettem... Egyik reggel látom, hogy az istentisztelet alatt egy adott pillanatban a szerzetesek elhagyják stallumaikat és az oltár köré sereglenek, ahol az apát a misét mondta... a testvérek kijönnek a kórus rácsa mögül, végül a lelkigyakorlatozók is lejönnek a csigalépcsőn és körbe sorakoznak az oltár körül. Én pedig egyedül maradtam egy szögletben, távol mindenkitől, a szentáldozás pillanatában. Ez a nagycsüörtői mise volt. Én egész magam a karzaton. És akkor mélyen átéreztem: vagy mindezek az emberek, barátok, testvérek bolondok és holmi pasztillát nyelegetnek, — vagy csakugyan én vagyok a bolond és nem értem, miről van szó. Márpedig láttam és megállapítottam, hogy ezek a kartauziak milyen nyugodtak, kiegyensúlyozottak, már felfedeztem azt is, hogy képesek teljes életet élni a csendben, a magányban: így nem hitethetem el magammal, hogy bolondok. Kénytelen voltam azt gondolni, hogy csakugyan van ott valami, ami meghaladja felfogóképességemet, valami szemmel nem látható szent jelenlét. — Ez volt a kiindulópontom. Bár még mindig nem hittem Istenben, de most már azzal a *bizonyossággal* indultam keresésére, hogy *létezhet valami, ami láthatatlan*. Később Isten léte már bizonyos volt szememben, csak az iránt volt kétségem, hogy Jézus története nem legenda-e? Egy napon azt is *megértettem, ha Isten Isten*, emberi korlátokon túli lény, *akkor képes úgy szeretni a világot*, hogy Fiát adja neki, és ha Isten a Szeretet, akkor képes *eljönni közénk Fiában*. Ekkor kezdtem hinni az Úr Jézusban. Amikor pedig azt olvastam az evangéliumban: „Ez az én Testem, ez az én Vérem”, — akkor lélekben megint ott voltam Valsainte-ben egyedül a karzaton, és hallottam, amit a szerzetesek Jézus korától máig újra meg újra megismételtek: „Ez az én Testem, ez az én Vérem”, — és imádással vették magukhoz Jézus testét. — Hogy pedig végül is a katolicizmust választottam, és hat hónapi gondolkodás után elmentem egy paphoz, hogy katolikus akarok lenni, akkor ez az Oltáriszentség páratlan kincse miatt történt, mert úgy tetszett nekem, hogy egyedül a katolikus egyház hűséges Krisztus kijelentéséhez: „Ez az én Testem, ez az én Vérem!” — Bárcsak semmi sem győngyöztet meg ennek a kincsnek kétezeréves bizonyosságát, mert az eukarisztia hordozza és sűríti magába egész keresztény hitünket!” (Elmélkedések Jézus Krisztusról, Sántha Máté ford.)

* * *

Istenről vallanak a nemhívők, a szkeptikusok és a hinnivágyók is. A sötétben tapogatózó hangos önbiztatás rendszerint a félelem jele éppen úgy, mint a túlzott magabiztosság önnön tudásában és erejében. Ezt juttatja eszünkbe FRANCIS JEANSON *anti-kredója*: „Hiszem azt, hogy nincs se Isten, se ördög az embereken túl, nincsen se JÓ, se ROSSZ, se IGAZ, se HAMIS, hiszem, hogy végül is minden vallás embertelen lesz... és hogy semmiféle igazság soha nem ad számot arról a tényről, amellyel a tudat ezt az igazságot visszautasítja... Hiszem, hogy csak önmagunkban kell léteznünk, magunknak kell értelmet adnunk életünknek azzal, hogy megéljük, — hiszem, hogy valamennyien külön-külön semmik vagyunk, de együtt mindent megtehetünk.” (La Foi d'un incroyant, Paris, 1963)

* * *

A strukturalista CLAUDE LÉVI-STRAUSS annyira pesszimista, hogy már-már értelmetlen „hitet” vall: „A világ ember nélkül kezdődött és nélküle fejeződik be... Ami az emberi szellem alkotásait illeti, értelmük csak ebben a szellemben létezik és mihelyt ez eltűnik, minden beolvad a kaoszba... Minden szó, amit váltunk, kapcsolatot létesít két beszélgető fél között, mert elsímít egy olyan felszínt, amely előtte egyenetlen volt, vagyis nagyobb szervezettséget hoz létre... Az antropológia helyett inkább „entropológiát” kellene mondani, vagyis jelezni a fizikusok entropia-tanát, amely megjósolja a jövőendő szétbomlási folyamatot.” (Vö. Szomóru trópusok, Budapest, 1973)

* * *

Vannak tárgyilagos nemhívők, akikben a belső dulakodás már elült és a várakozás állapotában élnek. A nemrég elhunyt JEAN-PIERRE MALVILLE filmművész így nyilatkozott önmagáról: „Nem vagyok hívő. Isten idegen számomra. Megpróbáltam, de nem tudtam eljutni hozzá. A vallás mégis vonzó jelenség, hiszen a világ nagy része hisz valamilyen. Ebből a tényből kitűnik, hogy a hit az ember természetéhez tartozik. Én olyan környezetben születtem, nevelkedtem, ahol hiányzott a vallásos légkör. Sokszor úgy érzem, jó dolog lehet hinni, egyszerű hívőnek lenni. Igen becsülöm a vallásos embereket. A hitben békét találunk. Már a keresztvetésnek is mély tartalma van: A béke jele az emberen, sokszor szeretném magamat is megjelölni vele. Úgy érzem, hogy nagyszerű dolog lehet térdreborulni egy homályos templomban és elmélkedni. Sajnálom, de mindegyre képtelen vagyok. Nagyon irigylem azokat, akik hinni tudnak, előnyben vannak velem. Lehet, hogy ha filmjeimen dolgozva, mind jobban fel tudom tární ezt a témát és öt-tíz film után, ha... kimondom... ha Isten meghosszabbítja életemet, akkor... Ugye érti, mire célzok?”

* * *

MALCOLM MUGGERIDGE újságíró a kalkuttai Teréz anyával történt találkozásai óta gyötrődik lelkében: „Nehéz fogalmat alkotnom arról a vágyról, amit érzek, hogy az egyházhoz tartozzak. Valósággal irigylem azokat, akiket a harang misére hív. Hányszor elnéztem őket, — főleg Franciaországban — ezeket a csodálatos öregasszonyokat, feketében, ráncos arcukkal, imakönyvüket szorongatva, — a vasárnapi ünneplőbe öltöztetett gyermekeket, hallgatag apákat és a sürgő-forgó anyákat, fatányi fekete fátyollal a fejükön, amint vasárnap reggel a templomba tartanak! Milyen öröm lenne egynek lenni közülük. Letérdelni velük, és ott egymás mellett venni magunkhoz az Úr testét... Minden szándék közül, amely az embereket összehozza: az izgatottság, szórakozás, kapzsiság, kíváncsiság, — ez az egyetlen, az imádás az, amely mintha szerető családdá tenné őket, eltörölve az osztály, faj, vagyon és tehetség válaszfalait akkor, amikor hittel térdreborulnak a mennyei Atya és megtestesült Fia előtt... Hát akkor miért nem én is? Azért, mert tölem család lenne... nem lehet a hitet színlelt viselkedésen megvenni”. Hadd idézzem itt Simone Weil-t: „Az is lehet, hogy életem véget ér, mielőtt megéreztem ezt az ösztönzést. De egy tökéletesen bizonyos. Ha egy napon odáig jutok, hogy eléggé szeretem már Istent a kereszttség kiérdeklésére, akkor azon a napon csodálatosan bizonyossággal tudni fogom, hogy megkaptam a kegyelmet abban a formában, ahogy Isten akarja. Addig pedig miért aggódnék? Az a dolgom, hogy Istenre legyen gondom. Az meg az Isten dolga, hogy reám legyen gondja.”

* * *

A hívőkben is váltakozik a hit fénye-homálya, — olykor viszont éles fény gyúl ki bennük. Ilyen SÜENENS bíboros Szentlélektől ihletett hitvallása. „Hiszem, hogy Isten minden reggel új, mert most is alkotja, formálja a világot. Reményemben képes vagyok felismerni minden percben az Istent, mert meglepő Gondviselésének útja... A meglepetések Istene meg szabadít minden kötöttségtől, megsemmisíti még a szociológusok előrejelzéseit is. A meglepetés Istene szereti gyermekeit, az embereket. Nem emberi okok miatt vagyok a remény embere, nem természetes optimizmus alapján, hanem azért, mert hiszek a Szentlélek működésében az egyházban és a világban, amely független attól, hogy tudnak-e róla vagy sem. A remény embere vagyok, mert tudom, hogy az egyház története a Szentlélek tetteinek története... Hiszek a Szentlélek váratlan tetteiben! Ilyen volt XXIII. János pápa és a zsinat, — egyiket sem vártuk. Ki meri állítani, hogy Isten találékonysága kimerült volna?”

* * *

A nemrég elhunyt neves protestáns biblikus, RUDOLF BULTMANN problémája a történet és a hit Krisztusa között évtizedes vitákra és termékeny kutatásokra adott alkalmat. A kezdetben feltételezett szakadás felett végül is a húsvéti feltámadás hidját vonta fel. Azt, amelyet a megdicsőült Üdvözítő tart egyháza felett. Jézus az Isten jele közöttünk, de ezt a Jelet csak az veszi észre, aki hívő szívvél táruul ki a titok felé. Ezért írja egy helyen Bultmann: „Hinni Krisztus keresztjében nem azt jelenti, hogy egy olyan mitikus eseményről szemlélődünk, amely rajtunk és világunkon kívül történt, és csak pusztá tárgyilagossággal áll előttünk. A Keresztben, a Keresztrefeszítettben hinni annyit jelent, mint magunkra venni Krisztus keresztjét, mint sajátunkat, vállalni, hogy keresztrefeszítsenek minket Krisztussal. — A hit nem vészkiáltás, nem csupán a szív megrendülése, hanem történelmi tényekre, apostoli tétellel támaszkodó ésszerű hódolat Jézus misztériuma előtt. Krisztus valósága túllép a történettudományon, de a kereszténység mégis történeti tény, hiszen az Ige valóban testté lett és közöttünk lakozik.”

nr.

EXEGÉZIS ÉS KÉRÜGMA

Újév (Szám 6,22—27; Gal 4,4—7; Lk 2,16—17)

Isten jelenléte az időkben

A hívő ember számára a világ nemcsak természet. Megtalálja benne a Teremtő elgondolását, erejét és gondviselését is. A vallások mindig tisztázni akarták az embernek az istenséggel és az örökkévalósággal való kapcsolatát. A kinyilatkoztatásban Isten maga ad magyarázatot és felvilágosítást. A mai olvasmány az Ószövetség egyik legjellemzőbb helyét hozza. Isten úgy akar jelen lenni a világban, mint aki áldást hoz. Az áldozatbemutatás az ember hódolatát fejezte ki, de hozzá kellett kapcsolni az áldás szertartását, amely ébrentartotta az emberekben a meggyőződést, hogy Isten nem a félelem forrása, hanem a békéé, a megnyugvásé és a bizalomé.

A Jézus Krisztusban adott kinyilatkoztatás ezt a gondolatot tette teljessé. Eljövetele bizonyíték volt, hogy Isten nemcsak fölülről és általánosságban árasztja ki áldását, hanem áthatja és megszenteli egész életünket. Az isteni személy a mi időnket, a mi életünket éli, magára veszi munkánkat, fáradtságainkat, örömeinket és bánatainkat. Azóta számunkra az idő teljes: tele van Isten gondolatával és kegyelmével. Nincs olyan mozzanata, feladata vagy követelménye, amely kívül esnék az ő gondviselésén és amely ne szolgálná tökéletesedésünket és üdvösségünket. Áldását és erejét azért kapjuk, hogy tudjunk remélni, dolgozni, türelmet gyakorolni, megbocsátani és a kísértést legyőzni. De kellene olyan alkalmak, amikor tudatosítjuk magunkban ezt a kapcsolatot. Ha Isten belépett a történetünkbe, akkor időnként fel kell őt keresnünk, mint ahogy felkeresték a pásztorok, s a róla szóló evangéliumot újra meg újra át kell gondolnunk, mint ahogy Mária átgondolta a Fiáról szóló híradást.

Jézus földi élete különleges bizonyítékot szolgáltat arról, hogy őt az Atya áldása kísérte. Az áldás nem azt célozta, hogy eltérítse előle a nehézségeket, hanem azt, hogy megküzdjön velük, s ezáltal emberségében egészen tökéletessé váljék. Az áldás mintegy össze van foglalva feltámadásában és tanításának hatékonyságában. Krisztus azonosítja magát velünk, hiszen úgy tekint, mint testének tagjait, mint vesszőket a szőlőtővön, tehát a neki adott áldás egyúttal

a miénk is. Azért minden évet és minden napot bizalommal kezdhetünk. Ez az örömhír megnyugtat és reménnyel tölt el. De tudjuk, hogy Isten ezt az áldást az egész emberiségnek szánta. Ebben a tudatban könnyebb egymást elviselni, egymásért imádkozni és az igazi békét munkálni. A béke világnapja erre is figyelmeztet.

Vízkereszt (Lz 60,1—6; Gal 4,4—7; Lk 2,16—21)

Hívás és keresés

Az apostol a mai szentleckében azt állítja, hogy a pogány népek Ábrahám utódai mellett társörökösei az Isten országának. Krisztusnak ez a nagy újdonsága: nyilvánlövő lett, hogy Isten mindenkit meghív az üdvösségre. Ennek az egyetemességnek a nyomai már megvoltak az Ószövetségben is, mint ahogy Izajás szövege mutatja. Isten olyan világosságot gyűjt Jeruzsálemben, amelynek fénye mindenkit vonz. A napkeleti bölcsek látogatásáról szóló evangéliumi híradás már inkább katekézis, nem egy történet pontos leírása. Az egyházat az a kinyilatkoztatás érdekelte, amely bele volt foglalva az eseményekbe. Az apostoli egyház szemében a napkeleti bölcsek már jelképek is, akik az üdvösségre váró emberek helyzetét világítják meg.

A meghívás ingyenes. Olyanoknak is szól, akik távol vannak és akik tévedésben élnek. Érezzük, hogy nem érkezett volna el az idők teljessége, ha nem így volna. A meghívás ingyenességének és egyetemességének előfeltétele Isten maradék nélküli irgalma. Ő az embert nemcsak arra teremtette, hogy tapogatózzon, hogy az élete állandó veszélyeztetettség, gond és bizonytalanság legyen. A Megváltó elküldésében megjelölte a célt, amely vár ránk és amely magába foglalja a hazaérkezést és a boldogságot. A meghívás nem azoknak szól, akik már kiérdemelték, hanem előzetesen mindenkinek. De fokozatai lehetnek. Egyiknél csak arra szól, hogy keresse az igazságot, a becsületességet, kövesse lelkiismerete szavát; a másiknál felajánlja az evangéliumot és tudatos hitet kér.

Ez a hívás minden ingyenessége mellett azt fejezi ki, hogy Isten örökösei vagyunk. Nem mintha jogunk volna rá, hanem azért, mert ő így akarja. A végső cél az, hogy az ő életében részesedjünk, az ő javait birto-

koljuk. Ezért nem nézi érdektelenül, hogy válaszolunk-e neki. Ő maga adja meg a segítséget a válaszhoz is. A segítség lehet belső megvilágosítás vagy olyan emberektől kapott útmutatás, akiket az ő gondviselése hoz utunkba. Sőt mindenhatóságával ellensúlyozni tudja a megtévesztést is. Meg tudja tenni, hogy azok is utat mutatnak nekünk, akik hitünket saját önző céljaikra akarják kihasználni. Ha arra gondolunk, hogy Isten a kinyilatkoztatásban elsősorban atyaságát mutatta meg, akkor neki nem közömbös, hogy vannak-e örökösei és hányan vannak.

Isten a meghívással nem kényszerít. Azt akarja, hogy szabadon döntsünk, s a nehézségekben is tartsunk ki. Jellemben, erényekben csak így növekszünk. Aki azonban figyelmeletében a gondviselés jeleit, rájön, hogy a küzdelem mellett sok öröme is van. Istent világleltetéséért egész életünkön át keresni kell, de akárhányszor érezzük, hogy már megtaláltuk, felismertük szavát és felhívásait. Aki átéli ezt a felsőbbrendű vezetést, annak sejtelve van az idők teljességéről, és értékelni tudja azt is, hogy mit kapott a keresztyén hittel.

Jézus megkeresztelése (Iz 42,1—4,6—7; Ap-Csel 10,34—38; Lk 3,15—16,21—22)

A keresztség értékelése

Az evangéliumokban úgy találjuk meg Jézus életének eseményeit, ahogy azokat az apostoli igehirdetés tanító célzattal kifejtette. Beleolvasta azt a kegyelmi tartalmat, amelyet a megváltás megtörténte, Jézus feláldozása után felismert. Jézus megkeresztelése úgy áll előttünk, hogy abból inkább a Jézus által rendelt keresztség képét kapjuk meg. János keresztsége csak bűnbánati szertartás volt, amelyet másutt is használtak. János még legföljebb arra gondolt, hogy akik megkeresztelkednek nála, azok hittel várják az eljövendő Megváltót. Jézus esetében azonban arról hallunk, hogy az Atya a megkereszteltet szeretett Fiának nyilvánítja, akit eltölt a Szentlélek. Ez a leírás már összhangban van azzal a paranccsal, hogy a keresztséget az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében kell kiszolgáltatni. Az egyház megértette, hogy mivel Jézus a Fiú, azért egészen birtokolja a Lelket, és joga van ahhoz is, hogy másokra kiárássa. Az Öszövétségben is megvolt a meggyőződés, hogy a nagy tetteket, a vallási megújulást az „Isten lelke” hajtja végre. De ők még csak valamilyen természetfölötti, szellemi erőt értettek rajta. Izajás szövege azonban már előre jelezte, hogy a Messiás különleges módon birtokolja majd ezt a „lelket”. Isten azért tölti el vele, hogy igazságos legyen ítéleteiben, hogy másokat megerősítsen és a megrokkant embert felemelje. A

szentlelkében Péter ennek a jövendölésnek a teljesedésére utal: Isten, az Atya fölkenete Jézust Szentlélekkel és hatalommal, s ezt fel lehetett rajta ismerni. Tettei felülmúlták az emberi képességet, viselkedését szeretet, szelídség, igazságosság, jóság, bátorság és hűség jellemezte.

Azóta minden keresztségben elhangzik az örökbefogadás: te az én kiválasztott gyermekem vagy, mert újjászületél vízből és Szentlélekből. Keresztyén életünknek tükröznie kell azt, hogy a „lélek gyümölcsseit kapjuk: a szeretetet, örömet, békességet, türelmet, kedvességet, jóságot, hűséget, szelídséget és fegyelmezettséget” (Gal 5,22).

Böjt 1. vasárnapja (MTörv 26,4—11; Róm 10,8—13; Lk 4,1—13)

Ha Isten Fia vagy ...

A kiválasztottság, a méltóság, a hatalom új jogokat és kötelezettségeket jelent. A Szentírás többféleképpen fogalmazza meg azt a magatartást, amely Istennel fennálló kapcsolatunkból ered. Az öszövétségi olvasmány azt hangoztatja, hogy a vallásos ember áldozatbemutatással köteles hódolni Isten előtt. Ezzel elismeri, hogy mindenét tőle kapja, neki tartozik hálával.

Az olvasmányban Pál apostol arra figyelmeztet, hogy a hit Isten adománya. Ő küldi hozzánk azokat, akiknek a szavára hiszünk. A hit viszont jogot ad és köteleességünkké teszi, hogy segítségül hívjuk az ő nevét. A hittel kifejezzük, hogy benne bízunk, tőle várjuk a segítséget és az üdvösséget.

Az evangélium azt magyarázza, hogy Jézus is átélte küldetését, kilétét, kegyelmi kiváltságait, és megvolt a lehetősége, hogy válogasson a megoldások között. A kísértés csak annak ad nyomatékot, ami mint ösztönös indíttatás emberi természetében is jelentkezett. Ismerte kortársainak messiás-várását és ismerte az Atya akaratát is. A kettő között személyes döntéssel kellett választania. Nála a kísértés azt a formát ölti, amit a politikai és evilági messiás-várás kiszínezett: Ha Isten Fia vagy, akkor jogod van kényelemben élni, jogod van a földi dicsőséghez és hatalomhoz. Akkor ne vezekelj, hanem változtasd a köveket kenyérré. Az emberek is követni fognak, ha biztosítod a földi jólétüket. Ha feltűnő jelekkel igazolod, hogy rendkívüli hatalmad van, akkor az emberek ünnepleni fognak, s megszerezheted magadnak a föld minden gazdagságát.

De jelentkezik a másik hang, amely legyőzi a kísértést: ha Isten Fia vagyok, akkor a jövendöléseket úgy kell értelmezni, ahogy az Atya akarta. Be kell mutatnom, hogy az ember nemcsak kenyérről él. Céljának eléréséhez az szükséges, hogy megtegye az Isten akaratát, és bizon a gondvise-

lésben. Akkor nem lehet őt azzal kísérteni, hogy önző, hiú vagy érzéki vállalkozásainkhoz segítségét kérjük. Még kevésbé azzal, hogy a Mammon szolgálatában akarunk nagygyá lenni, nem az ő akaratának teljesítésében.

A történetből sokat lehet tanulni. Ha Isten gyermekei vagyunk, ez nem jelent kivételezést. Nem zúgolódhatunk, hogy Isten miért engedi meg a szenvedést, miért vezet küzdelmes utakon, miért követel annyi áldozatot. Éppen az erkölcsi törvényeknek és az áldozatos szeretetnek az útja ad alkalmat arra, hogy megvalósítsuk magunkban az isten-gyermekséget.

Böjt 2. vasárnapja (Ter 15,5—12.17—18; Fil 3,17—4,1; Lk 9,8b—36)

Az Isten előtti hódolat

A vallás alapvető tanítása az, hogy a teremő Istent, az Urat imádás, hódolat illeti. Az Ószövetségben ennek az imádásnak a kifejezője volt az áldozatbemutatás. Az ember úgy érezte, hogy földi javaiból is köteles ajándékot adni Istennek. A véresáldozatokban volt egy különleges vonás, amint azt a mai olvasmányban látjuk. Ábrahám kettévágja az áldozati állatokat, s ebben benne van az eskü: ez történéjké velem is, ha nem tartom meg ígéretemet vagy a veled kötött szövetséget.

Jézus nem korlátozta az Isten előtti hódolatot látványos szertartásokra. Azt akarta, hogy egész életünk az imádás és engedelmség kifejezése legyen. A mai evangélium arról beszél, hogy Jézus mint ember és mint az Atya Fia imádkozik. A kép megvilágítja imájának témáját is. Mózes és Illés a közeli szenvedésről beszélnek vele. Vagyis az ószövetségi jóvendöléseknek is az az értelmük, hogy a Megváltónak vállalnia kell az engesztelés keresztútját. Jézusnak éppen olyan emberi természete volt, mint nekünk. Neki is le kellett győznie az áldozattól való idegenkedést, magára kellett erőltetnie az Atya akaratának elfogadását. Később ezt a vívódást drámaian mutatja a Getszemáni kertben megfogalmazott ima. De Jézus benső akaratára szerint mindig kész volt az engedelmségre és hódolatra. Az apostolok meglátták, hogy ez a győzedelmes ima különös bensőséget és szellemiséget adott alakjának. Itt egyenesen a Fiúnak a dicsősége ül ki arcára és külsejére. Ebben az engedelmeskedő imában már magára ölti azt a dicsőséget, amelyet majd a feltámadásban magára ölt, s erre a magatartásra a válasz az Atya szava: Te vagy az én választott Fiam.

Az ima, ahogy Jézus megtanított rá, nem egyéb, mint az isten-gyermekség kifejezése. Istent atyának szólítjuk, keressük dicsőségét,

akarátának teljesítését. Ebben a törekvésben az ő gyermekeinek mutatjuk magunkat. Ahogy Jézust érzékelhetőleg is eltöltötte egy felsőbbrendű fény, az imában bennünket is eltölt a kegyelem és az erő ahhoz, hogy belső elhatározásainknak kifelé is érvényt szerezzünk. A mindennapi kötelességekben kell valóra váltani azt a lelkületet, amely az imában kialakul.

A kísértés mindig jelentkezik, hogy az ember úgy is élhet, „mint Krisztus keresztjének ellensége”. Jó volna a könnyebb megoldást választani, a kényelmesebb utat járni, nem pedig a munka, a fáradtság, az áldozat útját. Vezessen az a remény, hogy fáradozásainkért teljes jutalmat kapunk. Jézus egykor átalakítja halandó testünket és hasonlóvá teszi dicsőséges testéhez. Ott az a fiúság nyilvánul ki rajtunk, amelyet itt lelkileg kialakítottunk magunkban.

Böjt 3. vasárnapja (Kiv 3,1—8a.13—15; 1Kor 10,1—6.10—12; Lk 13,1—9)

Intő példák

Ahhoz, hogy az Istentől való függés gondolata megmaradjon bennünk, állandó figyelemzetésre szorulunk. Az élet gondjai, örömei, bánatai hamar elvonnak tőle. Azért minduntalan vissza kell térni az Isten szavához, hogy felismerjük terveit és végzéseit. Az ószövetségi olvasmány élénk tárja Isten kijelentését: egyedül ő van igazán, hozzá képest minden mulandó, de ő itt van, ura ennek a világnak és megvalósítja benne terveit. A helyes megoldást az választja, aki hozzá köti a sorsát.

Kinyilatkoztatotta azt is, hogy ő bírja te-teinknek. A szentleckében az apostol ószövetségi intő példákra hivatkozik. Isten megmutatja, hogy parancsait egész tekintélyével védi, tud jutalmazni és büntetni. De az ószövetségi népben kialakult egy leszűkített szemlélet. Mivel a túlvilágról szóló kinyilatkoztatás kezdetleges volt, úgy gondolták, hogy minden szenvedés valamilyen bűn büntetése és minden siker valamilyen erény jutalma. Jézus eloszlatja ezt a hiedelmet. Isten a végső ítéletet fenntartja a túlvilágra. A földi szenvedés, csapás és sikertelenség az élet mulandóságának a kifejezője, és alkalom arra, hogy állandóan eszünkbe juttassa Istentől való függőségünket. A feladat, az öröm, a bánat, a szenvedés mind felhívás arra, hogy ezekben a helyzetekben is a hit, remény és a szeretet vezetése alatt maradjunk. A hit világosságot ad, hogy Isten velünk van és elvárja, hogy gyermekeinek mutatkozzunk, s másoknak is példát adjunk. A remény megerősít, hogy Krisztus szeretetéből senki nem szakíthat ki bennünket (Róm 8,39), s ha vele együtt helytállunk, vele együtt meg is

dicsőülünk. Végül minden helyzet alkalmas ad a szeretet gyakorlására is. Alkalmunk van meghajolni Isten titokzatos végzése előtt, és áldozatok árán is megdicsőíteni őt, s ezzel országának hatékonyságát szolgáljuk. Azután alkalmunk van arra, hogy türelmesek, megbocsátók, nagylelkűek legyünk környezetünkkel szemben. Ha pedig másokat ér csapás, az arra szólít fel, hogy együtt érezzünk velük, imádkozzunk értük és erőnkhez képest legyünk segítségükre.

Böjt 4. vasárnapja (Józs 5,9a.10—12; 2Kor 5,17—21; Lk 15,1—3.11—32)

A kiengesztelődés szolgálata

Az apostol szerint Jézus az egyházra bízta a kiengesztelődés szolgálatát. Ez abban áll, hogy hirdetni kell az Isten irgalmát, s az embert el kell vezetnie a megtérésre, illetőleg lehetőséget kell neki adni, hogy állandóan ellenőrizze és rendezze Istennel fennálló kapcsolatát. Ennek a kapcsolatnak az atya és a gyermek viszonyának kell lenni, amiben benne van a tisztelet, a ráhagyatkozás, a bizalom és az a törekvés, hogy életünk az iránta való engedelmesség kifejezése legyen. Az evangéliumi kép anyagot szolgáltat minden kor igehirdetéséhez.

Az ember hajlamos arra, hogy tékozló fiú legyen. Valamilyen irányban jelentkeznek a vágyak, hogy a magunk örömét, függetlenségét, élvezetét keressük. Sőt, aki megmarad az Atya házában, az is magában hordozza az irigységet, a féltékenységet, összeférhetetlenséget. Elvárja, hogy Isten különlegesen dőlteljen és kitüntesse hűségéért. Ezért jó összehasonlítani magunkat a nagylelkű Atyával.

A bűn nem vezet maradandó boldogságra, mert lealacsonyít és nem elégíti ki legmélyebb szellemi igényeinket. Ellentétbe kerülünk jobbik énünkkel és elzárjuk a jövő útját. Azonkívül az emberek megbecsülését sem vívjuk ki. Az élet reménytelenné válik, nincs további ígélet, s megjelenik a lelkiismeretfurdalás. Jézus mindezt beleszötte a tékozló fiú alakjába.

Viszont az Atyáról olyan képet festett, hogy hozzá visszatérhetünk minden zsákutcából, s nem kell attól tartani, hogy a vele való találkozás megalázó lesz. Nem tesz szemrehányást, nem fenyegetőzik: ő egészen irgalmas. Jézus istenképe felemel, bizalmat kelt, reményre rámutat.

A szentlecke rámutat arra, hogy Isten milyen módon hozta egyensúlyba az erkölcsi rendet. Az Atya elfogadta Jézus elégtételét. Ő az igazságtalan ítéletet arra használta fel, hogy egészen teljesítse küldetését, engedelmeskedjen az Atyának és kimutassa az emberek iránti együttérzését, szeretetét. Ez

zel nekünk is példát adott, hogy az igazi engesztelés a kötelességteljesítés, az áldozatos szeretet és egymás terhének viselése.

Böjt 5. vasárnapja (Iz 43,16—21; Fil 3,8—14; Jn 8,1—11)

A tökéletesedés útja

Az evangéliumokban sok olyan jelenetet találunk, amelyek merész képekben fejezik ki Jézus találékonyságát, okosságát és az isteni végzésekben való eligazodását. De alig van történet, amely az ellentéteket anynyira érzékeltetné, mint a házasságtörő asszony fölötti ítélet. Tökéletes képet kapunk az elbizakodott, fölényes emberről, aki ítélkezik és a valláshoz való hűségét azzal mutatja meg, hogy másokat eltapos. De látjuk azt az embert is, akit a szenvedélye elragadott s most átéli a büntudatot, a félelmet és magába roskadtn hallgat. Az emberektől csak megvetést kap, s nem adnak neki alkalmat arra, hogy bűnét jóvátegye vagy új életet kezdjen. A kép megvilágítja az emberiségnek a bűnnel szemben fennálló tehetetlenségét is. Megpróbálták a bűnöst kiirtani, s az erkölcsi rendet a büntetés kiadásával helyreállítani, illetőleg másokat a bűntől elrettenteni. Jézus nem színteleníti el a bűnt. Alkalmadtán nagyon kemény figyelemztetést ad a bűn kerülésére. De ugyanakkor megérti a gyarló embert és tudja, hogy a bünbánat őszinte javuláshoz vezet. Azért jött, hogy tökéletessé tegye a törvényt és az embert. Rámutat arra, hogy a magunkbaszállás, önmagunknak az Isten előtt való igazolása sokkal fontosabb, mint az emberi paragrafus. Nem az a keresztény magatartás, hogy keressem, milyen szabályok alapján marasztalhatok el másokat, hanem az, hogy addig ne dobjak másra követ, amíg én is hasonló bűnökben vagyok. Az Ószövetségben a sértett félnek vagy a tanúnak volt joga ahhoz, hogy az első követ rádobja az elítéltre. Jézus új rendelkezést hoz, mert bízik abban, hogy aki megtapasztalta Isten irgalmát, annak lesz reménye és el mer indulni a javulás útján. Az igazi megtérők ezenkívül még azt is megtapasztalják, amit Pál apostol mond a mai szentleckében: Krisztus magához ragadott engem. Ő tehát nemcsak figyelemztet, hanem segít is, hogy elforduljunk attól, ami mögöttünk van, amihez rendetlenül ragaszkodtunk, és lendüljünk neki megvalósítandó feladatainknak. A bünbánatban mintegy vele együtt meghalunk a bűnnek és töltekezünk feltámadásának erejével. Lev Tolsztoj ezt a vallásos gondolatot fejtette ki a Feltámadás című regényében.

Gál Ferenc

KÖSZÖNTJUK A HATVANÉVES VÁRKONYI IMRÉT

Folyóiratunk felelős kiadója, dr. Várkonyi Imre prépost, kanonok, A.C. országos igazgató ez év decemberében töltötte be hatvanadik életévét. Az évek múlását ünnepelni bizonyos értelemben különösnek tűnhet. Hiszen a hívő ember mélységesen meg van róla győződve, hogy az élet Isten ajándéka, s hogy ha az rövidebbre vagy hosszabbra nyúlik, — ezt is az isteni gondviselés méri ki az ember számára. Ezért nem túlzó szerénység, amikor istenhívő emberek csak vonakodva fogadják a születésnapjára küldött köszöntéseket. — Várkonyi Imrénének azonban — hogy úgy mondjuk — nem áll módjában kitérni a köszöntők jelentkezése elől. Nem, mivel közéleti ember. A kalocsai főszékesegyházi káptalan tagja, országgyűlési képviselő, három katolikus időszakos sajtótermék felelős kiadója, — és még sorolhatnánk azokat a hazai és nemzetközi jogcímekeket, melyek paptestvéreit, munkatársait, választókerületének tagjait, sokakat arra indítanak, hogy köszöntsék őt. És ne csupán „kedves kötelességnek” tegyenek eleget, hanem — ismerve Várkonyi Imre szerepének, munkásságának jelentőségét — belső ösztönzésből fakadóan tolmácsolják jókívánságait.

A hatvanadik születésnap alkalmával folyóiratunk nevében a szívből jövő köszöntés mellé a köszönet szavait kívánjuk csatolni. Meg akarjuk köszönni, hogy tíz esztendeje, az indulásnak már előkészítésénél is segítségünkre sietett, majd az első évek nehézségei között, olykor biztatásával, máskor baráti kritikájával mellettünk állt. Olvasóink előtt, még a lapkiadás „titkait” némileg ismerők előtt is aligha ismert, hogy felelős kiadónknak mennyi tapintatára, bölcs diplomáciájára volt szükség, hogy az elmúlt tíz esztendő szinte teljesen zökkenésmentesen múljon el. A TEOLÓGIA elsősorban ezt a munkát, támogatást akarja megköszönni, amikor Várkonyi Imrét 60. születésnapján köszönti.

Hat évtized sok mindenről tanúskodhat egy ember életében. A jubilánsnál egyetlen tényezőre, bátran mondhatjuk, élete alapotívumára szeretnénk csak utalni: Krisztus iránti hűségére. Ebből a hűségből forrászott szeretete egyháza és hazája iránt is. E kettős irányzódású szeretet — épp mivel Krisztus felől érkezett — szükségképpen harmonikusan olvadt eggyé az évtizedek során egyéniségében. Várkonyi Imre nem volt soha az az ember, aki engedte volna, hogy Isten és az emberek, Krisztus egyháza és hazája iránt érzett szeretetét bárki is kijátssza egymás ellen, szembeállítsa egymással. A belső harmóniában feloldódó Isten- és ember-, egyház- és hazaszeretet formálta Várkonyi Imrét az elmúlt hat évtized során belsőleg kiegyensúlyozott, a szükséges határozottságában is szeretetreméltó emberré.

Tudjuk, hogy e rövid megemlékezés, mely egyaránt kíván köszönet és köszöntés lenni, csak az egyik megnyilatkozás a számos illőbb és méltóbb között, mellyel ezekben a hetekben a jubilánst sokan üdvözölni kívánják. Szeretnők azonban, ha az ünnepelt is, a barátok és munkatársak, az olvasók is észrevennék, megéreznék, hogy köszöntésünk szava szívből jön és szívhez kíván szólni. Hatvanadik születésnapján folyóiratunk őszinte szeretettel és hálával köszönti felelős kiadóját. Szívből kívánjuk — talán kicsit önzően önmagunknak —, hogy még sokáig élvezhessük gazdag tapasztalatából fakadó támogatását, tanácsait. Kívánjuk, hogy a hatvan dolgos, munkás évet még számos kövesse és Isten áldása jutalmazza.

TÍZÉVES A TEOLÓGIA

Írta: Cserhádi József, pécsi püspök

Ha elmosódottan is, de még emlékezetünkben él a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem teológiai karának folyóirata, a „Theologia” (1934—1944), amely elsősorban a teológiai kutatásnak és a tudósnevelésnek kívánt szolgálni. A lelkipásztorkodó papság pedig ugyancsak igényelte volna azt a teológiai eligazítást, amelyre az igehirdetés mé-

lyítése szempontjából már akkor is szükség lett volna. 13 év után, most már a Budapesti Hittudományi Akadémia tanárainak szerkesztésében, az Országos Katolikus Akció kiadásában megjelent az új negyedévi lap, — címében egyetlen betű kihagyásával, — „Teológia” egészen mai célkitűzéssel és szélesebb tömegeket megszólító tartalommal.

Radó Polikárp, az Akadémia külföldön is nevéssé vált professzora éveken át hordozta magában egy új folyóirat elindításának tervét, és amikor professzortársai és barátai egyre többen mellé álltak, útra bocsájtotta az azóta mélyülő és témakeresésében szélesedő szaklapot, melyet ma már több ezer példányban nagyobb számban olvasnak a világi hívek, mint a papok. A folyóirat egészen szerencsés kezekbe került 1971-ben, amikor Szennay András professzor, a jelenlegi pannonhalmi főpát vette át a szerkesztés irányítását.

* * *

W. Dilthey, a szellemtudományok ismeretelméletének megalapítója három konkrét kategória szerinti elemzést írt elő a szellemi közlések természetének és struktúrájának vizsgálatánál. Ezek „a mi, a kinek és a hogyan?” kérdései. Jelen elemzésünk azzal az örvendeztető eredménnyel végződik, hogy folyóiratunk az aránylag rövid tíz év alatt „befutott”, megmondott és stabil vonalvezetésével a keresési vágy intenzitáskövetelményének is megfelelt és eleget tudott tenni a mai tartalmasodás szempontjainak is.

„Mit” akar a Teológia, mi a célkitűzése, mi a programja? E kérdésre a legrövidebb válasz: azt akarja, amit a 2. Vatikáni zsinat. A zsinati határozatok helyes értelmezését, a mai teológiai gondolkodást, az egyházat átjáró új reformszellemet kívánja közölni, átadni olvasóinak. Aki figyelemmel kísérte végig a lap évfolyamait, az egyes számokat, megállapíthatta, hogy a zsinat nagy központi gondolatai bontakoztak ki egymásután tervszerű rendszerezésben és praktikus célkitűzéssel is: az egyház új spirituális vagy misztikus szemlélete, a krisztocentrikus perspektíva, a lelki élet személyi mélyítése, a vallásos életnek a szolgálatban és az alkotó szeretetben megvalósuló új konkrétuma, a keresztyén humánus és az új társadalmi világ mai történelmi szemléletének tételei.

Egyéni és közösségi életünk kérdései az evangéliumi megújulás fényében új erőtartalékokkal töltődnek. Ebben a feltárásban a krisztusi tanítás az igazi lelki szabadság és a külső indításoktól is ihletett fejlődés és emberi tökéletesedés kovászává lesz újból. Nézetem szerint a Teológiának egyik sikere ma már abban domborodik ki előttünk, hogy világos és felelősségteljesen vállalható ekkleziológiát tudott nyújtani, amelynek mint integrális egyházannak jellemzőit az alábbiakban lehetne egybefoglalni: az egyház az „idők jeleinek” fényében ma változás alatt áll, az egyház a mai emberért van, az egyház Jézus Krisztussal azonos misztikus, természetfeletti értelemben, tehát a földön továbbélő Krisztus és végül az egység és sokaság jegyében kell mai valóságát, mai történelmi alkátát megközelítenünk. Jézus Krisztus az utolsó szó, amit Isten, a mennyei Atya a világnak mondhatott, mert Jézus a végső és végtelen szeretet szava, keresztyén életünk egyetlen és legmélyebb gyökere, az élet értelmének lámpása.

E nagy témakörülírás szinte minden egyes részletében, a legváltozatosabb kérdésvetésekben pergett le előttünk, — különösen az utolsó öt évben. Egy-egy szám monografikus összefoglalásban bőséges, érdekfeszítő feltárásban átfogó megoldásokat és feleleteket igyekezett nyújtani. Egyik legsikerültebb szám a Jézus-szám marad, de lehetne más próbálkozásokat ugyanolyan elismeréssel jutalmazni.

„Kinek” ír a Teológia? Kikből tevődik össze az olvasóközönsége? A 2. Vatikáni zsinat után a látható egyház lényegét és struktúráját az Isten népének fogalmával jelöljük meg. Olykor tévesen használjuk e fogalmat, különösen predikáló papjaink, mert hibásan csupán az előttünk egybegyűlt hívőseget értik ezen. Valójában a fogalom a papság és a hívők közösségét, egységét, szervezeti egységben és egészben a kettő egymással való kapcsolatát és egymásrahatását jelenti. Az egyházi hierarchia mindig bent áll az egyházi közösségben, és nem felülről, vagy kívülről viseli Krisztus Urunk pásztori hivatalát.

Ha végiglapozzuk a Teológia utolsó évfolyamait, mind erőteljesebben kifejezésre jut az alapvető szerkesztői elgondolás, hogy a hívők és papok egyszerre látható és természetfeletti egységéből álló egyházi egészet domborítsa ki, mai hangsúllyal, — és éppen ezért bátorodik olykor bizonyos kritikai aláfestéssel szólni az egyház intézményes mivoltának egyoldalú, túlhaladott klerikális értelmezése ellen. Ebből logikusan következik az is, hogy a folyóirat tanulmányai az egyházi hivatalt és vezetést sokkal integrálisabban, vagy mai szóhasználatlaltalélve, demokratikusabban közelítik meg, mint azelőtt. Nincs öncélú egyházi hivatal! Az egyházi hivatal csak a szolgálatban jut el ahhoz a krisztusi értelmezéshez, amellyel Krisztus Urunk a Szentlélekben létesült egyházat felruházta. Aki egyházi hivatalt visel, annak emberileg is felelősséget kell vállalnia a történelem színe előtt és mivel a történelem és az élet nem áll meg, ezért az egyházat nemcsak megőrizni, hanem továbbvinni

is kell. Ezért hívta egybe XXIII. János pápa a 2. Vatikáni zsinatot. A Teológia egy-egy tanulmánya valóban olykor olyan színben tűnhet fel, mintha erőszakosan akarná az egyház előző, tridentinumi megfogalmazásának több vonását korrigálni és ezek helyébe a mai szemléletnek megfelelő új tartalmásodásért sikraszállni. A lázas tenniakarás, még jóhiszeműség esetében is, könnyen túlzásokra hajlamos. Nézetem szerint azonban mások véleményét is osztva, a Teológia olykor bátrabb is lehetne.

Nem könnyű korábbi elképzeléseket, megállapodott fogalmi meghatározásokat áttörni. Világviszonylatban is lemérhető: Az egyház belső élete, a hívők gondolkodásmódja változásban van. Új mélységek felé megyünk. E jelenség kisebb-nagyobb hullámzásban nálunk is észlelhető. A Teológia olyan olvasóközösséget tart szem előtt, amely nyitott, készséges az odafigyelésre és az új iránt fogékony. E kereső hívők a mai világ színvonal teológiai irányzatainak, a mélyebb biblikus teológiának szintjén már megszólíthatók. Tagadhatatlan, hogy a zsinat szelleme, ha lassabban is, de kezdi áthatni a magyar hívősereg legkülönbözőbb rétegeit. Ennek egyik háttere az új liturgia megnyitó és felszabadító ereje a vallásosságban, az istenkapcsolatnak konkrét személyi kibontakoztatása felé. Ha nem lenne új liturgiánk, amely a Krisztus-misztérium és az egyház misztériumának mélyebb tartalmára összpontosította figyelmünket, talán semmik sem lenne a zsinatból. E két misztérium életformáló ereje egyre jobban gyökeresedik bele a hívők szívébe, és ezt a megnyitottságot kívánja tervszerűen mélyíteni és új lelkeség forrásává tenni folyóiratunk. Paptestvérektől tudom, mennyire hálásak az e téren való elmélyítésért: A vakok látni, a süketek hallani akarnak, mondta egy idősebb testvér.

A Teológia tehát elsősorban azoknak ír, akik a 2. Vatikáni zsinat reformgondolatait vagy már megragadták, vagy az idők jeleinek sürgetésére úgy érzik, hogy új eligazítás után kell keresniök. A keresztény igazságnak Krisztus Isten-emberségében megvalósult tartalmát kell újra felfedeznünk. Egyetlen nagy vágy hatja át a mai emberiséget: mit kell tennünk, hogy újból egész emberek legyünk. Ezért a Teológia bőségesen merít abból az emberi mélységből is, ami korunk emberében mint vágy és igény él. A történelem alakulásában új perspektívában álló mai emberhez szólt a zsinat. Ez a közösségi ember, az individualizmus fojtó hínárjából kiemelkedő, új társadalmat építeni akaró, alkotó emberi személy. Az egyén-közösség kreatív viszonyulását a Teológia mint elsőrendű témát ragadta meg. A közösség és a felebarát azok az állomások, amelyeken keresztül az ember saját-magára is újra rátalál és amelyben Istennel, mint saját méltóságának és lelki tökéletességének végső biztosítékával is találkozik.

A „hogyan” kérdésre talán a legkönnyebb válaszolni, ha a közlésnek legalapvetőbb törvényét tartjuk szem előtt: mindenkihez a saját nyelvén, saját igényének és várakozásának megfelelően kell szólni. Itt is azonban nagy differenciáltság állhat fenn a hallgató és az odafigyelő, a tanító és az irányító szerepek között. A közlés, a tanítás módozatait folyóiratunk olyan értelemben választotta meg szerencsésen, hogy nem akar egyoldalúan „leépíteni”, túlzottan új utakat keresni; nem kíván tudatosan tradicionalista lenni, de nem is kíván forradalmian progresszív lenni. Talán leghelyesebben ezt a kifejezést lehetne alkalmazni: a Teológia mérsékelten haladó. Ezen röviden a következőket értjük: a régre építi az újat. Nem kritikamentesen, hanem szelektálva a már nem építő és továbbvivő elemek között, egzisztenciális megtermékenyítő újszerűségben állítja elének azt, ami felemel, ami gyógyít és újból indít. A legnehezebb régi konstrukciókon, amelyek valamikor az élethez tartoztak, de ma már nem védenek, hanem csak árnyékot vetnek, úgy túljutni, hogy a régi-ből tudjon az új kinőni.

Amikor megengedettnek kell minősítenünk azt a vállalkozást, hogy a szerkesztőség új, merészebb hangú tanulmányokat is közöljön, éppen abból az elvből kiindulva, hogy minden tanulásnak és ismeretszerzésnek a csodálkozás az egyik alapja, ugyanakkor vigyáznunk kell arra is, hogy a „megdöbbenés” és a meglepetés ne hasson mint megijesztés vagy rombolás. Ezt merném mint kritikai megjegyzést ide írni és még valamit: fordítsan a Teológia még nagyobb gondot a tervszerű tanításra és felvilágosításra. Bűnbánóan ismerje el a szerkesztőgárda végezetül azt is, hogy olykor a régi Theológiához hasonlóan nagyon elvont tanulmányokat is hozott, amelyekből a pasztoráló papságnak alig volt haszna. A folyóirat elsősorban az igehirdetés, a kériugma szolgálatába szegődött el tíz évvel ezelőtt.

* * *

Kívánom, maradjon a Teológia a jövőben is a papság és a mélyebb teológiai tudást kereső hívők folyóirata, legyen eligazító és tanító keresztény életünk új távlatainak keresésében, gyógyítóan segítsen kigyomlálni mindent, aminek el kell múlnia, építse és tartsa fenn a dialógus hídját mindazok között, akiknek közelebb kell kerülni egymáshoz, tanítson meg bennünket megértő nyitottságra, a pesszimista lemondás elleni küzdelemre, a világfélelem elűzésére, az új keresztény és jobb emberi világ optimista várására.

(Részletek az Evangelischer Erwachsenen—Katechismus-ból)

Az első lépések a hit felé

„Hogy kezdődik a hit az ember életében; vagyis hogyan kezdődik, hogy ezt a szót: Isten — nemcsak úgy akárhogy, hanem gonddal, szeretettel vagy reménnyel telve mondja ki az ember? A hit kezdete lehet egy korál meghallgatása, lehet egy beszélgetés. Lehet a Szentírás egyetlen szava. Egy nagybeteg áldozásának élménye. Egy álom. Az Istennel való együttműködés, olyan eset, amikor megérettük, hogy jelen kellett lennie. Egy csoda élménye, a nevelés, egy hívő emberrel való házasságkötés. — Ez a felsorolás önkényes, de nem fantázia szüleménye. Amit felsoroltam, olyan emberekre emlékeztet, akiket magam ismerek. Már ebből is látnunk kell, milyen sokszínű a kezdet.” (Sommerauer)

A hit a legszemélyesebb dolog a világon. De nem az ember töprengése vagy tételődése a forrása. Általában valamilyen kívülről jövő indításra keletkezik, hitben élő emberekkel való találkozás útján, és a hit tanújelei által. Annak a számára, aki meg akar tanulni hinni, egy valami fontos ezért: meghallgatni, mit mondanak a hitnek ezek a tanúi és tanújelei; nyitottnak lenni az ő meggyőződésük iránt; tisztelettel lenni az iránt, ami számukra szent. Lehet, hogy valaki nem látja a Szentírás hatalmát és azt az erőt, amit évezredekben át belőle merítettek az emberek; azonban mégis tisztelettel állhat meg egy olyan mű előtt, amely nemzedékek során át vigaszt és erőt adott az embereknek életükben és halálukban, — és még ma is ezt nyújtja. Ugyanez áll a hit tanúságtevőiről is, akikről a Biblia és az Egyház története beszámol, kezdve Istvánna, az egyház első vértanújával, egészen napjaink mártírjaiig. Tévesnek lehet tartani tanúskodásukat, lehet valaki azon a véleményen, hogy az az ügy, amiért életüket adták, nem érte meg ezt az áldozatot, s ennek ellenére elismerhetik, hogy ezek az emberek mind hitükhöz illőnek tartották az életáldozatot. A tisztán értelemmel történő erőfeszítés nyomán nem nyílnak meg a hit tanújelei és tanúságtevői; a kereső csak a tisztelet magatartásával ismerheti föl az Isten nyomait, amelyek ott vannak, közel hozzá, a keresztyényekben, és a bibliai elbeszélésekben és gondolatokban.

Hol tanulhatok meg hinni?

Sokan szeretnének eljutni a hitre, s közben újra és újra kritikus értelmű kérdéseibe botlanak. Minden erőfeszítés és minden

jóakarattal ellenére a kételkedés elzárhatja a hit kapuját. Minél nagyobb egy ügy, annál nagyobb lehet a kétely is. A keresztyény hit nagy dolog. Felismeréseinek sokféleségében átfogja az egész emberi életet, és mégis a gyermek egyszerűsége a megfelelő magatartás, hogy megtegyük a lépést a hit felé. Jézus mondja: „Ha nem lesztek olyanok, mint a gyermekek, nem mentek be az Isten országába” (Mt 18,3). Hogy ezt a lépést megtegyük, maga az értelem egyedül nem elég. Hogy a kételyeket fől számoljuk, semmiféle teológiai tanulmányok nem elegendőek. Ahogy nem tudok megismerni egy családot, ha információkat szerezek az egyes családtagok életkoráról, foglalkozásáról, adottságairól, ugyanúgy nem tudok megismerni a keresztyénység hitét sem, ha „ismerem” néhány hittételt és teológiai könyveket forgatok. Aki meg akar tanulni hinni, engednie kell, hogy a Biblia Igéi magukkal ragadják, át kell adnia magát sodrásuknak, s hagyania kell, hogy képeinek és szimbólumainak titka megérintse őt. A hely, ahol ez megtörténhet, lehet a teljes egyedüllét. De lehet a keresztyény közösség is ez a hely. A hit legkülönbözőbb tanújelei és tapasztalásai találkoznak itt. Megtapasztalom itt a keresztyény hit sokféleségét, és megsejtem, hogy az Isten üzenetét sohasem egy ember értheti meg és foghatja föl csupán. „Gyere és győződj meg róla!” — mondta Fülöp, Jézus egyik legelső tanítványa, barátjának, Nathanaelnek (Jn 1,46). „Gyere és győződj meg róla!” — a mai napig ez a hitre vezető út: menj a keresztyények közösségébe, ünnepelj együtt velük istentiszteletükön, vegyél részt beszélgetéseikben. Nagyon különböző emberek vannak ebben az egyházban, és ugyanígy különbözik a mód is, ahogyan hisznek. Van, aki derűs keresztyény, van, aki — jó értelemben — „odaszokott” az Istenhez. Van kutató hit, amely a keresztyény fől ismerések legmélyebb összefüggéseibe akar behatolni, és van kereső hit, amelynek állandó útitársa a kétely. Sok ember számára igény, hogy a hitet értelmi síkon végig gondolja; és van, akit mindenekelőtt a tett érdekel. Ezekkel a különböző emberekkel érintkezve megtanulhatunk hinni. Velük beszélhetünk kételyeinkről és együtt hordozhatjuk azokat.

Mibe kerül a hit?

A kérdés furcsán cseng. És mégis magára Jézusra megy vissza: „Aki tornyot akar építeni közületek, nem ül le előbb, hogy kiszá-

mitsa a költségeket, hogy van-e, amiből elkészítse?" (Lk 14,28) — Jézus ezt a hit kockázatának kérdésére mondja. A tanítványokra ez áll: „mindenüket elhagyva a nyomába szegődtek" (Lk 5,11). Ez után az első lépés után új dolgokat tapasztaltak meg Urukkal. Mindig új vonásait ismerték fel az Istennek az Úrral való találkozás során. A hit útján ma sem lehet minden állomást gondolati módon előre venni. Ezt az utat lépésről lépésre végig kell járni. Sok minden csak akkor tűnik értelmesnek, ha visszatekintünk rá. Csak ezután tudom felismerni, hogy az Isten vezetett (2Móz 33,23; Jn 13,7).

A hit útja mindig új nehézségeket rejt, amint ez minden élettal együttjár. A fölfelé vezető út fáradsága hozzátartozik a követéshez. Paul Schütz, keresztény kortársunk, így fejezte ki ezt egy képen: „A Biblia nem olyan, mint egy park, amelyben vasárnap délelőttönként kényelmes utakon sétál egyet az ember. A megismerés meredek útja az, melyet minden nemzedéknek újra erőfeszítéssel be kell járni." — Ez a kép szépen megfogalmazza a feladatokat, amelyekkel meg kell birkóznia annak, aki meg akarja tanulni a hitet. Lesz, amikor meglátja a megismerés e „meredek útjának" föntségét, amely nagyszerűségével lenyűgözi őt. Ez az a magatartás, amelyet a legjobban a számunkra ódivatúan csengő „alázatosság" szóval lehet leírni. Máskor meg nem szabad, hogy a hit tanulója szégyellje a fáradságot, amivel együttjár egy hegy megmásása.

A hitet csak olyan emberek fogják megismerni, akik nem szégyellik a fáradságot, hogy a hit gondolatait komolyan vegyék az életükben. A legnagyobb értékek a legnagyobb bevetést igénylik. Az igazi szeretet férj és feleség között egy egész élet erőfeszítését kívánja. Kisebb ára nincs. Aki „meg akarja tanulni" a hitet, tisztán kell hogy lássa azt a tényt, amit az ősegyház korában a keresztségre jelentkezőnek a keresztelés előtt figyelmeztetésként mondtak: „Gondold meg, az életedbe kerül."

Végül azonban a „megismerés meredek útjának" képe rámutat értelmünknek és hitbeli megtapasztalásunknak korlátozottságára is. Aki egy hegycsúcs megmásására indul, még nem „ismeri" azt. Csupán egy részletét látta még. Más hegymászók mást láttak, mást figyeltek meg. Ismét másoknak más volt fontos. A különböző hegymászók beszámolóiból kibontakozik egy sejtés: milyen hatalmas a hegy. De csak azok előtt nyílik meg, akik készek, hogy hallgassanak a többi hegymászó beszámolóira és tapasztalataira. Amint az első keresztények nem csak Márk evangéliumára hallgattak, hanem Máté, Lukács és János evangélistát is szóhoz engedték, amint nem csak egyetlen apostol

szavaira hallgattak, úgy a hit tanulója ma sem hagyatkozhat csupán önmagára és nem követhet egyetlen tanítót, hanem Krisztus közösségének sokféleségébe tartozik bele. A hit tanulója — s ugyan ki nem az! — a közösségbe tartozik! Hogy a hit a helyes út, csak az előtt tárul fel, aki ezt az utat járja.

Tudás — a hit akadály?

A kételkedésnek a jelenben fontos formája — és ezzel együtt a hitre való képtelenség az embernek a tudományokban való bizalma. Tudni: biztos, kétségbevonhatatlan birtoklás. Tudom, hogy kétszer kettő — négy! Ez a tudás módszere szerint (matematikai-lag) biztosított, kényszerítő ereje van értelmünkre, és mindenki újra végigjárhatja. Ez által teljesül a tudományosság három föltétele. A hit ezzel szemben nyilvánvalóan sokkal kevésbé biztosított birtoklás. Szembeállíthatja valaki matematikai tudásunkkal: „Tudom, hogy Megváltóm él!" Azt fogják mondani neki: Ez nem tudás, hanem csupán hit, amely a tudományosság szoros követelményeinek nem felel meg: nem rendelkezik kényszerítő erővel az érteleme (mert egyáltalán nem lehetetlen kétségbe vonni), módszeresen nincs biztosítva (mert nincs egyértelmű út, amely bizonyossággal elvezet ehhez az ismerethez), és mindenki nem járhatja újra végig (amint a sok hitetlen bizonyítja is ezt).

A „hinni" szónak sokféle jelentése van. A mindennapos használatban annyit tesz, mint vélni, állítani, nem pontosan tudni, remélni... De valami egészen mást is jelenthet. Például ebben a fordulatban: Hiszek benned, annyit jelent, hogy igazodom hozzád, szeretlek, bízom benned, elfogadlak, amilyen vagy. — Elfogadjuk, igenljük a másikat, gyengeségeivel együtt is. Ez a bizalom a másik emberben, ez a bizonyosság a szeretetből fakad. Ez az alapja, nem pedig valamiféle tudás a származása, tulajdonságai, stb. felől.

Amit itt az emberi kapcsolatok területén mondhatunk, annak megvan a megfelelője az embernek Istenhez való viszonyában. Amikor egy keresztény ember azt mondja: Hiszem a föltámadást és az örök életet, nem azt gondolja, hogy: „Azt állítom (és remélem), hogy Péternek igaza volt, amikor az ősegyháznak azt jelentette, hogy Krisztus sírja húsvétvasárnap üres volt." Hanem azt gondolja: „Életem számára kötelező erejűnek ismerem el, hogy Krisztus föltámadása igazság a világ számára, és remény a magam számára, és elkötelezem magamat ezért a reményért, hogy ez a magam és mások számára igazsággá és valósággá váljék!"

A világban mindenütt, ahol a szeretet uralkodik, a hitnek ez a formája, a szemé-

lyes elkötelezettség lép az előtérbe. Szélesebb körű ez, mint minden tudás és minden tudományos ismeret.

Éppen ezért azonban a hit és a tudás nem állhat ellentétben. Ott, ahol a tudást a hit akadályának tekintik, meg kell kérdezni, vajon nem állítják-e a tudományt a saját meggyőződésük szolgálatába, hogy racionális bizonyítással a hit kérdéseit már eleve kikerüljék. Ebben az ellentétben nehezen jön létre egy beszélgetés. Tudás tudással, egy másik tudással, bizonyossággal áll szemben. Vagy azt is mondhatjuk: hit áll szemben hittel. A tudománnyal vissza lehet élni úgy, hogy a tudományba vetett hit szolgálatába állítják. Olyan programot jelent ez, amely reméli, hogy ki lehet kapcsolni a hitet, amikor a világot olyan kicsivé teszik, hogy a tudomány egymaga úrrá tud lenni fölötte. Ez azonban nem az egész világ, a világ — ezt éppen minden korban a legnagyobb tudósok látták meg és hangsúlyozták — nagyobb, minthogy a tudomány teljesen át tudná fogni. A tudományban való hit elégtelen eszközökkel egy nem kielégítő részletbe kapaszkodik! A hit nagy feladata: hogy segítsen megtalálnunk a helyünket ennek a világnak az egészében; egyúttal biztonságot ajándékozik, sajátos célt mutat nekünk ebben a világban és értelmezi ezt a világot magát, és felcsillantja a színeit ott, ahol a tudomány önmaga csak számolni és mérni képes. Aki kifejleszti hitének erőit és nem engedi, hogy uralmába kerítse a téves elképzelés, hogy a tudás és a hit között „vagy-vagy” a viszony, az a hitre való szabad képességénél fogva megtalálja a helyes utat a tudomány-

hoz is. Azt is szeretni fogja, miként hitének tartalmát is szereti. És ennek a szeretetnek a fényében a hivetől oly gyakran félreismert tudomány igazi fénye és sajátos szépsége is fel fog tárulni. Mint az emberi értelem csodálatra méltó teljesítménye, a világ megismerésén fáradozik, amelyben élünk. A hívő azonban túl fog tekinteni ezen és bizalmát Istenbe veti.

Mikor jutunk el a teljes ismeretre?

A hit mindannyiunkat újra és újra próbára fog tenni. Újra és újra kételyek árasztanak el. Ez hozzátartozik az emberi léthez. Az „élet” sosem sztatikus valami. Minden ember egyszerűen arra van utalva, hogy „magukkal vigyék” azok, akik ugyancsak úton vannak a hinni tanulás felé. Egyedül nem megy sosem! A közösség segítség lehet, de nem lehet kikényszeríteni, és azoktól az emberektől függ, akikkel találkozunk.

Aki ezen az úton jár, újabb, mélyebb ismeretek után szomjazik. Megismerésünk ebben az életben töredékes marad. Igéretet kaptunk azonban, hogy előrehaladunk a megismerésben és a hit tapasztalatában. János-evangélium beszámol egy emberről, aki a Jézussal való találkozásból megsejtette Krisztus üzenetének nagyságát, és erre a vallomásra jutott: „Te vagy az Isten Fia.” Jézus azt válaszolja neki erre: „Még nagyobb dolgokat is fogsz látni” (Jn 1,50), és ezzel megvilágítja, hogy az Istenrel való minden találkozás új és nagyobb hitbeli tapasztalat forrása. (Gütersloh, 1975. 544—549. o.)

BOLDOG VAGY, SION LEÁNYA

A hit útját járó és olykor kétségek közt botladozó embernek nem csupán elméleti útbaigazításra van szüksége, hanem sok esetben inkább gyakorlati példára, a példából áradó vonzásra és szeretetre. A hitből fakadó élet legigazibb példája Jézus Anyja, Szűz Mária, hiszen Ő is a hit zarándokútját járta (Lk 58). Alakjából árad a Krisztusba vetett hit, „kulcsalakja Ő a katolikus hitértelmezésnek, gyújtópontja minden hit-igazságnak” (L. Scheffczyk: Neue Impulse zur Marienverehung, St. Ottilien, 1974, 16—17. o.). Már Erzsébet boldognak hirdeti Őt, „aki hitt annak beteljesedésében, amit az Úr mondott neki” (Lk 1,45). Szent Agoston szerint „Máriát boldogabbá tette Krisztus hitének befogadása, mint Krisztus testének fogantatása. Hisz Mária anyai közlése mit sem ért volna, ha nem hordozta volna Krisztust boldogabban a szívében, mint a méhé-

ben” (Sermo 215, 4; PL 38, 1074). Isten állítja elénk Máriát, mint a hit eszményét, hiszen így köszönti őt küldötte, az angyal: „Üdvözlégy, Kegyelemmel teljes!” Isten választotta őt ki, hogy Édesanyja legyen emberré testesülő Fiának. „Mária Isten tervét saját szeretet hitével szeretetteljes önátadásával választotta meg” (H. Netter: Da steht die Frau, eure Mutter! Roma, 1975. 74. o.).

Mária képét Isten formálta

Egyik külvárosi kápolnában egy szép szobor a Szűzanyát ábrázolja talpig fehér köntösben. Néhányan egészen komoly nagy öszszegeket ajánlottak fel arra a célra, hogy a „Szűzanyának ruhát varrathassanak és felöltöztethessék” a maguk ízlése szerint. — Így vannak egyes keresztnépek a Mária-tisztelettel is: szeretik Máriát a saját fantáziájuk

köntösébe felöltöztetni. Felruházzák Őt mindenféle fantasztikus tulajdonságokkal, mindentudással, csodatevő képességgel. Az ő „Máriájuk” nem az isteni kegyelemmel elhalmozott, mégis földön járó asszony a hit fényes homályában, hanem a fantázia szellemasszonya, álomhercegnő ködképe. Miért kell Isten Anyjára ráaggatni emberi elképzelések karácsonyfadíszait? — Nem sokkal szebb-e Ő olyannak, amilyennek Isten a saját ízlése szerint megteremtette, a Szentlélek kegyelmével formálta, Jézus szeretete és példája mintázta, és amilyenné a hitben élve önmagát kialakította? Minden emberi képzelet alkotásánál szebb az Istentől teremtett Mária, akit Isten kegyelmi kiváltságokkal ruházott fel, és aki igazságkeresésével a hit homályában is az égi fény útmutatásait kereste. A szeplőtelenesség együtt tündökölt a szolgálólány alázatával, — munkában megkérgesedett keze fészekmelegségű szívvel, józan okossága szűziességgel párosult. A fájdalmakat hősiesen tűrte, bár szeméből könnyek peregtek. A fájdalom töre járta át lelkét, mégis tudott erős asszony lenni. A szürke hétköznapi fárasztó munkáin is átcsillogt tiszta öröme, mások bajában résztvevő tekintete, segítőkészsége; szívén viselte a föld minden nyomorát és mégis a mennyi derű fényét sugározta.

Hite: Isten ajándéka

Mária maga tanúsítja, hogy Isten „letekintett alázatos szolgálólányára ... nagy dolgot tett velem Ő, a Hatalmas...” (Lk 1,47. 49). Amint egész lénye, úgy istenyanai kiválasztottsága és ennek megválaszolásául felajánlott hite is Isten ajándéka. A Tridenti zsinat után a hitújítók inkább a „bizalommal teljes hit” (fides fidelis) „egyedül üdvözítő” (sola fides) hatását hangsúlyozták, és ezen vélemény túlzásainak ellensúlyozására a katolikus hittanítás inkább értelmi hitfogalmat dolgozott ki: „Hinni annyit jelent, mint igaznak tartani azt, amit az Isten mond (kinyilatkoztat), csak azért, mert Isten mondja”. A hit elemzésében a dogmatika egyidejűleg rámutatott a hit kegyelmi jellegére és a szabadakarati döntés fontosságára is. Am ebből a hitfogalomból minden értelmi csiszoltsága ellenére is hiányzott az az életerő és az a termékenység, amelyre a Szentírás biztat, hogy ti. „teremjünk gyümölcsöt a szeretetben” (vö. Jn 15,5. 16), „a hit cselekedetek nélkül halott” (Jk 2,17), hogy Krisztusban „csak az a hit számít, amely a szeretetben teljeseedik ki” (Gal 5,6). Mária hite nem csupán elfogadása volt az isteni kinyilatkoztatásnak, nem csak akarati állásfoglalás volt, vagy érzelmi ráhagyatkozás Istenre, hanem *magában foglalta a Szűz egész életét*. A hit hatotta át imádságait,

személyes kapcsolatait, főleg Jézushoz fűződő szeretetét, fárasztó házi munkáit, élete szenvedéseit. A Jézusért vállalt szenvedés értékére is a hit tanította őt meg, és a hit volt szíve tiszta örömének forrása. Benne teljesedett be a próféták jövődöleése „Sion daloló leányáról”. „Dalolj, Sion leánya, zengj éneket Izrael! Örülj és újjongj egész szívedből Jeruzsálem leánya!” (Szof 3,14). Ez a hit Isten ajándéka volt, amelynek csiráját megkapta büntelenségével, kegyelmi teljességével. De ezt az életcsirát *meg is kellett őriznie* a sok megpróbáltatás közepette, *ki is kellett bontakoztatnia*. És ebben a megőrzésben és kibontakoztatásban rejlik *Mária nagysága és hősiessége*, amellyel együtt tudott működni a felajánlott isteni kegyelem indításaival. Ezek a kegyelmi indítások egyre nehezebb próbák elé állították, egyre súlyosabb keresztet raktak rá, egyre mélyebb sebet ejtettek érző szívére. Mária elfogadta Isten tervét, belesímult az isteni akaratba, még akkor is, ha nem értette meg, mit kíván tőle az Ur. Mária istenanyasága „*hivő anyaság*” volt, és mint ilyen „sajátos, személyes, és az egész emberi közösséget képviselő életforma” (Brokard Meijer: *Maria evangelisch oder katholisch?* Köln, 1968. 68). Hitének megítélésénél nem az a fontos szempont, hogy milyen hitigazságokat milyen mélységben ismert, hanem az, *hogyan fejlődött ki Isten és Jézus melletti személyes elkötelezettsége a teljes önátadásig*. Annak tudomásulvétele, hogy a Messias benne jön el, a Szűzanya hitében nem jelentett semmiféle törést, szakadást, hiszen a Messiasra irányult Ábrahámtól kezdve az ősatyák és próféták reménye. *Amint Ábrahám ősatyánk a hitben, úgy lett a Messias hittel befogadó és méhében fogadó Mária édesanyánk a hitben*. Amiben Ábrahám hitt és amely reménységnek megvalósulási ígérete az ő „ivadékához” fűződött (benne nyer áldást a föld minden népe), az most valóság-gá vált és beteljesedett a Mária szíve alatt emberré lett Igében.

Mária hitével Ábrahámot és az egész válasszott népet, de mondhatjuk, hogy az egész emberiséget is képviseli. Ennek a hitnek belső, titkos és kiapadhatatlan forrása: a Szentlélek kegyelme. Hite további növekedésében nagy szerepe van az isteni Gondviselés irányításának, Jézus élete példájának, de annak a folyton megújuló hősi önátadásnak is, amelyet e szavakkal vállalt: „Az Ur szolgálója vagyok, teljesejdenek hát be rajtam szavaid” (Lk 1,37). Nem szabad azt hinnünk, hogy Ő már előre tudott mindent, és mindent meg is értett; vagy hogy csiszolt teológiai fogalmakkal tudta volna kifejezni Isten tervét, Jézus istenségét, emberségét, messiási elhivatottsága mibenlétét, vagy akár saját messiás-yanai hivatását.

Isten az Ő felfogásába, az őszövetség Szentírásból merített ismeretébe fokozatosan építette bele és tárta fel előtte a számára szükséges igazságokat. Mindig csak annyira és annyit, amennyi éppen szükséges volt a következő lépés megtételéhez. Bizonyára néha, az elmélkedés elmélyült óráiban a hit nagy távlatai is felvillantak előtte, de homályosan és nagy körvonalakban, egyébként hite fokozatosan fejlődött egész élete folyamán. „Az evangélisták egyáltalán nem abban látják Mária nagyságát, hogy rendkívüli megvilágosodásokat tulajdonítanak neki, hanem hitében, amelyet ugyanolyan sötétségek borítanak be, mint a leg egyszerűbb hívőét, ugyanolyan utat kell megtennie, mint minden hívőnek” (Augustin George: Mária, Biblikus Teológiai Szótár, Róma, 1974. 885). — Igaza van tehát René Laurentin-nek a neves mariológusnak, amikor ezt írja: „Mária hite nem emberi teljesítmény, hanem Isten kegyelmének és irgalmának befogadása, aki mindent mindenben végbevisz” (Maria, in: Feiner-Vischer: Neues Glaubensbuch, Freiburg, Basel, Wien, 1973. 611).

A hit próbái

Isten nem csupán megajándékozta Máriát a hittel, hanem ezt a hitet nagy próbára is tette. Az első próbatétel Jézus születésének hírüladása (Lk 1,26—37) „A Szentlélek száll rád s a Magasságos ereje borít be árnyékával. Ezért a születendő szentet is az Isten Fiának fogják hívni” (Lk 1,35). Óriási távlatok tárulnak itt fel Mária előtt. Isten Lelke: az Ő teremtő ereje, Ő lebegett a vizek felett, hogy a káoszt kozmosszá alakítsa (Ter 1,2), Ő hozta létre az élőlényeket (Zsolt 104 (103), 30). Itt tehát új teremtés megy végbe: Isten igéje ölt testet. A „Magasságos ereje” viszont a szent sátorra és a Templomra utal, ahol Isten felhő alakjában jelent meg. (Vö. Kiv 40,34; 3Kir 8,11) *Isten tehát belép a történelembe Márián, mint „Sion leányán” keresztül.* Hogy ezen mélységes titokból mennyit értett meg Mária, mennyit inkább csak sejtett, és mennyi maradt egyelőre homályban előtte — ezt nem tudjuk. Annyit azonban tudunk, hogy *önátadó és eleven hittel fogadta Jézus megtestesülését,* és így nem csupán öntudatlan biológiai eszköze, hanem *öntudatos és istenanyához méltó hardozója is lett a nagy Titoknak.* Erzsébet boldognak magasztalja Máriát hite miatt, amire Ő az Isten dicsőítésével válaszol a hit örömdalában: a Magnificatban. Talán még nem tudja, nem is sejtí, mennyi szenvedést, mennyi megpróbáltatást rejt magában az a jövő, amelyet olyan nagylelkűséggel vállalt: a Fiával közös sors. Az „Úr anyja”, aki „áldott az asszonyok kö-

zött” vállalja a szenvedést, vállalja a jövőt és tud az embereknek szolgálni a szeretet mindennapi tetteiben. Ezt teszi három hónapon át Erzsébet házában is.

József, a férje el akarta őt bocsátani. (Mt 1,18—25) „Mélységes magányban él a Szűz titkával a szíve alatt. Olyan hallgatásban, amely Józsefet majdnem kétségbe ejti. Az Isten megtestesülése: leereszkedés, lebecsültetés, s mivel bűnösök vagyunk: megalázkodást jelent. És ebbe a megaláztatásba bevonja édesanyját is” (Hans Urs von Balthasar: Empfangen durch den Heiligen Geist, geboren von der Jungfrau Maria, in: W. Sandfuchs: Ich glaube, Würzburg, 1975. 48. o.). Ez a helyzet mind Mária, mind József számára hitük próbatétele volt. Isten anyaga hírül adja Józsefnek is a Messiás (szűzi) fogantatását és születését, sőt megkéri, hogy vállalja el annak „jogi atyaságát”: „adjon nevet” a születendő Gyermekeknek, és fogadja házába Máriát. Mária csak fokozatosan érti meg Istennek az idő síkján kibontakozó tervét. Hiszen az angyal neki nem beszél József szerepéről. Honnan tudhatta volna, mi az Isten szándéka ezzel a jegyességgel? Jézusért hajlandó volt vállalni a „rossz hírű” asszony, az „eltaszított, elbocsátott” feleség megalázó szerepét, jegyessége felbomlását, a keserves magányt, vagy a szűzi házasságnak csak az Isten előtt ismert áldozatát. Ha jól megfontoljuk, ez az akarat elszántsága és áldozatkészsége nem volt kisebb, mint Ábrahámé, aki hajlandó volt Izsákot, szeretett fiát feláldozni Isten kedvéért. (Vö. Ter 22,1—18). Isten gondviselő intézkedésének és József hűségének köszönheti, hogy ezt a titkot megértő és vállaló társra talált, aki tiszta szeretettel fogadta házába és vállalta a Szentlélektől fogant Gyermekek apaságát: a hűség, munkás, áldozatos szolgálatot, a „háttér” szerepét.

Miért éppen egy istállóban kellett Máriának világra szülnie Jézusát? Gondolom, ez sem volt eleve világos Mária előtt. Az istálló sötét homályában csak az ő élő hite világított, anyai szeretete melengette a Gyermekek-messiást, akinek békehimnuszát angyalok zengték a nyájukat őriző pásztoroknak. A pásztorok ezután keresték fel a kis Jézust, és miután elvonultak, „Mária mind emlékezetbe véste szavaikat, és szívében elgondolkozott rajtuk” (Lk 2,19). Lukácsnak ebből a mondatából megsejthetjük a Szűz szívének egyik titkát: Ő imádkozva-elmélkedve igyekezett egyre inkább megérteni Isten terveit, és ebben elhelyezni a maga és Fia hivatását. Igyekezett átgondolni, életébe és lelkivilágába beépíteni mindazokat a külső jelzéseket és belső kegyelmi indításokat, amelyeket Istenől kapott irányításul hivatása útjára. Hitének növekedésében bizonyára

nagy szerepe van Jézus példájának, a Vele folytatott beszélgetésnek. „Ragaszkodik Jézushoz, így nő fel Hozzá... Fia lába nyomába lépve mint hívő, „nagy kalanddá” teszi életét és napról napra és mindig új érzésekben élheti meg, hogy az Atya szeretete mily elképzelhetetlen mértékben foglalta le magának életét Fia megtestesülésével. Mit is válaszolhatna erre, mint hívő cnyasága teljes személyes elkötelezettségét?” (B. Meijer: i. m. 114. o.)

Simeon jóvendülésében már világosabban megsejtheti Fia sorsát: „jel lesz, melynek ellene mondanak, — a te lelkedet is tör járja át, hogy sokaknak kiderüljenek titkos gondolatai” (Lk 2,34k). A kereszt előre veti árnyékát és Ő hitével elfogadja és beépíti életébe a szenvedést is.

Miért kellett Egyiptomba menekülni? (Mt 2,13kk) Erre sem kapott választ. Isten hirtelenül keresztülhúzta Mária minden előzetes tervét. De a Szűzanya úgy tesz, mint az az anyamadár, amelynek leverik a fészket. Szívének otthont teremtő varázsereje van; mindig tud új fészket rakni, új otthont építeni: Názáretben, Betlehemben, Egyiptomban, majd újból Názáretben. Mi más adott ehhez erőt, mint az isteni Gondviselésbe vetett hit és határtalan bizalom; hivatástudat és személyes szeretet József és Jézus iránt.

Miért maradt vissza a tizenkét éves Jézus a Templomban? (Lk 2,41—52) Máriát aggasztó félelem fogta el, és miután háromnapos szorongó keresés után megtalálták a templomban a Gyermekeket, ezt kérdezte tőle: „Gyermekem, miért tetted ezt velünk? Lásd, apád és én szomorúan kerestünk. Ezt felelte: De miért kerestetek? Nem tudtátok, hogy nekem Atyám dolgaiban kell fáradoznom? — *Am űk nem értették meg ezeket a hozzájuk intézett szavakat... Szavait anyja mind megőrizte szívében*” (Lk 2,48—50. 52). Világosan látható, hogy Jézus és Mária között nincs előre megállapított összhang (harmonia praestabilita), amit olyan szívesen tételeznénk fel. *Mária a hitből él*, Jézus pedig istenemeri tudatában fejlődött, tehát nincsenek egy síkon, egészen más, eltérő módon gondolkoznak, szinte nem is érthetik egymás szavait. Jézus számára az Atya akarata az irányadó, és ez előtte mindig teljesen világos és nyilvánvaló. *Mária a hit homályában él*; természetesen, jőzan ésszel gondolkodik, édesanyjai szívére hallgat, de igyekszik a hit segítségével felemelkedni a magasabb síkra. Sokat töpreng magában, keresi a megoldásokat, és a hit fényében mindig új és meglepő vonásokat fedez fel Jézusban.

A kánaai menyegzőn úgy tűnik, Jézus visszautasítja Anyja kérését. „Mit akarsz tőlem, Asszony! — Még nem jött el az én óráim!” (Jn 2,4). Megint a két különböző

sík: Jézus számára a legfontosabb, az egyetlen lényeges: az Atya akarata, aki megszabta az ő „óráját”, édesanyja számára viszont a földi baj sürget: segíteni akar a fiatal páron, nehogy szegyenbe jussanak. A látszólagos visszautasítás ellenére is bízik abban, hogy Fia segíteni fog. Ez is mutatja hitének fejlődését, hiszen most ez a hit telve van bizalommal. Azt is láthatjuk, hogy az „Űr szolgálója” magabiztos és tudatos asszony, akinek megvan a maga Jézustól független, néha talán azzal ütköző, azt keresztező egyéni elgondolása, erős akarata, és rendíthetetlen bizalma. Közbenjárására végül is Fia csodát művel. E csoda után „tanítványai hittek benne” (Jn 2,11) — és ez azt is jelenti, hogy *Mária már előbb hitt Benne, és rendíthetetlen hitével hozzájárult mások hitének gyarapodásához.*

Egy alkalommal felkereste Jézust Édesanyja rokonaival együtt (Mt 12,46—50; Mk 3,31—35; Lk 8,19—21). Jézus látszólag udvariatlanul fogadja őket és azokat nevezi anyjának, testvéreinek, nővéreinek, akik teljesítik Atyja akarátát, illetve „hallgatják és tetté váltják Isten szavát” (Lk). Úgy is lehet ezt érteni, hogy Máriára is vonatkozik, hiszen Mária teljesítette legközelebbebb Isten akarátát, Ő valósította meg Isten ígétjét. Maga a nyilvános visszautasítás mégis tény marad, ami meghökentő és elgondolkoztató. Jézus megkívánta tanítványaitól, hogy űerette mindenről mondjanak le, még a szűlői, testvéri és rokoni szeretetről is, és ezzel a tettevel talán erre akart példát adni? Vagy édesanyja hitét akarta próbára tenni? Számunkra is kérdéses ez a jelenet.

Egy asszony boldognak mondja Jézus anyját: „Boldog a méh, amely kihordott és az emlő, amelyet szoptál”. — Mire Jézus így szól: „Hát még azok milyen boldogok, akik hallgatják az Isten szavát és hűségesek maradnak hozzá!” (Lk 12,27k). Ebből a válaszból kiderül, hogy Jézus a testi anyaságnál, a biológiai leszármazásnál fontosabbnak tartja Isten ígétjének hallgatását és hűséges megtartását. Ez Máriára is vonatkozik, akiben megvan a testi és a lelki anyaság. „A lélek az, ami éltet, a test nem használ semmit!” (Jn 6,63) A „csak testi” és a „lelki” anyaság közti különbséget érzékelteti egy mai igaz „példabeszéd”. Volt egy városban két asszony. Az egyik elvált és különböző férfiakkal folytatott viszonyaiból öt év alatt négy gyermeke született, de születésük után mind a négyet megfojtotta és háza pincéjében a holttesteket elásta. — Volt egy másik asszony is, akinek — bár volt férje —, Isten nem adott gyermeket, és ezért négy árvát fogadott örökbe, felnevelte és kitaníttatta őket. A kettő közül melyik volt az igazi édesanya? — Azt hiszem, könnyű a válasz, és jól kifejezi, hogy az anyasághoz a testi,

biológiai funkciókon túl még mennyi minden hozzátartozik, mennyi lelki tényező, aggodás, szeretet, munka, áldozat. Mária szüzi istenanyaságához is hozzátartoznak lelki tényezők. Jézusnak szüksége volt az Édesanya emberi szeretetére is, hogy teljesértékű emberré fejlődhessen. Ennek az édesanyai szeretetnek a forrása az ösztönös alapon túl Mária élő, bontakozó hite. Jézus Mária által lett Emberfia, Mária Jézus által lett Istenanya nemcsak testi értelemben, hanem növekvő hitben. Lelki nagyságában, szeretetében igyekezett felnőni Jézushoz és istenanyai hivatásához. „*Felnőni Jézushoz és az őtőle kapott hivatáshoz*” — ez a szakadatlan törekvés, a kitartó szeretet állhatatos hűségében — ez Máriának egyik legrokonszenvesebb és Jézus minden tanítványától a maga hivatására alkalmazva utánozható, követhető példaadása.

A kereszt alatt állva a legsúlyosabb próbatételt kellett elszenvednie Máriának (Jn 19,25—27). Anyai küldetése a Kálvária hegyén „szélesedni és nyílni egyetemes dimenziót” (VI. Pál: *Marialis Cultus*, 37. p.). „Lelki anyasága... a hit türelmében és sötétségében fejlődött ki, a golgotai szenvedésben... teljeseedik ki” (René Laurentin: *Mutter Jesu, Mutter der Menschen*, Limburg, 1967. 185. o.). A rendkívüli *szenvedés elviseléséhez a hit adott erőt Máriának*, másrészt viszont a Jézusért és Jézussal vállalt és viselt *szenvedés mélyítette el és erősítette meg hitét*. Amikor Jézus meghalt a kereszten, minden sötétségbe borult, a tanítványok lelkét is elborította a kiábrándultság, a kétségbeesés zavarbaejtő, sötét éjszakája. Egy csillag ragyogott, egy fénysugár világított, egy szív mécsese égett: Mária hite, Mária reménye, Mária szeretete. „Attól az órától fogva házába fogadta a tanítvány” (Jn 19, 27). Mint Jézus igazi tanítványai, fogadjuk be mi is a szívünkbe Máriát, ahogyan Ő a Szívébe zárt bennünket a kereszt tövében. A szenvédek próbatétele így lesz hitünket elmélyítő, gazdagító, elevenné tevő erő, hogy az át nem értett isteni rendelkezésekre is azt tudjuk mondani a getszemáni kertben szenvedő Jézussal: „Atyám, ha lehetséges, kerüljön el ez a kehely, de ne úgy legyen, ahogyan én akarom, hanem ahogyan te” (Mt 26,39).

A Szentílékre várva Mária is együtt imádkozott az apostolokkal, tanítványokkal (vö. ApCsel 1,14). Bár mellette voltak a tanítványok, a jámbor asszonyok és Fia végrendelkezése szerint „házába fogadta” a szeretett tanítvány, Ő mégis a nagy Magányos maradt, Szíve legmélyebb titkait nem volt kívül megosztania. Fia evangéliumát az apostolok hirdették, egyházát ők vezették, a szeretetszolgálatra csakhamar „diákonusokat” választottak ki és szenteltek fel (vö. ApCsel

6,1—7). Máriára várt az a feladat, hogy amíg él e földön, *élő megemlékezés és figyelmeztetés legyen Jézusra*; evangéliumi kovász legyen, otthont teremtő édesanya, melegséget sugárzó, vonzó középpont. Ahogyan ott állt a kis Jézus bölcsőjénél, úgy áll most a születő egyház bölcsőjénél is, hogy az „*egyház anyja*” legyen és ugyanakkor hűséges lánya, — amint Isten anyja és kedves lánya is volt egyszerre; *eleven példa legyen a hitben szolgáló szeretetre*. A múltból él; a Jézusra emlékezésből; senki hűvebben és mélyebben nem értette meg és nem követte Jézust és nem volt nála eleve-nebb hordozója a hagyománynak: Jézus emlékezetének. Mégis a jelenben működik: a hit fényében most is megtalálja hivatását Jézus egyházában. Ugyanakkor a jövőt tervezi és a ráváró nagy élményre vár, készül: a találkozásra Jézussal; — arra a nagy eseményre, amelyet „*Mária mennybevitel*” néven ismer az egyháztörténelem és mondott ki dogmának 1950-ben XII. Pius pápa, Mária hite akkor alakult át Isten színelváltásává. Jézusnak otthont adott testében-lelkében, amikor az emberré testesült, most felvette őt Jézus a mennyi dicsőségbe és ezzel otthont adott neki az égi házában. Ezzel jutalmazta Isten Mária hősies hitét, ezzel koronázta meg teremtése remekművét, ezzel tette teljessé Édesanyjában a megváltást és a megszentelést. Azóta az istenemberi Szív mellett ott dobog az Istenanya Szíve is, meleg otthonná varázsolva az égi hazát, Mária hitének boldog beteljesülését.

Mária példaképünk

Egyesek attól félnek, hogy Mária példájának és üdvösségben vállalt szerepének hangsúlyozása eltereli a figyelmet Jézusról, vagy elhomályosítja annak alakját, csökkenti áldozatának értékét. Ezzel a véleménnyel szemben helyesen mondja J. Ratzinger: Mária „*személye egyáltalán nem vonja kétségbe, nem veszélyezteti a krisztusi üdvösség kizárólagosságát, hanem egyenesen arra mutat rá. Azt az emberiséget ábrázolja ő, amely egész mivoltában várakozás, és amely annál inkább igényli az ő képét, minél inkább fenyeget a veszély, hogy nem várakozik tovább, hanem átadja magát a tenniakarásnak, amely — jóllehet nélkülözhetetlen — soha nem képes betölteni az űrt, amely az ember előtt tátong, mihelyt megfelelnek az értelmet, üdvöt, az élet igazi igényét kielégítő abszolút szeretetről*” (J. Ratzinger: *A keresztény hit*, Bécs, 1976, 168. o.).

Mária hitéből erő, öröm és példaadó vonzás sugárzik felénk. Az ilyen hitre ma nagyobb szükség van, mint bármikor. A mai kor legnagyobb baja nem csak a hitetlenség, hanem a hitközöny, a közömbösség. Eb-

ből a közömbösségből csak nagyon vonzó életpélda emelhet ki bennünket. Sokszor úgy érezzük, a hit útja túlságosan merész kaland, veszélyes vállalkozás, sötétbe ugrás és tele van buktatókkal. Jó ilyenkor Máriára gondolni, életét felidézni; amit hitével befogadta, testében foganta Jézust és a hit homályában járva fejlődött és nőtt fel arra a magasztos feladatra, hogy méltó édesanyja legyen Jézusnak. Lelki édesanyasága kiterjed a hívekre, sőt minden emberre (vö. VI. Pál: Signum magnum, 1.). Élete példája felénk árad, szíve szeretete felénk sugárzik és hozzánk is szólunk a kánai szolgákhöz intézett szavai: „Tegyetek meg mindent, amit csak (Jézus) mond!” (Jn 2,5) A hittel átitott élet és az étellel telített hit örömmel tölt el bennünket és megterti bennünk a szeretet gyümölcseit, kigyújtja a boldogság karcsonyi fényeit. Így tudunk mi is minden szenvedés, megpróbáltatás közepette a lélek mélyéről fakadóan örömdalt zengeni, mint Mária: „Lelkem magasztalja az Urat és szívem ujjong megváltó Istenemben!” (Lk 1,46) Korunk igényének megfelelő legszebb

feladatunk: *életünkkel állandó tanúságot teni másoknak a hit örömről, a hitből fakadó örömet sugározni az emberekre.*

„Aki kitart a türelemben, mint Mária és aki kiállja az olykor belülről fakadó, más-kor kívülről rátamadó nehézségeket, annak számára el fog jönni az óra, amikor *felragyog a homály... mint Máriánál, aki mint nővérünk a hitben, jó kísérőnk tud lenni a hitnek mindenkinek saját maga által járandó útján*” (B. Welte: Maria, die Mutter Jesu Freiburg/Basel/Wien, 1976. 13.o.). Ha Máriát követjük a hit homályában és homályos fényében, Ő egész életével, élő hitével Jézus felé irányít bennünket: „*Emeljük tekintetünket a hit szerzőjére és bevezetőjére, Jézusra, aki a ráváró öröm helyett elszenvetve a keresztet, nem törődött a gyalázzal és most az Isten trónjának jobbán ül. Igen, gondoljatok órá, aki a bűnösök részéről ekkora ellentmondást viselt el, hogy ne lankadjatok és bősöleg el ne csüggedjete!*” (Zsid 12,2k)

Kiss László

AZ IFJÚ ENGELS KERESZTÉNYSÉGE

G. Morel tanulmányában¹ megállapítja, hogy Marx — ellentétben Engels felfogásának változásaival, küzdelmes választásával — nem élete folyamán vált atelstává, nem egy életút tapasztalatai juttatták radikális materialista meggyőződéséhez, az abszolút istentagadáshoz, hanem szinte *veleszületett* tulajdonsága, belső bizonyossága volt ez a *nem*, — hiszen a hit kérdései őt sohasem nyugtalanították, nem élte át sem a kétely, sem a transzcendencia drámáját. A fiatal Engelsről ugyanez nem mondható el. Friedrich Graebernek írt, 1839. július 26-án kelt levelében így vall erről: „Bosszantott az a megvetés, amellyel a racionalistáknak az Istennel való egyesülésre törekvéséről, vallási életükről beszélsz. Te persze, kényelmesen elnyújtózol hitedben, mint egy jó meleg ágyban, és nem ismered azt a harcot, amelyet meg kell vívni, ha nekünk, embereknek kell eldönteni, vajon Isten Isten-e vagy sem; Te nem ismered annak a tehernek a súlyát, amelyet az ember az első kételynél érez, a régi hit terhét, amikor dönteni kell, igen vagy nem, tovább visszük-e vagy levetjük-e; de megint csak azt mondom neked, nem vagy annyira biztonságban a kételytől, mint gondold, és ne légy elvakult a kételkedőkkel szemben; Te is hozzájuk tartozhatsz egyszer, és akkor Te is azt kívánod majd, hogy méltányosak legyenek hozzád. A vallás a szív ügye, s akinek van

szíve, az lehet hívő; de akinek a hite az értelemben vagy az észben gyökerezik, annak nincs hite. A vallás fája a szívből nő ki és beborítja az egész embert és táplálékát az ész levegőjéből szívja, gyümölcsei pedig, amelyek a szív legnemesebb vérért hordják magukban, a dogmák; ami pedig ezeken felül van, a gondszóló való” (Mt 5,37)².

A keresztény család

Friedrich Engels a Rajna-tartomány egyik ipari központjában, Barmenben született 1820 novemberében. Apja igen energikus, vállalkozó kedvű textilgyáros volt, konzervatív politikai nézeteiről és túlbuzgó vallásos érzületéről egyaránt közismert. Anyja, Elisabeth van Haar, értelmiségi család sarja, rendkívül művelt, érdekeny, vidám természetű asszony, felvilágosult szellem, akinek szelíd hajtású, eleven kereszténysége mély hatást gyakorolt az elsőszülött fiúra, Friedrichre.

Az ifjú Engels előtt kétféle keresztény magatartás példája állt, mintegy modellje két felfogásnak, eltérő gyakorlatnak. Apja puritán kereszténységben nevelte — írja Szabó F. —, amely zord és szentimentális volt egyszerre³. Szigorú vallásosságát, tételekhez, előírásokhoz szabott lelkiségét, amely bárdolatlan, alig-művelt egyéniséget takart, a fia emberellenesnek, az élettől elidegenítőnek

tartotta. „Engels már korai éveitől kezdve kitűnt független jellemével — olvassuk egy Engels-életrajzban —. Apja szigorú feddése és büntetéssel való fenyegetései sem tudták vak engedelmességre szoktatni. A gimnázium igazgatója, aki egyben az elberfeldi evangélikus hitközség internátusának gondnoka is volt, azt javasolta Engels apjának, hogy adja fiát az internátusba. Az apa örömmel fogadta ezt az indítványt. Arra számított, hogy az „elvonult életmód” az internátusban, a vallásos igazgató felügyelete alatt önállóságra szoktatja majd őt, segít abban, hogy megszabaduljon „szórakozottságától és jellemhiányától.”¹⁴

Apja szabályokba merevített nézeteivel szemben rokonszenvenvel fogadta anyjának az ember felől közeledő, humánus töltésű kereszténységét, amely széles látókörrrel, belső kultúrával rendelkezett, — valamint nagyapjának kritikus hajlandóságát, antiklerikális magatartását, ami viszont az értelem felsőbbrendűségére, a gondolat kutató szabadságára nevelte. Engels nagyon vonzódott anyjához, s anyja féltő gondoskodása hosszú ideig megóvta hitének válságától, érzelmei zűrzavarától. Szeme láttára ütközött meg egymással nap nap után, az otthon intim közelségében, az intézményes vallásosság, a képmutató morál és az evangéliumi hit, az emberség erkölce.

Amikor 1837-ben elhagyja az elberfeldi kollégiumot, végbizonyítványt kap, amelyben nemcsak „derűs magatartásáért és lelki tisztaságáért” dicsérik meg, hanem „mély hitéért”, belső intelligenciájáért is. Olvasmányairól ekként számol be barátainak: „Egészen különös könyvet találtam ma reggel egy antikváriusnál, egy kivonatot az »Acta Sanctorum«-ból, sajnos csak az év első felére van meg, arcképekkel, a szentek életrajzával és imákkal; de minden nagyon rövidre fogva...” (1838. szeptember 17.) —

Ekkoriban foglalkozik behatódásban a német misztikusokkal, akik közül különösen Meister Eckhart, Jakob Böhme és Henrik Suso ragadják meg érdeklődését. Meister Eckhart (1260—1327) a kereszténységet nem az egyház közvetítésében fogta föl és magyarázta, hanem bibliai alapokon, az ősförösiség visszakeresve a „jó hír” értelmezését, a fősúlyt pedig az erkölcsstanra, az emberi szeretet-viszonyra fektette. — Henrik Suso (1300—1365) vallásos alkotásai, melyekkel az ifjú Engels megismerkedett, tulajdonképpen Eckhart mester tanításának költői feldolgozásai voltak. — Jakob Böhme-t (1575—1624) kortársai „Philosophus Teutonicus”-nak nevezték el. Tanai szerint az önismeret Isten ismeretéhez visz közelebb, a világról szerzett mind teljesebb tudás Istent engedni kívánkésni, hiszen Isten maga a világ, amely nélküle nem tudna működni, mint ahogy a

világosság nem lehet voltátság nélkül. Isten a világ teremtésével voltaképpen önmagát hozta létre. „Jakob Böhme számomra egészen új stúdium — írja Engels 1838. szeptember 17-én —; homályos, de mély lélek. De a legnagyobb részével bizonyítan meg kell küzdeni, ha valamit meg akarunk érteni belőle; gazdag költői gondolatokban és allegóriákban élő ember; nyelve egészen sajtóságos, minden szónak más az értelme, mint rendesen. Lét, létezés helyett azt mondja, gyötrelem; Istent oknélkülinek és oknak nevezi, mert létének sem oka, sem kezdete nincs, hanem ő maga a saját és minden más életnek oka.”¹⁵

1839. január 20-án, Friedrich Graebernek küldött versében Engels ezt mondhatja hőisével, aki Florida partjain búcsúzik az életől: „...De nézd, mit hoz a part felé az ár? / Egy fészület azt! Mily szeliden tekint rám / Az Üdvözítő! Igéjét habár / Nem halom, haldokló a part homokján, / De ime, most maga jön, a Kegyelemmel teljes! / Itt nyögök s a háború pokla folytán / Számomra még Istenből is holttest lesz!”

A wuppertali vakbuzgóság

Az ifjú Engels zsenge hitét csakhamar súlyos próbák várták. Ahogy elhagyta a család óvó-békítő környezetét és a társadalmi valóság ellentmondásos, feszültséggel terhes közegevel érintkezett, nyomban felébredt benne a tiltakozás szelleme. Indulatait a Wuppertalban tapasztalt maradiság, az az állszent kereszténység szította, amely jó adag műveletlenséggel, vakbuzgósággal és fanatizmussal kérkedett. Engels a kor nyelvét, a század mozgását, irodalom, művészet, filozófia fejlődésének tükröződését, a tudomány új értékeit kereste a kereszténység megnyilvánulásaiiban. A hagyományos vallási képzetektől való megszabadulásra törekvése, a teológiai megújulás sürgetése, a társadalmi léttel kontaktust építő és a változó tudatbeli állapotokat kifejező kereszténység vállalásának vágya markánsan fogalmazódott meg Engels ez idő tájt megjelent cikkeiben.

A gimnázium után Engels egyetemre szeretett volna menni, de apja megakadályozta. Textilgyárának irodájában alkalmazta, majd Brémába küldte. A brémai időszakból legtöbb levelét a papi pályájukra készülő Graeber-fivéreknek és Marie húgának küldte. A Graeberekkel váltott levelek zöme teológiai vitákat tartalmaz, amelyek részint az egyház tancinak és az evangéliumoknak értelmezésére, részint hit és tudomány, valóságos élet és keresztény magatartás kérdéseire vonatkoztak. Ennek az egészen 1842-ig folytatott „teológiai disputának” az Engels világnézetében bekövetkezett gyökeres változás, az ateista fordulat vetett véget. Engels-

nek ebből az időből — 1839 és 1842 között — származó írásai súlyos belső küzdelmekről tanúskodnak, amelyek az ortodox, „hivatalos” kereszténységtől számos közbülső lépcsőfokon — a reform-egyház, a teológiai megújítás, majd az „új egyház” és a társadalmi nevelő egyház stb. fogalmain át a panteizmusig, végül pedig a racionalista világfelfogásig, a dialektikus materializmusig vitték el.

1839 márciusában-áprilisában tette közzé a *Telegraph für Deutschland*-ban két cikkét, *Wuppertali levelek* címmel. A szerző a barmeni társadalmi viszonyok kendőzetlen kritikáját adja, erélyesen fellép a szülővárosában uralkodó pietizmus ellen, amely a népbu-títás, az igazságtalanság, a nyárspolgári korlátoltság melegágya. „A pietizmus itt csírájában elfojtott minden olyan szellemi megmozdulást — írja Hannes Skambraks —, amely az egyházi dogmával nem állt tökéletesen összhangban. Művészet, irodalom, hangverseny, színház — megannyi bűnös dolog a pietista felfogás szerint, s aki ilyesmivel foglalkozott, azt a gyülekezetben valószínűs, „eretnekként” kezelték és lehetetlenné tették.”⁶ Krummachtet, a helyi protestáns lelkészt, a „tehetséges szónokot” és „vakbuzgó pietistát” Engels jogosan, de — mint Wilhelm Graebernek bevallja — „nem minden elfogultság nélkül”, „fél-igazságokkal” támadja. A lelkész ékesszólása Engelst mérhetetlenül ingerelte, mert — hogy finoman fejezzük ki magunkat — hitbéli meggyőződése elavult, korszerűtlen, tudása pedig meglehetősen hiányos volt.

Az 1839. április 29-én kelt levelében Engels elmeséli, hogy amikor például Krummacher a Napot megállító Józsuéről prédikált, „azt fejtegette, hogy a Föld áll és a Nap forog körülötte... s még azt mondja, hogy a pietizmus nem viszi vissza a világot a középkorba!” Egy másik beszédében, Illés mennybemenetelével kapcsolatban (II. Királyok 2,7—14) a következőket szögezte le: „Hogy Illés valódi paripákkal és valószínűs szekereken ment-e az égbe vagy nem, ez a lehető legfontosabb kérdés. Ha a grandiózus bibliai építménynek csak egy parányi oszlopcskája is kidől, megremeg az egész épület. Ha az Írás egyetlen versének a valódiságában kételkednék, akár a legjelentektelenebben is, ez annyit tenne, mintha sárba taposnám az Írás alapját, amire az egész épül.”⁷ Ebben a kontextusban válik érthetővé Engels kérdésfeltevése: „Meddig terjed a Biblia sugallati jellege?... Csak azt a tantartom isteninek, amely az értelem előtt fenntartható. Ki jogosít fel minket arra, hogy vakon higgyünk a Bibliában?... Szörnyen dühös vagyok erre a nyavalygásra, harcolni akarok a pietizmus és a betűhöz ragaszkodó hit ellen, amíg csak tudok. Mire-

való ez? Amit a tudomány elvet — s a tudomány fejlődésén alapszik ma az egész egyháztörténet —, az ne létezzék többé az életben sem... Nem értem, hogyan lehet még mindig a Biblia szövegéhez való szó szerinti ragaszkodással kísérletezni...”

A század eszméi

Engels fiatalkori leveleiből nemcsak egy új, eddig kevésbé sejtett arca bontakozik ki, hanem különleges, koraerett egyéniségének rokonszenves vonásai is megmutatkoznak, amelyek érzelmi kultúrával, nyitottsággal és a szellem mélységeivel párosultak. Nagy kár, hogy portréját nem egészíthetjük ki levelezőtársai írásaiából, mindenekelőtt a Graeber-fivérekéből, akik Engels gyermekkori pajtásai, bizalmasai voltak, tanúi hitbéli válságának, állomásainak. Ha a Graeber fivérek levelei nem veszték volna el, ma hiteles adalék lenne birtokunkban arra vonatkozólag, milyen utat választott Engels az istenhittől az ateizmusig.

Az mindenképpen bizonyosnak tűnik, hogy ezen az úton nem kis mértékben vitte tovább az a felismerés, hogy a korabeli, helyileg megtapasztalt vallásosság fékje a társadalmi haladásnak, a teológiai konzervatizmus gátja a felvilágosodásnak, az egyház pedig olyan hatalmi tényező, amely akarva-akaratlan, objektíve a politikai reakció malmára hajtja a vizet. Leveleiben egyre növekvő megbecsüléssel szól az Ifjú Németország liberális íróiról, gondolkodóiról, akik előtte „a század eszméit” képviselik, sűrűn bizonygatva, hogy véleményét nem „keresztényellenesség” sugallja. „A századnak ezek az eszméi (így beszélt Kühne meg Mundt) — tisztázza Engels — korántsem demagóg vagy keresztényellenes jellegűek, mint aminek rágalmozó módon feltüntették őket, hanem minden ember természetjogán alapszanak és mindenre kiterjednek, ami a mai viszonyok között ezzel ellentétes. Így ezekhez az eszmékhez tartozik: mindenekelőtt a nép részvétele az államigazgatásban, vagyis az alkotmányosság, továbbá a zsidók emancipációja, minden vallási kényszer, minden nemzeti arisztokrácia megszüntetése, stb.”⁸ Még egyszer megpróbálja felróni barátait, rábeszéli őket a valóság követeléseire, az egyház, a teológia reflexióit kérve számon tölük a világ mozgására, a társadalom gondjaira: „Ti olyan nyugodtan és békésen írtok mintha az ortodox-keresztény részvényeknek 100 százalékos árszójuk lenne... Hát nem veszítetek észre, hogy vihar száguld át az erdőkön és kicsavarja a kiszáradt fákat, hogy a régi, ad acta tett ördög helyén most a kritikai-spekulatív ördög kelt életre és óriási az ő híveinek serege?”⁹ Miután nem ér el semmiféle eredményt, közeli és távolabbi környe-

zetében süket fülekre talál, lassanként felszámolja eddigi állásfoglalását és új eszméinek örökhelyét egyengeti.

Még most sem arról van szó, hogy Engels egyszerűen elvetné a kereszténységet, hanem arról, hogy a kereszténységen belül történnek lassan az átalakulások. Már-már látja azt a kataklizmát, amibe a vallás, az egyház bele fog hullani, ha ragaszkodik avított magatartásához. Felhőborítja, hogy noha ez az egyház nem tud, nem akar együtt változni a világgal, elítéli a kor fő szellemi és politikai áramatait, veszélyesnek és bűnösnek bélyegzi azokat. „A kereszténység azt mondja: megszabadítlak benneteket a bűntől. Mármost a racionalista világ is erre törekszik; és ekkor közelébe a kereszténység és megtiltja, hogy továbbra is erre törekedjék...”¹⁰ Hogy mennyire él még ekkor Engelsben a keresztény hit, mi sem tanúsítja jobban, mint utolsó verse, melyben búcsút mond költői önmagának: „... Zárva az élet vidám kapuja, / Mint harmadik napján a teremtésnek, / Mikor a földön nem volt, csak a fa / S állatok a fűvön nem legelésztek. / Most megint így van, a fák közt zúg a szél; / Az Úr szelleme az, mely így beszél... / Tőle szállnak a földre e dalok, / Míg felhőket űznek a viharok. / Ő zeng, egyre zeng, örök az ifjúsága...”

Engels a kereszténységre rakódott salakot, a századok alatt felhalmozódott port és cicomát szeretné elhordatni, hogy megőrizze a kereszténység pozitívumait, a lényegét. Erről tudósít 1839. július 26-án írt levelében: „Te magad is tudod, mennyire szent és komoly ügy volt ez számomra. Akkor boldog voltam, tudgom, és most éppoly boldog vagyok; akkor bizalmam, örömöm telt az imádkozásban; ez most is megvan, sőt még inkább, mert küzdök és erősítésre van szükségem. De abból az eksztatikus boldogságból, amelyről olyan sokat hallottam templomi szószékeinkről, soha semmit sem éreztem; az én vallásom csendes, boldog békeség volt és ma is az, és ha ez meglesz halálom után is, akkor elégedett vagyok. Azt hinni, hogy Isten elvenné ezt tőlem, semmi okom sincsen... Nincs ebben semmi csodálkozni való, mert a dogmatikus hit nem áll kapcsolatban a belső békével, ezt tapasztalatlán tudom.”

Kereszténysége egyre inkább eltávolodik a bibliai alapoktól, fokozatosan egy olyan meggyőződést vall magáénak, amelynek sok köze van az emberiségnek olyan vallásához, amit Feuerbach majd 1841-ben meghirdet. Abból indul ki, hogy ha a kereszténység nem képes önmaga új értelmezésére, nem tudja átértékelni múltját, hogy a jelennek és a jövőnek nagyobb felelőse legyen, akkor Isten helye csak a keresztfán lehet, nem az emberekben. Úgy látszik, min-

denféle Istennek, mindenféle hatalomnak meg kell halnia ahhoz, hogy helyet csináljon az embernek és újratámadjon az Isten egy tisztultabb világban.

„Szükségem volt Istenre”

Auguste Cornu francia történész, Engels életútjának és munkásságának alapos ismerője, több ízben megismétli könyvében¹¹ azt a megállapítást, hogy Engels nézetei még hosszú ideig a metafizika és a materializmus „afféle keverékét alkották”, hol itt, hol ott bukkantak föl a kereszténységgel kapcsolatos élményei. Nem lehet véletlen, hogy — Marx-szal ellentétben — olyan sokat foglalkozott a kereszténység történetével, a vallás ideológiai jelenségeivel, a Bibliával később is, amikor már Marx-szal közösen a dialektikus és történelmi materializmus kidolgozásán fáradoztak. Az Anti-Dühring, A természet dialektikája, a Bruno Bauer és az őskereszténység, Az őskereszténység történetéhez, A Jelenések Könyve, a Ludwig Feuerbach és a Klasszikus német filozófia vége — hogy csak néhányat említsünk — mind magukon viselik Engels fiatalkori benyomásait, egy olyan egyházzal való találkozását, amely védőbástyája volt a maradiságnak, a társadalmi viszonyok konzerválását szolgálta, hogy saját hatalmi helyzetét biztosítsa. Mégis érdemes két szövegrészlet idézni tőle, amely rávilágít arra, mit várt kora kereszténységétől, hogyan is képzelte a teológia fejlődési folytonosságát, a kereszténység társadalmi korszerűsödését.

„Minden ember — görög, római és barbár, szabad és rabszolga, állampolgár és idegen, polgár és befogadott, stb. — egyenlősége az antik koponya számára nemcsak örült, hanem bűnös dolog volt — írta az *Anti-Dühring*-ben —, és első kezdetét a kereszténységben következetesen üldözték. A kereszténységben először jutott kifejezésre minden embernek Isten előtti negatív egyenlősége mint bűnösnek és szűkebb fogalmazásban Isten Krisztus kegyelme és vére által megváltott mindvalahány gyermekének egyenlősége. Mindkét fogalmazás a kereszténységnek mint a rabszolgák, számkivetettek, kitaszítottak, üldözöttek, elnyomottak valóságának szerepében van megalapozva...”
Az *őskereszténység történetéhez* című munkájában pedig ezt olvashatjuk: „Egy eleinte túlerőben levő világ elleni harc és egyben az újítók egymás közötti harca csakugyan olyasmi, ami mindkettőnél, az őskeresztényeknél és a szocialistáknál is megvan. A két nagy mozgalom közül egyiket sem vezérek és próféták csinálták — jöllehet mindkettőnek böven voltak prófétái —, mindkettő tömegmozgalom...”¹² Az ifjú Engels családja éppen azért volt helyrehozhatatlan,

mert a kereszténységet nem a szellemi és a társadalmi fejlődés élén találta, hanem az utolsó sorban kullogva, nem a nép támaszáként, testi-lelki vizsgázként és erősítőjeként, hanem a hatalom mellett, az államapparátus mechanizmusához alkalmazkodva.

A vallástól történő elszakadás fájdalmas és hosszadalmas folyamat volt. Valószínűleg azért is, mert kiábrándulását nem belső, lelki konfliktus okozta elsősorban, hanem társadalmi tapasztalatai. Krízisének indítékai tehát nem érzelmi meghasonlásból származtak, hanem lelkiismereti drámából, tudati elhatározásból. De eddig az elhatározásig eljutni csak súlyos szenvedések árán lehetett, kínok között született lassú döntése. „Én nem a poézis kedvéért hittem; azért hittem, mert beláttam, hogy nem lehet csak úgy feleltelenül élni, mert megbántam a bűneimet, mert szükségét éreztem az Istennel való közösségnek...” — vallja be egyik levelében Friedrich Graebernek.

Úgy érzi, olyasmit veszít el, ami pótolhatatlan. Azzal vigasztalja magát, visszaszerezheti egyszer, ami most „kihull” az életéből. „Naponta, sőt csaknem egész nap imádkozom az igazságért — veti papírra ekkoriban —, ezt tettem, mielőtt kételkedni kezdtem, és mégsem találok vissza a ti hitetekhez, holott írva vagyok: Kérjetek és adatik néktek. Az igazságot keresem mindenütt, ahol csak remélhetem, hogy akár csak az árnyékát is megtalálom; és mégsem tudom a ti igazsá-

gotokat elismerni örök igazságként. Márpedig írva vagyok: Keressetek és találtok. Avagy ki az az ember közületek, aki, ha az ő fia kenyeret kér tőle, követ ad neki? Menynyivel inkább így van ez a ti mennyei Atyátokkal?... Könnyek gyűlnek a szemembe, amikor ezt írom, elfog a megrendülés, de érzem, hogy nem fogok elveszni, el fogok jutni Istenhez, akihez egész szívem kívánkozik. És ez is a Szentlélek bizonyossága, lelkemre mondom, bárha a Biblia tízezerszer is az ellenkezőjét mondaná. És ne áltasd magadat, Fritz, bármennyire biztos vagy is a dolgodban, mielőtt észrevennéd, csak felmerül benned egy ilyen kétely, és ekkor szíved döntése sokszor a legkisebb véletlentől függ...”¹³

Irodalom: 1. G. Morel: Un athée absolu: Karl Marx (Études, 1965 február), — 2. Az ifjú Engels levelei (Kossuth, 1970), — 3. Szabó F.: Az ember és világa (Róma, 1969), — 4. Béke és Szocializmus, Egy nagyszerű élet lapjai (1970 szeptember), — 5. Engels levelei i. m. — 6. Jugendbriefe von Friedrich Engels (Dietz Verlag, Berlin, 1965), — 7. Paul D. Dagnin: La crise religieuse du jeune Engels (ICI, 1972—4.), — 8—10. Engels levelei i. m. — 11. Auguste Cornu: Marx és Engels 1818—1844 (Kossuth, 1968), — 12. Engels a vallásról (Kossuth, 1975), — 13. Engels levelei i. m.

Hegyí Béla

HIHETŐSÉGI RENDSZEREK

Minden kor hithirdetője, teológusa törekedett arra, hogy a hit, amit közvetít, ne „vak-hit”, hanem értelmes, megalapozott hit legyen. Korról korra „hihetőségi rendszerek” is kialakultak, amelyek segítettek a hit előkészítésében, elmélyítésében. Hogy csak a legfontosabbakat említsük: a szentírási korban az „Írások” és a „tettek” bizonyító erejét, a szentatyák korában a *platói alapon álló gondolkodást*, amely könnyűvé tette a szellemi Istenről, a megtestesülésről, a lélek üdvösségéről szóló tanítás befogadását, és a *skolasztikát*, amely arisztotelészi alapon támasztotta alá a hitet.

De vajon korunkban milyen „előzetes értesre” építhetünk? A *természettudományos világkép* sokban megingatta az arisztotelészi kategóriákat, az új emberkép megkérdőjelezte a platonista gyökereket, a *történelmi kutatás* átalakította szentíráslátásunkat is. Van-e még hitele a kereszténységnek az atomfizika, a társadalmi forradalmak, az elektromos agyak korában? *Mi teheti ma hihetővé hitünket?*

A következőkben — a teljesség igénye nélkül — néhány lehetséges útra szeretném felhívni a figyelmet.

A rahneri modell

Modellként is, és hasznosítható megoldásként figyeljük meg Karl Rahner hihetőségi rendszerét — mert *transzcendentális módszer* lényegében az. Olyan „előzetes értesnek” (Vorverständnis) tekinti, amellyel — a dogmatikai kifejezést megelőzően — megközelíthetjük a kereszténység alapkérdéseit.

A mai ember is eljuthat Istenhez — vallja Rahner —, hiszen nem más számunkra, mint minden igazság előfeltétele, az ember *távlat*, *látóhatára*. Az önmagát közlő Isten és az Isten felé kitérő ember találkozásában már „*advan van*” a *kinyilatkoztatás* és a *megtestesülés lehetősége is*, „*érthető*” a *Szentháromság üdvösségtörténeli felénk-fordulása*: az önmagát velünk közlő Isten ittélvő, magát igazságként közlő (Fiában, az Igében) és távolmaradó, szeretetként mindent

maga felé vonzó (a Szentlélekben). Mindez utólagos reflexió, de egyben a megelőző érték erejéből is történik, hiszen ezek a lehetőségek gondolkodásunk mélyén szunnyadnak. (Elméletének összefoglalását lásd: *Herders Theologisches Taschenlexikon*, 7. k. 325. kk.)

Akik ma kritika alá vetik Rahner antropológiai teológiáját (pl. *Mehrle Tamás*: Egy az Isten, Róma 1975. 46. kk.), elfelejtik, hogy Rahner célja nem a dogmák „átírása”, hanem a hozzájuk vezető út, a fundamentum lerakása (elképzelését így is nevezi: *neue Fundamentalthologie*). Sokan megkérdőjelezik azért is, mert *Kant* transzcendentális kategóriáit alkalmazza Istenre. Istenképe azonban legalább annyira szentírási is. Isten a Jáhve- vagy az Atyakép alapján is „mindig nagyobb”, „előttünk járó”, számunkra jövőt jelentő. Megközelíthetjük a *fejlődés-eszme* oldaláról is: az ember és kozmosza még nem befejezett, még további bontakozás előtt áll. A transzcendentális módszer ezért mind a Szentírás, mind a hétköznapi tapasztalás oldaláról „*hihetőségi rendszert*” jelent.

Azt azonban valóban nem várhatjuk, hogy ez az út minden problémánkat megoldja. Legfőbb nehézsége abban rejlik számunkra, hogy már *feltételezi* a transzcendencia bizonyos megtapasztalását, az iránta való alapvető *fogékonyságot*. Korunk gondolkodása pedig fokozottan *immanens*, a világban bentmaradó. Sokak számára tehát nem lehet kiindulópont ez az irány. Ez készlet arra, hogy *más lehetőségeket* is keressünk a kereszténység hihetővé tételére.

Korforduló

Rahner iskolája mellett számos más mai hihetőségi rendszert említhetnénk. Hazánkban is nagyhatású *Teilhard de Chardin* életműve. *Boda László* ennek alapján a feltámadás-hitet erősítő hihetőségi rendszerként ír az evolúcióról (a *Vigília* 1976/3. számában). *Szabó Ferenc* is bemutat néhányat *Párbeszéd a hitről* c. könyvében (Róma, 1975): *Maurice Blondel* „új apologetikáját”, *Gabriel Marcel*, *Jacques Maritain* hit-alapozását.

A sort folytathatnánk. Joggal hangsúlyozza azonban *Szennay András*: az igehirdetőnek és a teológusnak a „*hazai társadalmi-ideológiai adottságok mellett*” kell felelnie az istenhit és ateizmus problémájára (Istenbizonyítás, istenhit és ateizmus, *Vigília* 1976. június, 361. o.). Hogy csak egy példát említsünk, egy köztünk élő fiatal számára *nem a szellem elsősege jelenti a közvetlenül érthetőt*, hanem a lété, az anyagé. Épp az, ami valamikor hihetőségi rendszert jelentett (a platonista-idealista beállítottság), szűnik meg fokozatosan. Nincs már meg a *biblikus*

előképzettség sem. Épp a hagyományos alapok vesztik tehát el erejüket.

Sokan — és nem csak a nemhívők köréből — úgy vélik, ez a korfordulat a vallás — vagy a vallásos érzék — elhalásához vezet. Hajlamosak vagyunk arra, hogy ebben a szellemtörténeti fordulatban *csak a nehézséget*, az akadályt lássuk meg. Joggal jegyzi meg azonban ismét *Szennay András*: az „*ateista törvény*” alatt álló ember számára nincs „*eo ipso*”, *elevé* távolabb a nagy-pénteki és húsvéti híradás Istene, mint a „*vallásos korszakban*” élő számára (i. m. 364. o.). Az ateista emberekkel való találkozás arra készítet bennünket, hogy még mélyebben átgondoljuk hitünket, keressük azt, ami állja a kor próbáját.

A következőkben ennek a szempontnak alapján szeretnék a lelkipásztor szemével néhány olyan *esetleges lehetőségre* rámutatni, amely talán *itt és most*, a marxistákkal párbeszédben álló, velük együtt élő és alkotó hívők számára is segíthet a hit mai megragadásában és erősítésében. Kitaposott útajaink nincsenek ezen a területen. Amiről szó esik, azt csak „*feltételes módban*”, *szerény kísérlet* gyanánt szeretném elmondani, abban a reményben, hogy ezek a próbálkozások *igazi megoldás keresésére* sarkallnak.

Tanúságtétel

A klasszikus hihetőségi rendszerek közül — talán nem túl szubjektív ítélet ez — *maradéktalanul csak a tettek hitelesítő ereje* állja meg a helyét. Nagyon is „*modern*” elv ez, hiszen korunk is a „*praxist*” tekinti a „*teória*” próbakövének. De egyúttal ez az a követelményrendszer, amelyet maga az Úr Jézus is első helyen „*írt elő*” apostolainak: „*legyenek egyek, hogy elhiggye a világ, hogy Te küldtél engem*” (Jn 17,21).

A *hitelesen krisztusi tettek* tehát többet érnek minden elméletnél, ékesszólásnál: az „*istenbizonyítékoknál*” többet az „*istenbizonyítók*” (Szennay: i. m. 367. o.). S ha ez a törvényszerűség egyformán érvényes is volt mindenkor, talán ma, a mi társadalmunkban kap különösen nagy hangsúlyt. „*A világ-egyház szeme rajtunk*”, írja *Cserhádi József* püspök (A dialógus elkötelezettjei, *Vigília*, 1976/2. 84. o.). A kereszténység egész jövőjére kihat, mennyire tudjuk *élészerűen igazolni*, hogy az evangélium *nincs hozzátköve* az osztálytársadalmak visszahúzó erőihez, hogy — transzcendens tartalma mellett — *evilági hatóereje is van*, amely éppen az együvértartozás, a *közösségiség* szempontja felé mutat.

A másokért vállalt cselekvés azonban nemcsak olyan értelemben hitelesítő tényező, hogy a keresők, a hívők körén kívül állók is ezáltal alkotnak tárgyilagos képet a hitről,

annak értékeiről. Elindulhatunk a *kölcsönhatás másik oldaláról* is. A hívő benne él társadalmában. Minél inkább általánossá válik környezetében a közösségi típusú, a többiekért élő ember, minél inkább „alapreflex” már mások segítése, minden mérlegelést megelőző „előzetes szándék”, annál elfogadhatóbb számára a kereszténység szeretetparancsa. Nem lesz-e így „érhetőbb” Krisztus áldozata, az „Isten szeretet” gondolata? Nem jöhet-e így létre a hívőben — anélkül, hogy jöttányit is engedne hitéből — *törés nélküli egység* a „fentvalók” és az „idelentvalók” között?

Párhuzamok

De vajon a közös társadalmi teendők körén túl találhatunk-e olyan pontokat a körülöttünk élők világlátásában, amelyek *párhuzamba állíthatók* a hit egy-egy mozzanatával?

Az inént azt mondtuk, a „platonista hitéségi rendszer” vesztit erejéből. De vajon nem gazdagabb-e hitünk annál, hogy csak ezen az úton közelíthetünk meg? Szüntelenül szem előtt tartva, hogy a *kereszténység és a marxizmus végső elveiben különböz*, nem kaphat-e a hit olyan indításokat a másik világnézettel való párbeszédben, amelyek *új oldalról* világítják meg a hit változatlan tartalmát?

Néhány ötlet alakult ki bennem erre vonatkozóan a fiatalokkal való beszélgetések során. Úgy találtam, a lét (vagy az anyag) *elsőségeinek elfogadása* közmegegyeződéssé (előzetes értéssé) válik. Félretéve az apologetikus „kontra” érvelést, fogadjuk el, hogy a hittel ismerkedő ezt hozza magával. Ahhoz, hogy a kereszténység értékeit megismerje, olyan elemeket kell előtérbe helyeznünk, amelyek az ő felfogása oldaláról is hozzáférhetők.

Nem kellene-e ott keresnünk a feleletet, hogy Isten a hagyományos kifejezés szerint sem „in mente” (tudatunkban), hanem *tárgyilag, tőlünk függetlenül létezik* — „valódi valóság”, a legújabb hazai irodalom szerint is? Ami számunkra a materializmussal való *konvergenciát kizárja*, nem a „lét elsősége”, hanem a lét és az anyag eleve kimondott azonosítása. A „lét” körén belül a *szükségszerű és az esetleges lét megkülönböztetése* véleményünk szerint „híhetőbb”, mint a kettőt egymásban feloldó dialektikus szemlélet. Ez azonban már az a pont, ahol a kétféle felfogás (materializmus és az ismeretelméleti realizmus) különválnak.

Nem tévesztve szem előtt ezt a szempontot, úgy tűnik, hitalapozásunk nyerhet a *lét-primótust hangoztató gondolkodásmód* erősödésével. A Nyugaton divó, szubjektívizmusban, fenomenológiában elvesző irányzatok-

kal szemben a *dialektikus materializmus* képviseli az *ontológiára* (a lét értelmezésére) való törekvést s ezért partnernek tekintetjük.

Nem könnyelhetjük el kedvezőtlen fordulatnak a marxizmus másik fontos tényezőjének, a *történelmi gondolkodásmódnak* a terjedését sem. Ilyen környezetben sokkal fogékonyabbak leszünk önmagunk (hitünk) fejlődésfolyamatának megragadására is. Joggal írja ugyan Szántó Konrád (TEOLOGIA, 1976/2. 103. o.), kerülnünk kell a történetiség egyoldalú alkalmazását (a maradandó rovására), de mint egyik összetevőt, nemigen hagyhatjuk figyelmen kívül. Rahner is sokszor alkalmazza, pl. a *kinyilatkoztatás lehetőségének* alátámasztására: mivel az ember csak történelemben létezhet, „múltányos”, hogy Isten és ember találkozása is *történelmileg* — történelemben élő személyeken keresztül, szóba-írásba foglalva és fokozatos egymásutánban — jöjjön létre, hogy aztán Jézusban egészen *köztünk-lévő* (Jn 1,14) „legyen” Isten (vö: Offenbarung und Überlieferung, Freiburg 1965. 11. o.).

Érdekes továbbemlékedésre ösztönözhet a *tükrözödésemélet* is. Ennek révén is eljuthatunk a kinyilatkoztatás lehetőségéig. Ha ismeretünk a tárgyi létről adott „kép” (amelyet persze áthasonítunk, cselekvően dolgozunk fel, nem mechanikusan „tükrözünk”), akkor az *emberi megismerés csúcса* az, ha nem csak a környező világról és önmagáról ad képet, hanem az abszolút objektív létről, Istenről.

A tükrözödésemélet alkalmazásával kereshetjük a választ annak az ellentmondásnak feloldására, *hogyan lehet Isten „tárgyi” létű* (hozzánk képest), mégis „szellemi”? — Az emberi ismeret — halljuk — felsőrendű formája annak a *tükrözödéseméletnek*, amely már az atom-alatti világban és a lét minden síkján jelen van. Megkérdelhetjük: *miért nem lehet jelen a szükségszerű létben is a tükrözödésemélet*, — annak legmagasabbrendű formája?

Szentháromság-hitünk számára szinte „megelőző értést” jelenthetne ennek az útnak végigkövetése. A tükrözödéseméletnek szinte minden síkja hasonlatok, *párhuzamok forrása* lehet e titok megvilágítására. Anélkül, hogy „híhetőségi rendszerre” tenné, a Szentírás is alkalmazza ezeket. A „láthatatlan látható képmása” a *fizikai tükrözéseméletből* vett metafora. A „születés”, a „nemzés”, a „Fiú”, az „Atya” kifejezés a *biológia világából való* (s ma már tudjuk, hogy az öröklődés információ-átadás). Az Ige, a lélek elnevezés pedig a *szellemi tükrözödésemélet* két eleme: a logosz, a szó a lelki képmás, maga a lélek pedig mintegy a „tükrözödésemélet” teszti a tükrözödésemélet. Új csengést kaphat így a keleti szentatyák Szentháromság-formulája:

az Atya a Fiúban, a Szentlélek által cselekszik. Hogy aztán ez a három létmód személyes, ahhoz már inkább a perszonalista gondolkodásmóddal való párbeszéd segíthet közel.

Bizonyára túlságosan mechanikus képnek tűnik mindez a Szentháromság belső életéről, nyoma sincs itt a Szentírásból feltároló személyességnek. Nem dogmatikai fogalmakkal próbálkozunk azonban itt, csupán a hit lehetséges előzményeit keressük. A szentatyákig visszanyúló hihetőségi rendszert (amely a Szentháromságot az emberi megismerés-akarás mintájára közelítette meg) éljük itt tovább, bizonyos értelemben meg is fordítva azt, hiszen a szokásos úton az Atya tűnt „alanyinak”, a Fiú volt ismerete „tárgya”, itt pedig az Ige a szubjektív elv, az eltérés azonban az ó- és újkori ismeretelmélet különbségéből adódik s ez talán még inkább érzékelteti azt, hogy a titkok titkával van dolgunk. Megjegyezhetjük, a tudatkriztológiai is az Igében látják az „alanyi” tényezőt. (Schoonenberg szerint Krisztusban vált Isten „személylé”, „tudattá”.)

A Szentháromság-hit megközelítésére további hihetőségi láncszemet jelenthet a környezetünkben általánossá váló dialektikus gondolkodás is. Erre és az előző gondolatra is érvényes ugyan, hogy számunkra a Szentírás utáni, utólagos reflexió, sokaknak viszont kiindulás is lehet mindez: ha a lét minden formájában dialektikus (viszonyok egyége), nem lehet ellentmondás abban sem, ha az isteni létet viszonyok rendszerének írjuk le a Szentírás alapján. Sőt — a minta-okság klasszikus elve szerint — belátható, hogy épp azért találunk polaritást, viszonyokat, összefüggéseket a világban, mert a mögötte ható isteni valóság maga is viszonyrendszer.

Szem előtt tarva a teológia általános elvét, hogy minden kifejezés csak távoli jelzés Isten titkának leírására, ez az út is hozzáadhat talán valamit Isten belső életének megrajzolásához. — Istenen belül egymás-felé-fordulás él. Nem szívesen mondanánk ezt „tagadásnak”, de a dialektikus rendszerekben belül sem jelent a tagadás „megsemmisítést” vagy „megtagadást”. Krisztus kereszt-élménye (az Atyától való elhagyatás) pedig mintha azt is magában foglalná, hogy a Fiú számára önmaga „megtagadása” az Atya akaratának teljesítése. Moltmann ugyanilyen értelemben állítja ezt az Atyáról is. Nem kizárt tehát olyan megfogalmazási lehetőség, hogy Istenen belül is él az a tagadás, ami önátadással, önközléssel — szeretettel egyenlő, ezért a kölcsönös egymás felé fordulás életfakasztó: a Lélek származásának forrása.

A Szentháromság „dialektikus” leírását feltételezve könnyebbnek tűnik a felelet az

üdv történet kérdésére is: ha az abszolút lét teljes önmagában, miért van teremtés, megtestesülés? A „tagadás” helyes értelmezése alapján úgy tűnik, azért, mert az önátadás belsőleg jellemzi Istent; annyira lemondhat önmagáról, hogy teremti. A platói hihetőségi rendszer végső következtetéseképp Hegel írta le a teremtést, mint a szellemi anyaggá válását. Az imént vázoltak alapján úgy tekinthetnénk a teremtést, mint az Istenen belüli önközlés „kifelé” való meghosszabbítását. Az anyag „mintája” itt nem egyszerűen az Ige, hanem az egész Szentháromság. A fejlődés iránya az, hogy a tagadás nyers — mondhatnánk, brutális — formái egyre szellemibbé, egyre személyesebbé válnak. Az ember külső-belső világa kettősségével s azok egységét a kultúrában megteremtő erejével lesz „Isten képmása”, személyek közti viszonyaiban pedig önátadással lényegíti a „tagadást”, Isten szeretetének jele lesz.

Isten kifelé való önközlésének célpontja, a Krisztus-esemény is megközelíthető a gondolatoknak mentén. Isten magát megtagadó szeretetének végső jele a teremtésben Jézus Krisztus, aki a maga teljességében tükrözi az Atyát. Nagypéntek eseménye a „kiüresedés” (tagadás) annak a szeretetnek látható, történelmi kifejezése, amely Istennek belső élettevékenysége.

E tagadás tagadásaképpen foghatjuk fel a húsvéti híradást. Krisztus „visszaadja létét az Atyának”, szeretetüket sugározza végérvényesen erre a világra a Szentlélek. Az Egyház létének, az egyes ember kegyelmi életének előtere most már a Szentháromság „bentlakása”: tudatos bekapcsolódás a „fiúvá válás”, a képmássá érés munkájába. A kegyelmi életet a dialektika nyelvén úgy írhatnánk le, mint az abszolút és a relatív együttfutását, a — számunkra — legmagasabbrendű „tükröződést”.

Bizonyára rendkívül egyoldalúnak tűnik az a kép, amit ez a néhány gondolat körülhatárol. Az igazi teológiai munka küszöbéig mindezzel még nem jutottunk el. De talán ez a néhány példa is érzékelteti azt, hogy nem látszik lehetetlennek a jövőben hasonló lehetőségek keresése.

A hit a komputer korában

Hitünk számára nem csupán a társadalmi, világnézeti változás, hanem a természettudományos haladás is új helyzetet teremt. Nem annyira a ma, inkább csak a holnap problémája az, amiről még szólni szeretnénk, de sokakat feszítő kérdés már: mi lesz a hit helyzete a komputer korában? Horváth Tibor: Faith under scrutiny c. könyve (Indiana 1975) alapján szeretném a hitalapozás lehetőségét keresni ebben a vonatkozásban.

A komputer kommunikációs eszköz, a szó

és az írás jelentőségéhez hasonlítható. Lehetőség emlékezésre, csodálkozásra, gondolkodásra, elmélkedésre, önkifejezésre, önközlésre. Szédületes távlatok nyílnak a jövő emberé előtt, aki számára az elektromos agy mindennapi lesz. *E. David és J. Truxal* szerint (*The man made world*, New York 1968) a 21. században az ember *szimbiózisba* kerül a komputerrel, szinte elektromos összeköttetésben állnak: a gép végzi majd a rutingondolkodást, az ember adja az új meglátásokat, így a komputer átforgalmazza az ember életét, gondolkodását, beszédmódját, íráskészségét, kifejező erejét.

Hogyan hat ki az emberre az elektromos agyak kora? — kérdezi Horváth. — Ha beszélhetünk az ember és a komputer együttéléséről, akkor *hivő-komputer szimbiózisról* is beszélhetünk. Szóba jöhet majd a hitigazság-rendszer „kódolása”, elektromos agyakba való betáplálása, új összefüggésekbe állítása.

Létrejön-e majd — mint az emberi történelem előző fejlődési fokain a „szent nyelv” és a szentírás — a „szent komputer”? Tekinthejtük-e „sugalmazásnak” a hit-tartalmak komputerbe-táplálását? — Kétségtelen, hogy amikor általános lett az írás, a hithirdetők kötelessége lett, hogy *írásban közölje* mondanivalóját (Kiv 24,12). *Lukács* is kötelezve érzi magát arra, hogy írásban adja tovább, amit tud (Lk 1,3—4). Ha igazolódna a komputerről szőtt álmok, a jövő század hittudósainak is ell kell jutniuk oda, hogy *programozzák* — nem csupán a teológiai, biblikus, vallástörténeti és egyéb ismeretanyagot, hanem — valamiképpen a *hit-tartalmat* is. Mint Horváth írja, a komputer *képi-logikai- és szimbólum-nyelvére* kell majd fordítani a keresztény hit „szimbólumait”. Ezáltal létrejöhet majd — ha nem is a Szentíráshoz hasonló értelemben vett egyetlen „szent komputer” (hiszen felfogásunk szerint a kinyilatkoztatás az apostolok korával lezárult) —, de az a *hivő-komputer-együttes*, amely segíti a hívőt abban, hogy korának szintjén, a maga kultúráján belül mélyítse el és fejezze ki hitét.

Mai tudásunk alapján minderre vonatkozóan helytelen volna bármilyen közelebbi „jóslásba” bocsátkozni. A *hitalapozás* szempontjából azonban érdemes néhány már ma is hasznosítható lehetőségre utalnunk a

komputer távlatá kapcsán. Ez a technikai „csoda” bizonyos értelemben újabb *híhetőségi alapot* jelent korunk és a jövő embere számára. Az értelem és a gép kapcsolatát jelenti felső fokon. Az annyszor megkérdőjelezett elvet, hogy a *rend, a cél értelmet követel*, újra elfogadhatóvá teszi, hiszen ha a komputer-program programozót feltételez, akkor a világban tapasztalt „program” is végső programozóra mutat. Beszélhetünk Programozatlan programozóról, programozott programozóról, és az általa programozott programról.

Könnyen jelenthetné ez a „plátói modell” újra-felfedezését. De tovább is mutathat azon. Mint információs eszköz, a komputer világossá teszi az anyag és az értelem, a lét és a tudat *alapvető egymásra-irányultságát*, belső rokonságát. A tükrözés-elmélet kapcsán mondottak alapján nem biztos, hogy ez egyszerűen azért van, mert „szellemi lény” áll a világ mögött, hanem azért, mert az abszolút léten belül is megvan a „tárgyi” és az „alanyi” egymás felé fordulása.

Ez a komputer által feltárt kapcsolat a *kinyilatkoztatás lehetőségét* is magában zárja. A programozás pedig — mint előbb már utaltunk rá — a *sugalmazás* folyamatát is közelebb hozza. Nem szükséges már (a régiekkel) a diktáló és az írnok, az író és tolla hasonlatát elővennünk, hanem úgy mondhatnánk: „úgy aránylik” a sugalmazó Isten a szentíró emberi értelméhez, ahogy az ember az általa létrehozott, de *saját törvényszerűségét követő* elektromos agyhoz. A komputer „játékszabályai” az „irodalmi formák” problémakörét is sok tekintetben megvilágítják.

Végül a komputer-hivő kapcsolat is annak dokumentálása, hogy Isten és ember csak *történelmileg találkozhat*. Az új lehetőségek új távlatokat nyitnak a hívő számára is. Ahogy a hit veszít közvetlenségéből, amikor élőszó helyett csak papírlap betűi közvetítik, úgy *veszíthet* a hit a jövő adottságai között is, egyúttal azonban tovább mélyülhet, új *híhetőségi hátteret kaphat*, szolgálhatja azt az embert, aki számára lehetőség az is, hogy „robotjai” között „pengő ércé” váljon, de az is, hogy kora feltételei között *megvalósítsa a szeretetet*.

Cselényi István

Könyvfigyelő

A Szent István Társulat legújabb kiadványai:

Magyar—Kele—Márton: Csendes órák, — *Cserháti—Keszthelyi—Nyíri*: Teológiai évkönyv — *Dörnyei—Gergye—Csögl*: A szentségek életértéke (2. kiadás) — *Hitünk és életünk* (hit-tankönyv, 2. kiadás) — *Cserháti József*: Mindennap együtt az Úrral — *Ijjas Antal*: XXIII. János pápa — *Sik Sándor*: Összegyűjtött versei — *Kecskés Pál*: Lélekben és igazságban — *Nyíri Tamás*: Ki ez az ember?

SZENTSÉGI ÉLETUNK

Szentségi élet fogyatékos és téves hittal

A gyakorlati életben sokszor tapasztaljuk, hogy a szentségek vétele nem valami megérett hitnek a következménye, hanem nagyon is „eltájolódott” hitben gyökerezik: a mágikus szemlélettől egészen a merev lelki csodaszer elképzelésig. A primitív ember sürgeti a keresztséget, mert azt gondolja, hogy ezzel megszünteti a gyermek állandó sírását, vagy betegségét; a merev „dogmatikus” pedig a biztos kárhozattól akarja megmenteni a kisgyermek lelkét. A szélsőséges felfogások helyes útra terelgetésének ma már bő irodalma van a Holland Katekizmustól a mi Teológiai Évkönyvünkig, ahol elsősorban Tomka Ferenc írására utalunk.

Világos, hogy a hit alapfeltétele a szentségi életnek. Bizonyosan igaza van Häringnek: „Aki a szentségekben Krisztus egyházától semmit sem akar kapni, és magát sem akarja elkötelezni semmire sem, annak nincs meg az érvényességhez szükséges szándéka”¹. Szent Tamás szerint is a szentség már feltételezi a hitet, tehát előbb van a hit, mint a szentségi élet.² Az viszont tagadhatatlan, hogy ennek a hitnek nagyon sok fokozata van. Találkoztam magas intelligenciájú férfival, akit többször láttam áldozni. Egyszer meghökkenve hallottam tőle, hogy ő talán még a személyes Istenben sem hisz, — bár szeretne —, viszont valami nagyon kellemes belső érzést jelent számára minden szentáldozás. Még a szentek életében is találunk nem egy ehhez hasonló vallomást. Hol volt még Foucauld aya életében a hit szilárdsága, amikor „felváltva akarja imádkozni a zsolnárokat és a Koránt, nehezen fogadja el az evangélium csodáit, ragaszkodik elképzeléseihez. Viszont szinte minden nap áldozik, ami ebben a janzenizmustól fertőzött korban még ritkaság számba ment.”³

Sajnos, igen gyakran találkozunk azzal a felfogással, mely a szentségek vételével kapcsolatban elsősorban a bűnök elleni gyögyszert, vagy erősítő csodaszert látja. A 2. Vatikáni zsinat szerint is a szentségek a „hit szentségei”, melyek föltételezik a hitet, ill. „táplálják, erősítik és kifejezik azt.”⁴ A tapasztalat teljesen aláhúzza azt a felfo-

gást, amelyről Cserháti József bírálóan ír: „Krisztus Urunk... a tevékeny egyháznak kezébe adott hét megszentelési eszközt... Ez a nézet egyáltalán nem egyeztethető össze a Zsinat tanításával. E felfogás alapjában véve egyoldalú, mert a szentségek az egyház lényegi struktúrájához tartoznak.”⁵

A szentségek lényege több, mint „kegyelem-eszköz”

Nézzük tehát, mit jelent az, hogy a szentségek az egyház struktúrájához tartoznak? Az emberré lett Krisztust ma gyakran nevezik teológusok Ős-szentségnek. H. de Lubac tovább bővíti ezt a gondolatot: „Az egyház itt a földön Jézus Krisztus szentsége, ahogy Jézus Krisztus emberségében az Isten szentsége volt.”⁶ Vagyis Isten Jézus Krisztus jelenítette meg a földön a maga élő valóságában; Jézus Krisztust viszont az egyház jeleníti meg a történelemben, az egyházat pedig a szentségek az emberek életében. Az egyház azoknak a közössége, akik a szentségek révén „élnek”, vagyis akikben Krisztus maga él. Tehát ha nincs szentségi élet, akkor nincsenek élő tagjai az egyháznak, és nincs egyház sem. Érthető ebből, hogy a szentségek nem valami csodaeszközök az egyház kezében, hanem annak lényegéhez tartoznak. Igaz, hogy a szentségeket jeleknek nevezzük, de mérhetetlenül többek pusztá jelnek: „Sacramenta novae legis continent gratiam, quam significant” vagyis: amit jeleznek, az a tartalom maga az isteni élet. A szentségi jel mögött a valóság: maga Krisztus Urunk. A szentségeknek tartalma nem lehet más, mint Krisztus, az Ős-szentség. Bizonyára így kell értenünk szent Ágoston megállapítását is: „Non est enim aliud Sacramentum nisi Christus”⁷. Kissé szabadon így adhatnánk vissza ezt a megállapítást: Krisztus jelenléte által válik a jel szentséggé. Ebben a megjelenésében van gyakorlatilag legközelebb hozzánk, itt találkozunk, és teremtünk kapcsolatot az „Élő Krisztussal”. Ennek átélését természetesen már csak a valóban hívő embertől várhatjuk, aki szentségi életében kitarult szívvel akarja kapni, „amit csak kaphat”; és mindenképpen adni, amit emberi erővel adhat.

Krisztus az isteni Szeretet átadására személyes kapcsolatot teremt az emberrel

A kérdés megközelítéséhez rövid pillantást kell vetnünk a megváltás-megtestesülés tikára.

A megváltás a Szeretet-Isten legcsodálatosabb szeretet-műve. Szabad talán azt mondanunk, hogy Isten örök terveiben benne volt, — így kellett lennie — az irgalmas, tisztító, felemelő Szeretet. Aki „az irgalmas samaritanus” történetét elmondta, az első sorban önmagáról beszélt. Ennek a lehajoló szeretetnek páratlan megnyilatkozása, hogy a Fiú-Isten, a második Isteni Személy emberre lett. Erre Istennek sok oka lehetett: Talán, hogy szeretete kézzelfogható legyen; hogy isteni áldozata igazi Áldozat legyen; hogy jósága kiáradjon. De talán legközelebb áll hozzánk, ha azt mondjuk: Jézus megtestesült, hogy a szeretett ember számára közel legyen, kéznél legyen. Ezért „ki-üresítette önmagát, és hasonló lett az emberekhez” (Fil 2,7).

Ez azonban a megváltó szeretetnek csak első lépése volt. Emberré lenni, az Ő számára annyit jelentett, mint emberi korlátok közé szorítani: az idő, az anyag, a nép, a hely kereteit elfogadni. Jézus esetében még ezek a keretek is szűkre sikerültek: kicsi ország és nép, szegényes és egyoldalú kultúra, rövid életkor. Ennek az egésznek vállalása teljesen érthetetlen lenne, ha az isteni szeretet áramlásának nem volna folytatása. Jézus Krisztusban az emberiség nem üstököst kapott, aki ragyogva-véresen átvonul az emberi történelem egy darabkáján, hogy aztán megemlegesse és visszavárja azt, aki egy pillanatra láthatta szépségét. Az ő megjelenése végtelenül több, és más: *a személyes kapcsolat megteremtése Isten és ember között.* Az Oszövétségben a Teremtő és teremtet — mint két ellenpólus —, ugyancsak keresett személyes kapcsolatot.

A találkozás igazi szintézise azonban Jézus Krisztusban történt meg. „Ő — amint Schillebeeckx írja, — nemcsak a teljes Szent-háromság Küldötte, hanem az egész emberiség hivatott képviselője. Nemcsak egy isteni Szeretet-ajánlat az ember felé, hanem egyben a emberi Szeretet-válasz legtokéletesebb képviselője Isten felé.”⁸ Más szóval Jézusban valóban beteljesedett a tökéletes találkozás Isten és az ember között. Ez a találkozás nyilván nem lehet egy történelmi keretek közé szorított egyszeri esemény, mint ahogy maga a találkozást létrehozó Szeretet sem valami „alkalmi” ajánlat és vétel. Ennek a találkozásnak egyszer s mindenkorra kell szólnia.

Jézus a személyes kapcsolatot találkozások élményében nyújtja kortársainak

Krisztus kegyelmei kortársai számára szinte mindig találkozásokból fakadtak. E találkozások jórésben „véletlenül” történtek: „Két ördögtől megszállt ember jött vele szemben”. „Amikor Péter házába ment Jézus, anyósát beteg találta”. „Mikor a városban tartózkodott, talált ott egy leprával borított embert.” (Mt 8,28; 8,14; Lk 5,12) — Máskor a rászorulók keresték a találkozást: „Néhány férfi egy béna embert hozott hordágyon”. A százados követi „elmentek Jézushoz, és nagyon kérelték”. Egy bűnös asszony... „megállt hátul, a lábánál.” (Lk 5,18; 7,3; 7,37). Hogy csak példának ragadjunk ki néhány helyet. Ezekben a találkozásokban Jézus gyógyító és megmentő kegyelmét adta cserébe a hitért. „Nem találtam ekkora hitet Izraelben”, — szölt Jézus a századosról. „Hited megszabadított, menj békével” — mondotta a bűnös asszonynak. „Legyen hitek szerint” — szölt a két vakhoz. S ugyanígy a ruhája szegélyét érintő asszonynak: „Bízzál lányom, hited meggyógyított.” (Lk 7,10; 7,50; Mt 9,30; 9,22) Itt is bőven folytathatnánk a felsorolást.

Ezek a találkozások mély élményt jelentettek. Szívesen hangsúlyozzuk, hogy Jézus csodái istenségének bizonyítékai. Jánosnál kétszer is olvassuk, hogy maga Jézus is utal tetteire: „A tetteknek higgyetek” (Jn 10,38; 13,12). Mégis szívesebben azt mondjuk: Jézus csodái sokkal inkább isteni szeretetének bizonyítékai. Bizonyára Jézus mindenekelőtt „azt az embert” látta, „azt az embert” szeretete, „azt” akarta boldoggá tenni, és ezért annak adta gyógyító, boldogító kegyelmét, akivel éppen ott találkozott. Jóllehet „az emberek látták a csodát és dicsőítették Istent, aki ily hatalmat adott embernek” (Mt 9,8), mégis azt kell hinnünk, hogy Jézus igazi dicsősége, — és Isten megdicsőítése is —, sokkal inkább az az öröm és boldogság volt, amit a meggyógyított embernek nyújtott, s amit az a szívében átélt. Embert hasonlattal szólva: Jézusnak többet ért egy hálás, örömteli mosoly, mint szenzáció-éhes emberek tömeglelkésedése, elismerése.

Igaz, hogy Jézus meg akarta ismertetni magát a világgal, de az ő igazi megismerése mindig az a gyermeki hit, mely benne meglátja a szerető Istent; és az a készség, mely az emberi szívét kinyitja az isteni szeretet számára. Mit érhhez képest a racionális elismerés! Erre mutatnak Jézus szavai is: „Áldalak Téged Atyám... mert elrejtetted ezeket a bölcsék és okosak előtt, és a kisdedeknek jelentetted ki” (Mt 11,25). Tehát Jézus nem csodálkozásra nyílt szemeket és szájakat akart, hanem szeretetre kinyílt

szíveket. Ezért volt számára is szükséges a személyes találkozás, ahol ez a megnyílás nyilvánvalóvá lett.

A találkozás-élmények folytatása az egyházban és a szentségekben

Ezek után megértjük, hogy Jézus nem írt recepteket, nem ajánlott gyógymódokat, amiket tőle függetlenül is eredményesen alkalmazhattak volna. De nem hagyott ilyeneket az utókor számára sem. Ő már tudta, amit a pszichológia most kezd hangoztatni: „Az orvos maga is gyógyszer”.⁹ Éppen ezért nem akart az utókorra sem kevesebbet hagyni, mint *személyes önmagát*. Nagyon furcsa lenne, ha a teljes önfeláldozásban csúcsra jutott isteni Szeretet úgy húzódott volna vissza Jézus sírjába, mint valami csigaházba. Ha Krisztussal együtt végleg eltemetkezett volna, vagy eltávozott volna a személyes, kegyelmet osztó megtestesült Szeretet. Ő maga éppen azt mondta: „Ha felmagasztaltatom a földről, mindeneket magamhoz vonok” (Jn 12,32). Jézus nem vonulhat vissza, mert a szeretet kibontakozásra sürgeti. Ezért kell a *személyes találkozást* lehetővé tennie mindenki számára.

Itt kell felfigyelnünk arra, hogy a személyes találkozás lényege nem a testi megjelölési forma. Még emberek között is elsősorban a gondolat-kicserélés, a lelki átélés adja a találkozások lényegét. Krisztusban pedig isteni Személlyel találkozunk. Bár elsősorban emberi testet öltve lett hozzánk hasonlónak, (Fil 2,7), de nyilvánvaló, hogy az ő számára a személyes találkozásnak más módja is lehetséges. Mi viszont Istennel mindenképpen csak a *hit fényében és erejével* találkozhatunk: akár emberi testben, akár kenyér színében, akár más módon közli magát velünk. A Krisztussal való találkozásban mindig az Isten személyes szeretete ömlik az emberre, és az emberi hit nyit kaput e szeretet elé.

Krisztus egyházában itt maradt az emberi történelemben. Ebben a „formájában” is kész mindig a világgal való találkozásra és párbeszédre, amint azt a 2. Vatikánum többször is hangsúlyozza. Az egyház azonban közösség, melynek Krisztus a feje, és számtalan ember a tagja (vö. Ef 5,23—30). Ez a közösségi jelleg a Krisztussal való személyes találkozást bizonyos korlátok közé szorítja. Más az, ha például egy püspökkel személyesen beszélgetek, és más az, ha sokadmagammal hallgatom egy templomban a szentbeszédét. Az utóbbi eset hasonló a Krisztussal való találkozással az egyházban, az előbbi a szentségekben. Schillebeeckx ezt így fejezi ki: „A *szentségekben* nemcsak egy lelki, a halál utáni boldogságra (eszkatologikus) vágyakozással teli találkozásról van

szó, hanem — bár titokzatos —, de mégis reális, meghatározhatóan *valóságos találkozásról*.”¹⁰

Ha Krisztusban az Atya végtelen szeretetét látjuk megtestesülve, akkor a fenti igazság szinte magától értetődő. Krisztus, mint emberré lett második isteni Személy, egy és oszthatatlan. Nem darabolhatja szét önmagát, amikor a kegyelmét osztja, hiszen ő maga a kegyelem. A szentségekben teljes személyében áll rendelkezésünkre, jóllehet, mi annyit kapunk tőle, amennyinek befogadására készek vagyunk. Az ő részéről a találkozás mindig teljes, ő szívvel-lélekkel ott van. Úgy, amint ott volt a kenyérszaporításnál, a vízen-járásnál, ... és „adott a kenyérből, amennyit csak akartak”, — és az utolsó vacsorán: „Vegyétek, és egyetek ebből mindnyójan” (Jn 6,12; Mt 14,28; Lk 22,19). Vagyis mérés nélkül osztotta szeretetét. Ezt az osztást nyújtja most a szentségekben keresztül: Az egész Krisztus, az egész embernek, az isteni Személy az emberi személynek. Ezért van szükség a külső jelre, vagyis „A látható egyház számunkra látható elemeire: vízre, borra, kenyérre, sóra stb.”¹¹ Hiszen „az ember testi-lelki egysége nem bontható fel”, amint a modern orvos írja,¹² Bizonyára így értette Nagy szent Leó is: Ami látható volt Krisztusban, átment az egyház szentségeibe.¹³

Krisztus feltehetően ugyanolyan *élmény akar nyújtani* a szentségekben keresztül minden embernek, amilyent azoknak jelentett, akik emberi alakjában találkoztak vele. A szentségeket éppen ezért nem lehet csupán valami lelki orvosságnak tekinteni. Ma annyira a gyógyszeres élet megszokottságában élünk, hogy ha a szentségekben nem kapunk többet ennél, akkor szentségi életünk csak „tüneti kezelés” marad. Ma, amikor az ember személyiségét annyiféle külső hatás alakítja és szegényíti; amikor az ember szinte elvész a feléje nyúló kezek alatt, aligha van számára nagyobb jó, mintha „legalább Istennel” személyesen találkozhat. Jézus ma a szentségekben szól hozzánk a szeretet szavával: „Jöjjetek hozzám mindnyójan, akik elfáradtatok és meg vagytok terhelve; én felüldítelek titeket” (Mt 11,28). A szentségekben bizonyosan megvan a készség Jézus részéről a találkozáshoz. Gyurkovics Tibor nyilatkozatában olvastuk a „Ki nekem Jézus” kérdésre: „Mint egy ember. Haja van, füle, *kitárt karja*. Nevet, beszél, végigmegy a gangon. Bármikor beállíthat hozzánk. Bár csak egyszer bedállítana”.¹⁴ Biztosan megteszi, ha ajtót nyitunk neki.

A keresztségben úgy lép oda az életadó Krisztus, mint egykor Jairus leányához: Kelj életre! (Lk 8,54). — A bérmlásban csodás küldetésre erősíti fel az embert: „Gyógyítottátok a betegeket, és hirdessétek Isten or-

zágát" (Lk 9,2). — Az Oltáriszentségben az éhezőknek kenyert nyújtó Jézus szól hozzáik is: „Szánom a sereget" (Mt 15,32). — A bűnbánat szentségében úgy emel fel minket is, mint a könnyező Magdolnát: „Menj békével; hited megszabadított téged" (Lk 7,50). — A betegek szentségében a szemet megnyitó Jézussal találkozunk: „Sarat kent a vak szemére és azt mondta: Menj el, mosd le a Siloe tavában" (Jn 9,7). — A papszentelésben reánk lehel, mint apostolaira: „Vegyétek a Szentleket" (Jn 20,23). — A házasság szentsége ugyanannak a Jézusnak oltalma alatt áll, aki egykor kijelentette: „Amit Isten egybekötött, ember szét ne válassza" (Mt 19,6).

Gyakorlati következtetések

Ez a szentségszemlélet okvetlen következményeket von maga után imaéletünkben és liturgiánkban egyaránt.

Leiki életünkben segít kigyógyítani a formalizmus súlyos, és az egyház közösségének is ártó betegségéből. A csak „ex opere operato" — tehát a szentséget felvevő alanytól független — hatásra hagyatkozó eszköz-szentség-szemlélet nagyon szegényes, és ma már szinte tarthatatlan. Magáért a liturgiáért, mint formalista vallásgyakorlatért ma már nem mozdulnak meg az emberek. De mi értelme is volna ennek? Azt a külsőséges hangulatot, amit az átélés nélküli szentségfelvétel és a köréje fűződő liturgia adott az embereknek, ma bőven pótolják az élet „fesztiváljai". Az igazi „festum", ünnep a léleknek szól, a fesztivál legfeljebb csak az érzelmeknek. Az emberek bőven találnak alkalmat a régi — szentségekkel kapcsolatos — ünnepekre, együttlétek pótlására.

A szentségekre való előkészítésnél tehát a személyes találkozás átélésére kell hangsúlyt helyeznünk. Ez a találkozás mégiscsak sokkal több, mint egy műsor-lepergetés.

Liturgiánk újításában, alakításában sem szabad a személyes találkozás élményének lehetőségét megvonnunk annak ellenére, hogy a liturgia a közösség istentisztelete. A szentmise új szertartása máris megadja a lehetőséget ismételten az ún. liturgikus

csendben a személyes találkozás átélésére. Ajánlatos lenne még legalább az áldozás utáni imák átfogalmazásában, de esetleg már a felajánlási imákban is tudatba idézni a szentmise ezt a találkozás-jellegét. (A „csodálatos csere" helyett!)

Befejezésül talán nem minden alap nélkül mutatunk rá a fentiek igazolásaként részben arra a jelenségre, ami templomi liturgiánk tömegveszteségeit, másrészt a különböző mai imaközösségek kialakulásait tartja számon. Ha az USA-ban — és még sok helyén a világnak — 11 év alatt 21⁰/₀-ot csökkent a rendszeres templombajárók száma, ennek bizonyára egyik magyarázata az, hogy az elmaradók számára üres ceremóniává vált az a liturgia, melyben eddig is csak szokásból jelentek meg, lelki öröm és élmény nélkül. Viszont ugyanott már mintegy 600 ezer híve van a karizmatikus mozgalomnak. Dél-Amerikában szinte gombamódra szaporodnak az ún. bázis-közösségek, vagyis olyan vallásos együttesek, melyeknek elsőszámú megnyilatkozása a közvetlen imakapcsolat és szentségi életközösség Krisztussal és egymással.¹⁵ Ezek a tények is feltűnően mutatják a mai ember igényét a személyes Isten-élményre, találkozásra. Nem felesleges tehát átgondolnunk ezt az igényt, és szentségi liturgiánk, valamint imaéletünk megfogalmazásában, alakításában hozzásegíteni híveinket ennek kielégítéséhez, — dum tempus habemus, — amíg nem késő. (Gal 6,10)

Jegyzetek: 1. Teológiai Évkönyv, 1975. 228. o. — 2. U. o. — 3. Puskely Mária: Akik hisznek a szeretetben, 1975. 25. o. — 4. Lit. Konst. 59. — 5. Dr. Cserháti József: Az Egyház és Szentségei, Budapest, 1972. 158. o. — 6. U. o. 41—42. o. — 7. Szent Ágoston: Ep. 137, 34. — 8. E. Schillebeeckx: Sacramentum salutis; S. Benno Verl. 1973. 337. o. — 9. Dr. Hárdi I.: Apoláslélektan, Budapest, 1966. 20. o. — 10. E. Schillebeeckx i. m. 342. o. — 11. U. o. — 12. Dr. Hárdi I.: i. m. Előszó. — 13. Nagy szent Leo: Sermo 74. 2. — 14. Vigília 1970. dec. 856. o. — 15. Concilium 1975. ápr. szám.

Koroncz László

A PAPI HIVATÁS ALAPJA

Vallásos lelkületű hozzátartozóm mondta: „Nemrég részt vehettem vidéken egy fiatal pap első miséjén, mindenki könnyezett örömeiben." Miután részletesen leírta a primícia külsőségeit így kiáltott fel: „Mekkora lehet annak a fiatalembernek a hite, hogy merte vállalni a mai korban a papi hivatást!"

Hit és hivatás elválaszthatatlan fogalmak. Hit nélkül nincs hivatás és a hivatás viszi tovább és erősíti a hitet.

A HIT A HIVATÁS GYÖKERE. Minden emberi hivatás kiindulópontja valamilyen hit. Enélkül nem válhat hivatássá a hivatás. A

papi hivatás is hívő életünk gyümölcse. Mielőtt valaki papi hivatást érezne magában, már hívő ember, gyakorló keresztény, törekszik Jézust követni. Nagyon ritka eset, ha olyan ember kap papi elhivatást, aki előzőleg nem gyakorolta hitét, nem élt a hit világában, egy adott vallásos környezetben, amely éppen hitével hatott rá, nevelte és tette alkalmassá a hívő szó befogadására.

A CSALÁDI KÖRNYEZET HATÁSA. A hitbéli gyökér talaja elsősorban a *család hite*, ahol a szülők maguk is vallásos lelkületűek és mindenféle mellékgondolat nélkül, vallásosan nevelik gyermekeiket. Ez az az alap, amely egész életén át elkíséri az embert, bármennyire képzetté válik is később a teológiában. Édesanyánk és édesapánk hívő meggyőződését még akkor is tiszteletben tartjuk, ha később eltávolodunk attól a hit-től, amelyben neveltek minket, vagy esetleg magasabb ismeretekre tettünk szert a hit kérdéseiben.

A vallásos hit isteni kegyelmét emberek is közvetítik. Szüleink hite számunkra a hit kegyelmének zsongéja. Ez azért él bennünk olyan erősen, mert ők hitükkel együtt teljes szeretetüket és életük áldozatát is nyújtották. Hitük akkor is kísér, ha már nem élnek, az első ráhatások később mindig visszatérnek, még akkor is, ha közben a világ zsvajva el is halkította azokat.

A KÖZÖSSÉGI ÉLET HATÁSA. Nem csak szüleink és közelebbi hozzátartozóink hite hat ránk, hanem a *hívő közössége* is, amelyben emberré válunk. Egy bensőséges plébániai közösségben szinte természetessé válnak a hitbéli dolgok ismerete és gyakorlata, nem is merül fel probléma, észrevétlenül veszünk át egy-egy vallásos gyakorlatot és hagyományt, szokássá válik a közösség vallásos életében való részvételünk.

Ha azonban kikerülünk az ilyen közösségek meghittségéből és nincs komoly hitbéli alapunk, akkor könnyen elhagyjuk azokat a vallásos gyakorlatokat, amelyeket hagyományként kaptunk. Mivel más környezetben ezek a hagyományok már nem élő hitként, hanem csak emlékként élnek bennünk, máról-holnapra elhagyjuk külső vallásos gyakorlatainkat, és talán még a hitünket is feladjuk. Faluról az új ipari centrumokba felköltözött, azelőtt a hagyományos vallásos életben élő emberek egyszerűen levetik magukról hitüket, mint valami divatjamúlt népviseletet, és gyakran úgy tűnik, hogy nem is hiányzik nekik az a vallási forma, amelyben addig éltek.

PAPOK ÉS PAPTANÁRAINK PÉLDÁJA. Hitünk tudatosá formálásában igen nagy szerepet játszanak egyházi közösségek

papjai, akik akár a plébánián, akár egy katolikus iskola tanáraiaként lépnek felénk. Tőlük kapunk kételyeinket, problémáinkra választ, szavuk és példájuk nyomán mélyül el hitünk. Az ő hitük, vallásos és emberi magatartásuk formálja a közösség hitét és a miénket is. A ránk igazán jól ható papokra szoktuk mondani: ez egy valóban „vallásos” pap. Ha velük mélyebb személyes kapcsolatba tudunk kerülni, ez a kapcsolat egész életünkre kihathat. Hívei, diákjai ragaszkodnak személyéhez, benne látják magát „a” keresztényt, magát Krisztust. Elsősorban nem szavával, hanem életével, példájával hat híveire.

Ha visszagondolunk hitbéli fejlődésünkre, könnyen lemérhetjük — gyermekkorunkig visszamenőleg — a ránk ható papok és paptanárok hitét, hivatástudatát is. Soha nem felejtem el, amikor a második világháború utáni egyetemisták egy csoportja ma már megboldogult spirituálisunkat arra kérte, neveljen olyan papokat, akikre falun úgy tekintenek, mint egy „szent parasztra”, aki a maga papi életszentségével, becsületes emberi magatartásával hirdeti népének Krisztust. Az ilyen pap nem a közösségtől külön álló és külön élő ember, hanem közülük való, maga az élő hit.

NEGATÍV HATÁSOK. Elvértve még a negatív példák is alapjai lehetnek a hit ébresztésének, sőt még papi hivatásnak is.

Ez év júliusában arra kért egy idős pap, hogy a Bakáts téri templomban mondassa gyémántmiséjét. Különös ok hozta ide. Gyermekkorában az édesapja — hitetlen és káromkodó ember volt — lovaskocsival elhozta a nagyvásártelepre és mikor a Bakáts téri templom elé értek, az ostrom hegyével rámutatott a toronyra és azt mondta: „Látod, ezt a pápisták építették!” Aztán elkezdte szidni a papokat és nagyokat káromkodott. Ez a jelenet keltette fel a gyermek figyelmét a hit dolgai iránt és lett belőle később Isten kegyelméből élő pap.

Bizonyára nagyon sok más tényező is hat a leendő hivatásokra, de általában a fentiek alkotják azt az alapot, amelyre építenünk lehet és kell a jövőben is.

Hogy miképpen alakul ki maga a hivatás, annak tárgyalása már nem célja ennek a kis írásnak. Különben is *minden hivatás egyéni és megmagyarázhatatlan titok, végső soron Isten kegyelme.*

Hazánkban nagyon sok családban volt vagy van papi hivatás. Vannak családok, amelyek joggal büszkélkedhetnek hosszú időre visszamenőleg hivatásokra. Ezeknek a hivatásoknak az alapja a régiek mély hite és gyakorlati vallásossága. A plébániák, sőt az egyházmegyék ezekre a családokra továbbra is építhetnek.

Nagyon fontos, hogy a papi hivatást adó családok az egyházi vezetés részéről érezzék a megbecsülést és tiszteletet. Szép dolog, amikor a bérmáló püspök meglátogatja az egyházközségben élő papszülőket. De talán már a papnevelő intézetek előjáróinak is fel kellene venniük a kapcsolatot a kispapok szüleivel, hogy velük a felmerülő problémákat megbeszéljék.

Vannak olyan plébániák, amelyek évtizedek óta nem adnak papi hivatást. Ilyen helyeken kellene az újmiséseknek bemutatniuk második, vagy harmadik „primiciájukat”. Persze megfelelő előkészítéssel, például triduummal. Meg kellene azután azt is vizsgálni, vajon miért nincs ezeken a plébániákon hivatás?

Bizonyos vidékek bőven „termik” a hivatásokat. Egy-egy faluból 10—12 pap is származott már. Ki kellene emelnünk az ottani hívek buzgóságát és rá kellene mutatnunk, hogy a hivatások nagyrészt az ő közösségi hitünek a gyümölcse.

Voltak és még vannak olyan lelkipásztorok, tanárok, akiknek a hivatástudata sok hivatásnak az elindítója. Kiegyensúlyozott, boldog papi életük vonzza az ifjakat a papi pályára. Jobban kellene méltányolni őket az egész egyházi közösségnek, hisz tőlük tanulni érdemes, példájuk követésre méltó. Szükséges lenne az is, hogy a papnevelő intézetek és az egyházmegyék ilyen papi egyéniségekkel intenzív kapcsolatban álljanak, legkgyakorlatra, vagy gyakori beszélgetésre meghívnák őket, hisz a fejlődő papi hivatások nevelésében rejtetten is komoly részt vesznek.

Sokat siránkozunk mostanában a papi hivatások megfogyatkozásán. Nem sokra me-

gyünk vele! *A családokban megnyilatkozó hit, a plébániák élő vallásossága, összetartó ereje és papjaink buzgósága lesz a hivatások gyarapodásának biztosítéka.*

Hadd foglaljam össze az eddigieket Gaston Courtois gondolataival: Krisztus lángoló hitet kíván tőlünk. — Papi életünk hit nélkül önellentmondás. Apostoli életünk sugárzó hit nélkül terméketlen. Az a hit, amit Jézus hivatól és méginkább papjaitól elvár, nem csak az elvont igazsághoz való csatlakozás, hanem egész valónk átadása egy személynek, az ő isteni Személyének.

Ez az átadás rejtett értelmű és bizonyos kockázattal jár. Isten ugyanis szabadságunkra való tekintettel azt akarja: legyen hitünkben elég világosság, hogy értelmes legyen, de maradjon benne homály is, hogy érdemszerű lehessen. — Ezért a legmélyebb hódolat a hit, amivel Istennek adózhatunk. Döntés Isten mellett. A hit — melyet Isten kegyelméből mindenki elnyerhet, aki őszinte szívvel kéri —, elébe helyezi Krisztus szavát saját ítéletének, Krisztus akaratát saját személyes érdekeinek.

A döntés éppen annyira a szeretet műve is, mint az értelemé. Ismerem azt, akinek hiszek, ismerem azt, akinek életemet szenteltem. — Szent Pálnak ez a felismerése János apostol szavaira emlékeztet, aki így foglalja össze az első keresztyének hitét: Megismertük a szeretetet és hittünk benne (4,16). Van ismeret, amely csak a szeretetből fakadhat és a teljes odaadásban borulhat virágba. — Sanson atya, a szeretett lelkipásztor mondta: „Ha a pap igazán hisz, ezt mondja Krisztusnak: Életem az én életem, halálod az én halálom.”

Kardos József

Amint már az Új Ember 1976. szeptember 19-i számában közzétettük, folyóiratunk a következő két esztendőben az alábbi témákkal foglalkozik: 1977. KÖZÖSSÉGI ERKÖLCS ÉS KERESZTÉNY TESTVÉRISÉG. — ÉLET-HALÁL-TÜLVILÁG. — A VILÁGIAK TANÚSÁGA AZ EGYHÁZBAN. — LELKISÉG ÉS IMAÉLET. — 1978. AZ EGYHÁZ: ANYÁNK ÉS KERESZTÜNK. — A SZERETET ÉS GYÜLÖLET POLARITÁSA. — OLVASÓINK ÍRJÁK. — JÉZUS KRISZTUS UGYANAZ TEGNAP, MA ÉS MINDOROKKÉ. — Ez alkalommal szeretnénk ismételten fehérvni munkatársaink szíves

figyelmét, hogy a nyomdai átfutási idő miatt egy-egy szám anyagát négy hónappal a megjelenés előtt le kell zárunk (pl. a dec. 15-i számot aug. 15-én). Ezért kérjük munkatársainkat, hogy tervezett írásaikról, tanulmányuk konkrét témáiról kellő időben tájékoztassák szerkesztőségünket. Kéziratokra, amelyek nem mi kértünk vagy előzetesen nem beszéltünk meg, csak akkor válasszolunk, ha azok felhasználhatók a fentebb ismertetett témakörök keretein belül.

SZERKESZTŐSÉG

Számunk írói:

Cserhádi József püspök, Pécs — Belon Gellért apát plébános, Jánoshalma — Cselényi István gk. lelkész, Budapest — Előd István főiskolai tanár, Budapest — Gál Ferenc, a Hittudományi Akadémia professzora, Budapest — Hegyi Béla a Vigília munkatársa, Budapest — Kardos József plébános, Budapest — Kiss László lelkész, Budapest — Koroncz László plébános, Búcsú-szentlászló — Nyíri Tamás a Hittudományi Akadémia professzora, Budapest — Széll Margit tanár, Budapest.

Az illusztráció Borsos Miklós művész grafikája

Anyagtorlódás miatt következő számunk FÓRUM rovatában tesszük közzé „A tanított és megélt hit” tárgykörében beérkezett válaszokat, interjú-anyagot. — Ugyancsak a következő számunkban térünk vissza a TEOLÓGIA tízéves évfordulója alkalmából kibocsátott kérdésekre beküldött válaszok értékelésére.

INHALT

Weihnachtsgebet (*András Szennay*)

AUFSÄTZE

GELLÉRT BELON: Glaube der Pilgernden

TAMÁS NYÍRI: Annäherung zur Gottesfrage heute

FERENC GÁL: „Wenn der Menschensohn kommt, wird er dann auf der Erde noch Glauben antreffen?” (Lk 18,8)

ISTVÁN ELÖD: Ich glaube an Gott Jesu Christi

MARGIT SZÉLL: „Durch einen Spiegel, rätselhaft...” (1Kor 13,12)

DURCHBLICKE

„Der Wind weht, wo er will” (*nr.*)

EXEGESE UND KERYGMA

Homilienentwürfe vom Neujahr bis zum 5.-ten Fastensonntag (*Ferenc Gál*)

REVUE

Imre Várkonyi: ein Sechsziger

Die „TEOLÓGIA” ist zehn Jahre alt (*József Cserhádi* Bischof von Pécs)

Auf dem Weg zu Licht hin

Selig bist du, Tochter Zion (*László Kiss*)

War der junge Engels ein Christ? (*Béla Hegyi*)

Systemen der Glaubwürdigkeit (*István Cselényi*)

Bücher

THEOLOGISCH-SEELSORGLICHE NOTIZEN

Unser sakramentales Leben (*László Koroncz*)

Grund des priesterlichen Berufs (*József Kardos*)

18,—Ft

SOMMAIRE

Prière de Noël (*András Szennay*)

ÉTUDES

GELLÉRT BELON: Le peuple de Dieu en marche et sa foi

TAMÁS NYÍRI: L'approche du problème de Dieu aujourd'hui

FERENC GÁL: „Quand le Fils de l'homme viendra, trouvera-t-il encore la foi sur la terre?” (Lc 18,8)

ISTVÁN ELŐD: Je crois au Dieu de Jésus

MARGIT SZÉLL: „Dans un miroir, d'une manière confuse” (1Co 13,12)

HORIZONS

„Le vent souffle où il veut” (Panorama vivant de notre foi) (nr.)

EXEGÈSE ET KÉRYGME

Pensées pour les homélies du Jour de l'An jusqu'au 5e dimanche du Carême (*Ferenc Gál*)

REVUE

Mgr Imre Várkonyi a soixante ans

La revue „TEOLOGIA” a dix ans (*József Cserháti*)

En route vers la lumière

Tu es bienheureuse, Fille de Sion! (*László Kiss*)

Le jeune Engels, était-il chrétien? (*Béla Hegyi*)

Systèmes de crédibilité (*István Cselényi*)

Livres

NOTES THÉOLOGICO-PASTORALES

Notre vie sacramentelle (*László Koroncz*)

Élément vivifiant de la vocation sacerdotale (*József Kardos*)

TEOLOGIA negyedévi folyóirat, megjelenik március, június, szeptember és december közepén. — Laptulajdonos: Actio Catholica Országos Elnöksége. — Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1053 Budapest, Károlyi M. u. 4—8. III. lépcső I. 8. (A kéziratokat kizárólag ide kell küldeni) — Felelős szerkesztő: dr. Szennay András — Főmunkatárs: dr. Gál Ferenc — Felelős kiadó: dr. Várkonyi Imre. — Egyházi jóváhagyással — Előfizetési díj 1 évre 72,— Ft Egyes szám ára: 18,— Ft. Belföldi előfizetés: Actio Catholica Országos Elnöksége TEOLOGIA folyóirat, Budapest 62. 511—324 számú csekkzámláján. — Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat útján. Külföldi előfizetési díj 1 évre 10,50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54), a Kultúra 024/2 számú számlájára az összeg rendelkezésének (Teológia előfizetés) a feltüntetésével. — Terjeszti a Magyar Posta. — Minden jog fenntartva. —

76-2506 Pécsi Szikra Nyomda — F. V.: Melles Rezső

Index szám 25 821
